

Tussentijds rapport

Actieplan 2006-2010 Energiezorg in de Vlaamse overheidsgebouwen

editie april 2009

Vlaamse overheid

**TUSSENTIJD'S RAPPORT
ACTIEPLAN 2006-2010
ENERGIEZORG
IN DE VLAAMSE OVERHEIDSGEBOUWEN**

Status:	Definitief	cel Interne Milieuzorg	Koning Albert II laan 20 bus 8, 1000 BRUSSEL
Depotnummer	D/2009/3241/155	Vragen naar:	Katrien Cooman
Datum uitgave	20-04-2009	e-mail:	katrien.cooman@lne.vlaanderen.be

1	VOORWOORD	4
2	INLEIDING.....	5
3	RESULTATEN.....	6
3.1	DOELSTELLING 1: DRAAGVLAK CREËREN VOOR ENERGIEZORG	7
3.1.1	<i>Energiezorg in beheers- en managementovereenkomsten.....</i>	7
3.1.2	<i>Omsendbrieven REG.....</i>	9
3.1.3	<i>Verantwoordelijkheden in verband met energiezorg.....</i>	11
3.1.4	<i>Sensibilisering en engagement i.v.m. energiezorg</i>	13
3.2	DOELSTELLING 2: ENERGIEVERSPILLING VOORKOMEN EN ENERGIEVERBRUIK REDUCEREN	15
3.2.1	<i>Energiezuinige aankopen.....</i>	15
3.2.2	<i>Energieboekhouding</i>	17
3.2.3	<i>Rapportering energiegebruik binnen de Vlaamse overheid.....</i>	19
3.2.4	<i>Uitvoeren energieaudits</i>	21
3.2.5	<i>Richtlijnen plan van aanpak betreffende energiezorg voor Vlaamse entiteiten.....</i>	23
3.3	DOELSTELLING 3: ENERGIEBEWUST HUREN, BOUWEN EN RENOVEREN	27
3.3.1	<i>Situering</i>	27
3.3.2	<i>Resultaten</i>	27
3.3.3	<i>Knelpunten</i>	29
3.4	DOELSTELLING 4: INNOVATIE EN INZETTEN VAN HERNIEUWBARE ENERGIEBRONNEN	30
3.4.1	<i>Groene stroom</i>	30
3.4.2	<i>Pilootprojecten m.b.t. opwekken van hernieuwbare energie</i>	32
3.4.3	<i>Haalbaarheid van WKK voor nieuwbouwprojecten.....</i>	36
4	ALGEMENE CONCLUSIE	37
5	BLIK NAAR DE TOEKOMST	39
6	GEACTUALISEERD ACTIEPLAN.....	39
7	OVERZICHT VAN BIJLAGEN	40

Contactpersonen

Vlaamse overheid

Departement Leefmilieu, Natuur en Energie
Afdeling Milieu-integratie en -subsiëringen
cel Interne Milieuzorg (IMZ)
(voormalige Coördinatiecele Milieuzorg, CCM)
Graaf De Ferraris-gebouw
Koning Albert II laan 20, bus 8
1000 Brussel

Katrien Cooman
Tel: 02/553 80 38
katrien.cooman@lne.vlaanderen.be

Rapport is beschikbaar op:
<http://www.lne.be/campagnes/milieuzorg-in-de-vlaamse-overheid>

Agentschap voor Facilitair Management
Afdeling Gebouwen
Team Technieken
Boudewijngebouw
Boudewijnlaan 30, bus 60
1000 Brussel

Stefaan De Taeye
Tel: 02/553 20 37
stefaan.detaeye@bz.vlaanderen.be

Peter Bockstaele
Tel. : 02/553 82 26
peter.bockstaele@bz.vlaanderen.be

1 Voorwoord

Voorliggend document rapporteert de resultaten van het actieplan 2006-2010 “Energiezorg in de Vlaamse overheidsgebouwen” voor de periode 2006-2008. Dit actieplan kadert in het Vlaamse Klimaatbeleidsplan 2006-2012 en draagt bij tot de realisatie van de doelstellingen die in het kader van Vlaanderen in Actie werden geformuleerd. Het kwam tot stand door de samenwerking van drie verschillende entiteiten: het departement LNE (Cel Interne Milieuzorg en Afdeling Milieu-, Natuur- en Energiebeleid), de Afdeling Gebouwen van het Agentschap voor Facilitair Management en het Vlaams Energieagentschap.

De inleiding (Hoofdstuk 2) van het rapport schetst kort de doelstelling van het actieplan, onder “Resultaten” (Hoofdstuk 3) wordt elke actie kort toegelicht en worden de resultaten en knelpunten besproken. Hoofdstuk 4 bevat een korte samenvatting met de belangrijkste conclusies.

Dit rapport is een eerste stap in het proces van bewustmaking en samenwerking rond energiezorg in de Vlaamse overheidsgebouwen. De Vlaamse overheid heeft een voorbeeldfunctie op vlak van energiezorg wat betekent dat zij niet alleen consequent en efficiënt moet zijn, maar in sommige dossiers het voortouw moet nemen en vernieuwend zijn. Als grote organisatie met heel wat verschillende activiteiten heeft zij een aanzienlijke impact die zo beperkt mogelijk moet gehouden worden. Bijkomend kan de Vlaamse overheid als belangrijke speler op de markt signalen sturen naar de markt door in haar overheidsopdrachten energiecriteria op te nemen.

Het actieplan heeft alvast geleid tot beter overleg en grotere afstemming tussen de betrokkenen in het actieplan, gecoördineerde doorstroming van informatie naar de doelgroepen en efficiëntere aanwending van financiële middelen. Om de doelstellingen van het actieplan te halen, werden al heel wat initiatieven genomen. Toch is er nog een hele weg te gaan. Energiezorg is immers een continu en dynamisch proces waar alle betrokken partijen ook in de toekomst nog verder aan zullen werken.

Dit rapport is in eerste instantie bestemd voor de Vlaamse Regering, maar staat uiteraard ook ter beschikking van alle belanghebbenden en geïnteresseerden.

Minister-president van de Vlaamse Regering en Vlaams minister van Institutionele Hervormingen,
Bestuurszaken, Buitenlands Beleid, Media, Toerisme, Havens, Landbouw, Zeevisserij en
Plattelandsbeleid

Vlaams minister van Openbare Werken, Energie, Leefmilieu en Natuur

2 Inleiding

De aandacht voor klimaatsverandering en het hieruit voortvloeiende klimaatbeleid is de laatste decennia sterk toegenomen. Men beseft immers dat de menselijke activiteiten ingrijpende gevolgen kunnen hebben voor het klimaat. Daarom gingen de geïndustrialiseerde landen via het Protocol van Kyoto (1997) de verplichting aan om tijdens de periode 2008-2012 hun broeikasgasemissies met gemiddeld 5% te reduceren ten opzichte van de uitstoot in 1990. De Europese Unie engageerde zich in naam van alle EU-lidstaten tot een reductie met 8% van de uitstoot.

Deze Europese reductiedoelstelling werd in 1998 via een intern Europees akkoord verder verdeeld over de verschillende lidstaten: België engageerde zich tot een doelstelling van -7,5 %. Deze nationale reductiedoelstelling werd verdeeld tussen de verschillende Gewesten, waarbij het Vlaamse Gewest zijn uitstoot van broeikasgassen tegen 2008-2012 met 5,2% moet verminderen.

Europa besliste op de Lentetop 2008 om in haar klimaatbeleid te gaan voor 20-20-20: tegen 2020 wil Europa 20% minder uitstoot van broeikasgassen, 20% energiebesparing ten opzichte van 1990 en 20% hernieuwbare energie. België moet ervoor zorgen dat tegen 2020 13% van zijn energiebehoefte wordt ingevuld op hernieuwbare wijze.

Het is duidelijk dat, om de Vlaamse reductiedoelstelling te kunnen verwezenlijken, elke schakel in de maatschappij een belangrijke rol speelt en dat dus ook de Vlaamse overheid zelf inspanningen moet leveren. Om de lopende en geplande initiatieven nog beter op elkaar af te stemmen en de beschikbare middelen efficiënt in te zetten, keurde de Vlaamse Regering op 20 juli 2007 het actieplan 2006-2010 "Energiezorg in de Vlaamse overheidsgebouwen" goed. Dit actieplan geeft een overzicht van de actuele situatie en acties rond energiezorg, een analyse van de nog te ondernemen acties en duidelijke afspraken voor de verdeling van taken en verantwoordelijkheden.

De Vlaamse overheid heeft aandacht voor energiezorg om volgende redenen:

1. De Vlaamse overheid moet voldoen aan wetten en regels op vlak van energiezorg;
2. De Vlaamse overheid heeft een voorbeeldrol te vervullen voor burgers en bedrijven;
3. Interne energiezorg in Vlaamse overheidsgebouwen werd als doelstelling opgenomen in verschillende Vlaamse planningsdocumenten;
4. Ook andere landen/regio's besteden veel aandacht aan interne energiezorg;
5. Energiezorg in de Vlaamse overheidsgebouwen kan de energiefactuur ervan gevoelig verlagen;
6. De Vlaamse overheid moet reële inspanningen leveren om te voldoen aan het Protocol van Kyoto.

De globale doelstelling van het actieplan is het streven naar een rationeel energieverbruik binnen de Vlaamse overheidsgebouwen van alle entiteiten van de Vlaamse overheid (departementen, IVA's en EVA's). Dit actieplan maakt uitzondering van motorbrandstoffen. Voor milieuvriendelijk transport verwijzen we naar het uitgebreide actieplan 2007 - 2010 "Milieuzorg in het voertuigenpark van de Vlaamse overheid", dat werd goedgekeurd door de Vlaamse Regering op 26 januari 2007. Het is de bedoeling om met alle betrokken partijen verder te werken aan een kader voor een gestructureerde aanpak van energiezorg in de Vlaamse overheidsgebouwen.

Dit kan men bereiken door de volgende stappen te zetten:

- draagvlak creëren voor energiezorg
- het principe "meten is weten" toepassen
- energieverbruik verlagen
- hernieuwbare energie introduceren

Via een maandelijks overleg tussen de trekkers van dit actieplan wordt het actieplan opgevolgd en bijgestuurd. Om de twee jaar moet de cel Interne Milieuzorg aan de Vlaamse regering een rapport voorleggen over de stand van zaken van energiezorg in de Vlaamse overheid. De afdeling gebouwen van het AFM moet jaarlijks aan de Vlaamse Regering en het Vlaamse Parlement rapporteren over het energiegebruik van de Vlaamse overheid (o.a. aan de hand van de energieboekhouding). Voorliggend rapport beantwoordt aan deze rapporteringseisen en werd meermaals besproken tijdens de maandelijkse overlegmomenten. Het rapport is echter geen volledige weergave van alle initiatieven die binnen de Vlaamse overheid genomen werden/worden op vlak van rationeel energiegebruik.

3 Resultaten

Het actieplan werd opgebouwd volgens vier principes (draagvlak creëren voor energiezorg, toepassen van “meten is weten”, energieverbruik verlagen, hernieuwbare energie introduceren) waaronder verschillende doelstellingen en bijhorende acties ressorteren.

Bij de opmaak van het rapport werden bepaalde doelstellingen van het actieplan samengebracht in een overkoepelende doelstelling, wat geleid heeft tot de volgende opdeling en structuur:

- Doelstelling 1: Draagvlak creëren voor energiezorg
- Doelstelling 2: Energieverspilling voorkomen en energieverbruik reduceren
- Doelstelling 3: Energiebewust huren, bouwen en renoveren
- Doelstelling 4: Innovatie en inzetten van duurzame energiebronnen

De terminologie of aanduiding van de verschillende betrokken partijen is volledig conform het actieplan. De partijen die zich in dit document als trekker geëngageerd hebben voor een of meerdere acties, hebben die taak opgenomen en getracht de afgesproken timing zoveel mogelijk te respecteren. De partijen die hun medewerking verlenen, worden aangeduid als betrokkenen.

3.1 Doelstelling 1: Draagvlak creëren voor energiezorg

3.1.1 Energiezorg in beheers- en managementovereenkomsten

Actie	Trekker	Betrokkenen	Timing	Doelgroep
Energiezorg wordt opgenomen in enerzijds de beheersovereenkomsten met de EVA's en IVA's, anderzijds in de managementovereenkomsten met de verschillende departementen	IMZ	Vlaamse Regering	2006	Leidende ambtenaren

3.1.1.1 Situering

Om energiezorg structureel te verankeren in de entiteiten van de Vlaamse overheid is het essentieel dat de leidende ambtenaren energiezorg ondersteunen. Het actieplan is tot stand gekomen tijdens de bestuurlijke reorganisatie van de Vlaamse overheid (Beter Bestuurlijk Beleid of BBB) dat werd aangegrepen als een ideaal moment om milieu- en energiezorg te verankeren.

Op 1 september 2006 keurde de Vlaamse Regering een aantal generieke elementen voor de beheersovereenkomsten goed (VR/2006/20.07/DOC.0919). Beheersovereenkomsten worden afgesloten tussen de bevoegde minister en de administrateur-generaal of de Raad van Bestuur van een agentschap om beleidsuitvoering te sturen en te monitoren. Via generieke elementen wil de Vlaamse Regering synergie en samenhang sturen. De voorgestelde formuleringen van de generieke principes in de nota¹ van de Vlaamse Regering worden daarom verplicht opgenomen in de beheersovereenkomst van elk agentschap.

De departementen maken net als de agentschappen deel uit van de organisatiestructuur én -cultuur van de Vlaamse overheid. De generieke principes moeten daarom ook opgenomen worden in de planningsdocumenten (managementovereenkomst of PLOEG-planningsdocument) voor de secretarissen-generaal van de Vlaamse overheid.

Onder de paragraaf "De Vlaamse overheid als voorbeeldige werkgever" wordt volgend generiek principe geformuleerd: *"De Vlaamse overheid heeft onmiskenbaar een voorbeeldfunctie tegenover alle andere actoren in onze samenleving: burgers, ondernemingen, middenveldorganisaties en andere overheden. Richtlijnen die aan deze actoren door de Vlaamse overheid worden opgelegd moeten uiteraard ook door de agentschappen van diezelfde overheid worden nageleefd. Het agentschap engageert zich om aan dergelijke richtlijnen, bijvoorbeeld inzake energiezorg, milieuzorg, mobiliteit, etc. zelf consequent uitvoering te geven, vanuit de voorbeeldfunctie die het agentschap heeft als deel van de Vlaamse overheid"*.

3.1.1.2 Resultaten

Status: De actie werd (gedeeltelijk) uitgevoerd.

Energiezorg werd opgenomen in de generieke principes van de beheers- en de managementovereenkomsten. In **Bijlage 1** wordt een overzicht gegeven van de resultaten van de doorlichting van enkele beheers- en managementovereenkomsten. Deze doorlichting werd steekproefsgewijs uitgevoerd in de periode juli-augustus 2008 aan de hand van de beheers- en managementovereenkomsten die in die periode beschikbaar waren op www.vlaanderen.be/beheersovereenkomsten.

Bespreking:

De meeste beheers- en managementovereenkomsten maken melding van dit generieke principe. Omdat dit principe vrij algemeen werd geformuleerd, biedt het echter niet zo veel garanties qua uitvoering. De concrete invulling en bereikte resultaten op vlak van energiezorg zijn uiteraard belangrijker. In die zin is het zinvol om een doorlichting te doen van de ondernemingsplannen en de verplichte jaarlijkse rapporteringsdocumenten. Het jaarlijkse ondernemingsplan is het instrument waarmee uitvoering wordt gegeven aan het meerjarenperspectief van de beheers- of

¹ VR/2006/2007/DOC.0919 "De generieke elementen van de beheersovereenkomsten in de vernieuwde Vlaamse overheid"

managementovereenkomst en waarover minstens jaarlijks voor 31 maart gerapporteerd moet worden (facultatief halfjaarlijks tegen eind september).

Om dergelijke doorlichting vlot te laten verlopen, wordt bijvoorbeeld best gewerkt met behulp van indicatoren. Momenteel bestaat er nog geen duidelijkheid over het rapporteringsformaat en eventueel bijhorende indicatoren.

Voorstel nieuwe actie:

Geen.

3.1.1.3 Knelpunten

- Op www.vlaanderen.be/beheersovereenkomsten zijn alle beschikbare beheersovereenkomsten en relevante documenten per beleidsdomein toegankelijk. Dit overzicht is echter niet volledig. De resultaten geven dus geen volledig beeld van de genomen engagementen binnen de Vlaamse overheid.
- De opname van generieke bepalingen en principes in de beheers- en managementovereenkomsten is een begin, maar vormt nog altijd geen garantie voor concrete invulling en uitvoering. Er zijn slechts enkele beheersovereenkomsten die de generieke principes vertalen in SMART-doelstellingen met vermelding van indicatoren en streefwaarden. Het Departement Bestuurszaken heeft bij zijn adviezen hierop de nadruk gelegd, maar helaas heeft slechts een beperkt aantal agentschappen hieraan gevolg gegeven.

3.1.2 Omzendbrieven REG

Actie	Trekker	Betrokkenen	Timing	Doelgroep
De omzendbrief O.A.-MIN-91/1- O.A.-ION-91/1 i.v.m. energiezorg, gericht aan de gebruikers van gebouwen waar entiteiten van de Vlaamse overheid gehuisvest zijn, wordt herbekeken, eventueel aangepast en opnieuw verspreid.	IMZ	VEA LNE-Cel Lucht Afd Gebouwen	Najaar 2006	Alle ambtenaren
De omzendbrief O.A.-MIN-91/1bis- O.A.-ION-91/1 bis, gericht aan de energieverantwoordelijke en het personeel belast met het technische beheer van de verwarmingsinstallaties in Vlaamse gebouwen waar entiteiten van de Vlaamse overheid gehuisvest zijn, wordt herbekeken, eventueel aangepast en opnieuw verspreid.	Afdeling gebouwen	VEA LNE-Cel Lucht IMZ	Najaar 2006	Energieverantw. Gebouwverantw. Gebouwbeheerder Onderhoudsfirma

3.1.2.1 Situering

De Vlaamse omzendbrieven 91/1 en 91/1bis inzake "Maatregelen bestemd om het energieverbruik der verwarmings- en verlichtingsinstallaties te verminderen" dateren van januari 1991 en dienden aangepast te worden aan de huidige situatie en kennis op vlak van energiezorg. De omzendbrief 91/1 is gericht aan alle personeelsleden van de Vlaamse overheid, de andere aan de energieverantwoordelijken en aan het personeel dat belast is met het technische beheer van de verwarmingsinstallaties binnen de gebouwencomplexen van de Vlaamse overheid. In deze omzendbrieven worden het personeel, de energieverantwoordelijken en technisch verantwoordelijken aangespoord tot rationeel energieverbruik.

3.1.2.2 Resultaten

Status: De acties zijn uitgevoerd.

Op 15 februari 2008 heeft de Vlaamse Regering akte genomen van de nieuwe omzendbrieven. De omzendbrieven REG FM/2008/1, bestemd voor alle gebruikers die gehuisvest zijn in de gebouwen van de Vlaamse overheid, en FM/2008/2, bestemd voor beheerders van technische installaties, kunnen geraadpleegd worden op <http://bz.vonet.be/nlapps/docs/default.asp?fid=1059>. Zie ook **Bijlage 2**.

Bespreking:

De bestaande omzendbrieven werden aangepast aan de gewijzigde of nieuwe regelgeving (vb. EPC voor publieke gebouwen) en de handleiding "Waardering van kantoorgebouwen – Op weg naar een duurzame huisvesting voor de Vlaamse overheid" (zie 3.3.). De relevante regelgeving uit ARAB en omzetting van Europese regelgeving worden kort gebundeld. Omdat de omzendbrieven in eerste instantie een sensibiliserend doel hebben, worden enkel aanbevelingen geformuleerd, geen richtlijnen of maatregelen. De omzendbrieven werden alleen als mededeling op de Vlaamse Regering geagendeerd.

De omzendbrieven werden opgesteld en goedgekeurd op het maandelijkse energieoverleg. Deze werden aangevuld en nagekeken door de entiteit ICT-beleid (vroegere SCICT), een aantal gebouwverantwoordelijken en de Gemeenschappelijke Dienst voor Preventie en Bescherming (Dept. Bestuurszaken). De omzendbrieven REG werden ook voorgelegd aan het Strategisch Overlegforum Bestuurlijke Organisatie (SOBO).

Opdat omzendbrieven effectief in de praktijk worden nageleefd, moet er voldoende aandacht zijn voor communicatie en sensibilisatie. Indien dit niet het geval is, blijft de omzendbrief, die enkel als mededeling op de Vlaamse Regering is gekomen, een dode letter. Naar aanleiding van de goedkeuring van deze omzendbrieven, werd op 27 mei 2008 een infosessie georganiseerd voor de beheerders van technische installaties binnen de Vlaamse overheid (zie ook 3.1.4.).

Voorstel nieuwe actie:

De inhoud van de omzendbrieven zal regelmatig opnieuw onder de aandacht gebracht worden (zie verder 3.1.4.). Er zal worden gezocht naar een manier om de relevante informatie over energiezorg op een gebruiksvriendelijke manier aan te bieden aan de gebouwverantwoordelijken. Er bestaat reeds dienstverlening en ondersteuning van de gebouwverantwoordelijken. De cel IMZ stelt communicatiemateriaal en informatie te beschikking via haar website aan alle entiteiten (en lokale overheden) en het AFM stelt raamcontracten open waarin Vlaamse entiteiten kunnen intekenen via haar aankoopcentrale. De werking van de aankoopcentrale is een flexibel mechanisme dat toelaat dat alle entiteiten op verschillende tijdstippen kunnen intekenen.

3.1.2.3 Knelpunten

- De opmaak en uiteindelijke goedkeuring van de omzendbrieven heeft meer tijd in beslag genomen dan voorzien was in de planning. Bij de start van deze actie, was het proces van totstandkoming van deze beleidsdomeinoverschrijdende omzendbrieven niet duidelijk. De bestaande procedure voor agendering op de Vlaamse Regering dateerde immers van voor de reorganisatie (BBB) en moest dus herwerkt worden. Bovendien bestond er onduidelijkheid over de reikwijdte en bevoegdheden (EVA's met rechtspersoonlijkheid, adviesraden) en de eisen qua vorm van de omzendbrieven. Er is dus heel wat tijd gegaan naar het bevragen en uitzoeken van de te volgen procedure. Ten slotte hebben personeelsswissels en daaruit volgende taakbelasting voor bijkomende vertraging gezorgd.
- Er werd discussie gevoerd over de effectiviteit van de omzendbrief als instrument om mensen op te roepen rationeel om te gaan met energie. Er werd gekozen voor de formule van een omzendbrief omdat deze vorm formeler is dan bijvoorbeeld een folder met vrijblijvende aanbevelingen en eveneens complementair is aan de sensibilisatiecampagnes. Aangezien de omzendbrieven enkel als mededeling op de Vlaamse Regering kwamen, zijn die minder afdwingbaar.
- De gebouwverantwoordelijken hebben niet altijd of onvoldoende vorming en/of kennis om de omzendbrieven toe te passen.

3.1.3 Verantwoordelijkheden in verband met energiezorg

Actie	Trekker	Betrokkenen	Timing	Doelgroep
De verantwoordelijkheden per gebouw met betrekking tot energiezorg worden vastgelegd	Afdeling Gebouwen	VEA LNE-Cel Lucht IMZ	Eind 2006	Energieverantw. Gebouwenverantw. Gebouwenbeheerders

3.1.3.1 Situering

Bij het invoeren van energiezorg is het belangrijk dat taken en verantwoordelijkheden voor energiezorg worden vastgelegd. Op die manier weet iedereen duidelijk wat hij moet doen om zijn steentje bij te dragen. Er dienen richtlijnen opgesteld te worden om duidelijk te maken wat de Vlaamse overheid verwacht van haar werknemers op verschillende relevante niveaus (zie ook 3.1.1. en 3.1.2.) met betrekking tot energiezorg:

- Wie neemt beslissingen inzake energiezorg? Wie stelt budget beschikbaar?
- Wie volgt lopende REG-maatregelen op?
- Wie volgt energiefacturen en –verbruik op? Wie houdt de energieboekhouding bij?
- Wordt bij nieuwe activiteiten en projecten rekening gehouden met energiecriteriën zodat energiebesparingen kunnen gerealiseerd worden?
- Welke instantie is verantwoordelijk voor het onderhoud van installaties van gebouwen? Wordt in de onderhoudscontracten rekening gehouden met of is er aandacht voor energiebeheer?

3.1.3.2 Resultaten

Status: lopend.

Bespreking:

Een verankering van energiezorg kan onder meer gebeuren door het aanpassen van functiebeschrijvingen op relevante niveaus (leidend ambtenaren, gebouwverantwoordelijken, gebouwenbeheerders, ...). Op die manier wordt energiezorg ingebed in de bedrijfsvoering en de organisatiestructuur. Dit is natuurlijk iets dat op niveau van de entiteit moet gebeuren. Iedere entiteit houdt immers een zekere autonomie op vlak van interne bedrijfsvoering. Of entiteiten al dan niet een milieu- en/of energiemanagementsysteem ingevoerd hebben, kan een indicator zijn voor het feit dat zij effectief werk hebben gemaakt van de bepaling van de taken voor energiezorg. Een (gecertificeerd) milieumanagementsysteem legt immers taken en verantwoordelijkheden op vlak van milieu vast – en energie is daarvan een onderdeel. Bovendien kunnen actieplannen in het kader van het managementsysteem, energiedoelstellingen omvatten die periodiek worden opgevolgd en geëvalueerd. Aangezien de generieke bepalingen energiezorg opnemen, bestaat reeds een mechanisme om engagementen inzake energiezorg op te nemen die concreet vertaald worden in de ondernemingsplannen. Entiteiten die in hun ondernemingsplannen energiedoelstellingen opnemen, zullen logischerwijze verantwoordelijkheden en taken duidelijk bepalen met vermelding van de te bereiken (te behouden) mijlpalen om deze engagementen waar te maken.

Het Agentschap voor Facilitair Management (AFM) staat in voor de betaling van de energiefactuur van een 80-tal gebouwen. De energiefacturatie en opvolging ervan is een continue opdracht van het AFM voor de gebouwen in zijn beheer (cf. energieboekhouding 3.2.2.). Het AFM zal een voorstel doen om de functiebeschrijvingen van de logistieke diensten van deze gebouwen aan te passen en te vervolledigen, zodat verantwoordelijkheden en taken voor energiezorg duidelijk kunnen worden vastgelegd.

Indien men kiest voor een omzendbrief om de verantwoordelijkheden voor energiezorg binnen de Vlaamse overheid effectief vast te leggen, moet die omzendbrief opgesteld worden door een overkoepelend orgaan dat de aanbevelingen kan afdwingen. De omzendbrief OA/PIWFaMa/00/1 “Taken en bevoegdheden van de ambtenaar met de hoogste graad in het gebouw”, kan hiervoor als vertrekbasis dienen. Het bepalen van taken en bevoegdheden en het geven van aanwijzingen voor de praktische organisatie zullen ook toelaten om het energieverbruik binnen de Vlaamse overheid op te volgen en te rapporteren (zie ook 3.2.3.). Gebouwen waar verschillende entiteiten gehuisvest zijn, zullen idealiter een gebouwenwerkgroep samenstellen die energiezorg en maatregelen bespreekt en organiseert. De entiteit die een generiek budget ter beschikking stelt om voorgestelde

energiebesparingsmaatregelen in te voeren waarbij alle gebouwgebruikers baat hebben, zou deze prestatie op haar naam moeten kunnen zetten.

Voorstel nieuwe actie:

Het AFM zal in de komende periode onderzoeken of het mechanisme van generieke budgetten voor energiebesparende maatregelen kan geïmplementeerd worden, zodat er minder discussie is tussen financierder (van de besparende maatregel) en begunstigde (van de verlaagde energiekost).

3.1.3.3 Knelpunten

- Het is belangrijk dat de personen die taken en verantwoordelijkheden hebben op vlak van energiezorg de tijd hebben om deze bijkomende taken uit te voeren. Een gebouwverantwoordelijke voor grotere gebouwen wordt dagelijks met allerlei problemen geconfronteerd zodat de energieproblematiek vaak moet wijken voor andere belangen. Bij dergelijke conflicten is het belangrijk dat de verantwoordelijken hierin keuzes maken zodat het personeel efficiënt ingezet wordt.
- Als bevoegdheden en verantwoordelijkheden worden vastgelegd via een omzendbrief, moet die zodanig opgesteld worden dat de bepalingen effectief kunnen worden afgedwongen door een instantie die de entiteiten overkoepelt. Deze actie is moeilijk realiseerbaar vanwege de autonomie die entiteiten hebben verkregen naar aanleiding van BBB. Een mogelijke optie is wel dat bepaalde resultaatsverbintenissen op vlak van energie opgenomen worden in de beheers- en managementovereenkomsten.
- Er is geen volledig geactualiseerd overzicht van alle gebouwverantwoordelijken² binnen de Vlaamse overheid. Voor de meeste grote administratieve overheidsgebouwen is dit het Agentschap voor Facilitair Management. Tot op heden is het echter niet helemaal duidelijk wie voor welk gebouw optreedt als officiële gebouwverantwoordelijke. Dat is vooral het geval in de kleinere gebouwen. Zo dreigen maatregelen en aanbevelingen niet in de praktijk te worden omgezet. Het is nochtans belangrijk dat er duidelijke afspraken gemaakt worden voor de concrete taken m.b.t. een gebouw, zodat bepaalde wettelijk verplichte taken zeker niet in het gedrang komen.

²De term "Gebouwverantwoordelijke" wordt op twee niveaus gebruikt: a) de officiële gebouwverantwoordelijke, zijnde de hoogste leidend ambtenaar in het gebouw & b) de gebouwverantwoordelijke die instaat voor onderhoud, kleine herstellingen e.d., en normaliter een personeelslid is van de entiteit van de hoogste leidend ambtenaar.

3.1.4 Sensibilisering en engagement i.v.m. energiezorg

Actie	Trekker	Betrokkenen	Timing	Doelgroep
Binnen de Vlaamse overheid wordt via de bestaande kanalen op regelmatige tijdstippen informatie rond energiezorg verspreid	IMZ	VEA Entiteit ICT-beleid Aankoopbeheer Cel Interne Communicatie	Continu	Alle ambtenaren
De werknemers worden op regelmatige tijdstippen gesensibiliseerd rond energiezorg	VEA	IMZ Entiteit ICT-beleid Aankoopbeheer Cel Interne Communicatie	Continu	Alle ambtenaren

3.1.4.1 Situering

Sensibilisering en vorming zijn, wat energiezorg betreft, uiterst belangrijk. In het kader van het actieplan werd geopteerd om sensibiliseringsacties en campagnes overkoepelend te organiseren. Zo worden middelen beter benut en worden alle entiteiten ondersteund en bereikt. Op die manier kan men de eenheid binnen de Vlaamse overheid benadrukken en de mogelijkheid creëren om bijvoorbeeld het energiegebruik van vergelijkbare gebouwen te vergelijken of energiemaatregelen van verschillende entiteiten kenbaar te maken. Algemene informatie kan naar alle werknemers verspreid worden; zo blijft energiezorg onder de aandacht van iedereen. Sensibiliseren is niet het enige. Naast sensibiliseren is het belangrijk om de nodige ondersteuning te voorzien o.a. onder de vorm van opleidingen en informatievoorziening (handleiding, praktische tips, instructies, technische informatie, enz.) aan de verschillende doelgroepen.

3.1.4.2 Resultaten

Status: bepaalde acties uitgevoerd (continu)

Bespreking:

Het Vlaams Energieagentschap (VEA) heeft in het verleden al heel wat sensibiliseringswerk rond de gewenste vermindering van het energieverbruik verricht via campagnes die zich in de eerste plaats tot de burger richtten, maar ook toegepast kunnen worden in een kantooromgeving. Zo vonden de affiches ook hun weg binnen de Vlaamse overheidsgebouwen.

Tijdens de uitvoering van het actieplan werd door VEA en de cel IMZ afgesproken dat de cel IMZ de actie van sensibilisering naar ambtenaren zou trekken en VEA lid zou zijn van de klankbordgroep "communicatie" waarin de communicatieverantwoordelijken van o.a. het Departement LNE, VMM, OVAM, interne communicatie van DAR vertegenwoordigd zijn. De cel IMZ coördineert, bespreekt en toetst haar campagnes af met deze klankbordgroep.

De cel IMZ heeft in 2006 en 2007 een centrale campagne rond energiezorg gevoerd. Het campagnemateriaal werd verspreid en ter beschikking gesteld en bijkomende acties werden georganiseerd om de werknemers van de Vlaamse overheid te sensibiliseren.

Het AFM sluit vooral aan bij de campagnes van de cel IMZ en werkt structureel samen met de cel. Het AFM organiseerde enkele infosessies voor eigen personeel en (technisch) personeel binnen de Vlaamse overheid. Het AFM zal bovendien in 2009 folders met informatie van uitgevoerde projecten (vb. relighting, gebruik van glasfolie) verspreiden.

In **Bijlage 3** wordt een kort overzicht gegeven van de studiedagen en sensibiliseringsacties die in de periode 2006-2008 werden georganiseerd.

Voorstel nieuwe actie:

Actie	Trekker	Betrokkenen	Timing	Doelgroep
Organiseren van vorming van nieuwe gebruikers van het energieboekhoudingspakket (EMC-pakket) ³	IMZ	AFM Afd. gebouwen	2009	Gebouwbeheerders, gebouwverantw.

3.1.4.3 Knelpunten

- De impact van sensibilisatieacties meten is niet altijd evident. De gedragsverandering na een sensibilisatieactie kan gecheckt worden, maar kan met de tijd ook sterk veranderen. Bijgevolg is periodieke organisatie van sensibiliseringsacties en studiedagen een blijvende noodzaak.
- Sensibiliseringsacties worden op niveau van de entiteiten georganiseerd. Energieverbruik is sterk gebonden aan gebouwgebruik. Vaak zijn in één gebouw meerdere entiteiten gehuisvest. Het is bijgevolg niet gemakkelijk om de communicatie te illustreren met energieverbruikcijfers per entiteit.
- De veelheid aan campagnes heeft soms tot gevolg dat de boodschap verdrinkt en effect mist. Een goede coördinatie van campagnes kan dit eventueel vermijden.

³ Energy Monitoring & Controlling is een softwarepakket voor energieboekhouding dat door AFM wordt gebruikt. Zie ook 3.2.2.

3.2 Doelstelling 2: Energieverspilling voorkomen en energieverbruik reduceren

3.2.1 Energiezuinige aankopen

Actie	Trekker	Betrokkenen	Timing	Doelgroep
Er wordt een omzendbrief opgesteld rond energiezuinige aankopen in de Vlaamse overheid.	IMZ	Entiteit ICT-beleid Aankoopbeheer Aankoopdiensten entiteiten	2007	Aankopers

3.2.1.1 Situering

Het energieverbruik kan men verlagen door in de eerste plaats overbodig energieverbruik te voorkomen. Een belangrijke actie hierin is om reeds bij aankoop (toestellen, installaties, onderhoudscontracten, ...) bepaalde energiecriteriën op te nemen en te zoeken naar energievriendelijke alternatieven. Conform de diverse Europese initiatieven moeten milieu- en energiegebonden elementen in de toekomst ook in de bestekken geïncorporeerd worden. Het engagement inzake aandeel groene elektriciteit wordt besproken in 3.4.1.

Om dit te concretiseren werd voorgesteld om het generieke principe met betrekking tot het duurzaam en ethisch verantwoord aankopen van producten op te nemen in de beheers- en managementovereenkomsten.

3.2.1.2 Resultaten: Energiezuinige aankopen

Status: Aangezien deze actie al wordt uitgevoerd in een ander actieplan, nl. het Actieplan duurzame overheidsopdrachten, werd beslist om geen bijkomende omzendbrief op te stellen.

Bespreking:

De beheersovereenkomsten die na de reorganisatie van de Vlaamse overheid opgemaakt werden tussen de agentschappen en de Vlaamse Regering, bevatten enkele generieke principes. Om de entiteiten ertoe aan te zetten rekening te houden met duurzaamheidscriteria in overheidsopdrachten, werd de volgende generieke bepaling opgenomen: *"Het agentschap zal bij de aankoop van zijn producten de in de Vlaamse overheid geldende normen m.b.t. energie- en milieuzuinigheid respecteren en waakt erover dat deze aankoopproducten in menswaardige omstandigheden werden geproduceerd (eerlijke handel). Het agentschap engageert zich om binnen de termijn van deze beheersovereenkomst de volgende projecten met het oog op dit duurzaam en ethisch verantwoord aankoopbeheer concreet uit te voeren: ..."* In **Bijlage 1** worden de resultaten voorgesteld (cursief aangeduid) van de doorlichting van de beheers- en managementovereenkomsten op dit generieke principe die uitgevoerd werd in de periode juli-augustus 2008.

De omzendbrief FM/2008/1 (zie 3.1.2.) vermeldt de keuze van energiezuinige informatieapparatuur.

Om de Vlaamse entiteiten te ondersteunen bij hun aankoopbeleid beveelt de Vlaamse overheid reeds de volgende instrumenten aan:

- o OVAM ontwikkelde een berekeningsmodel onder de vorm van een softwarepakket dat beschikbaar is via het internet (www.producttest.be). Organisaties kunnen hiermee testen hoe goed zij presteren op het vlak van milieuverantwoorde consumptie en productgebruik. Het softwarepakket reikt ook een lijst van criteria aan die bij bestekken kan gevoegd worden. Bij de ontwikkeling van criteria werden ook energiecriteriën opgenomen, waar relevant. Naast de courante apparaten zoals printers en kopieermachines, die al opgenomen zijn in de productgroep "kantoormaterialen", is er een nieuwe productgroep "elektronische en elektrische apparaten" in ontwikkeling.
- o Het Departement LNE subsidieert de milieukoopwijzer (www.milieukoopwijzer.be). Dit instrument geeft een rangorde van criteria aan, samen met een overzicht van geschikte producten en leveranciers die deze producten leveren. Ook hier worden energiecriteriën, waar

relevant, mee opgenomen. Momenteel zijn de volgende elektrische apparaten in de productgroep kantoomateriaal opgenomen: computer, laptop, kopieerapparaat, multifunctionele apparaat, printer, scanner, fax en rekenmachine.

Op 23 november 2007 besliste de Vlaamse Regering dat er een actieplan rond duurzaam aankoopbeleid zou opgemaakt worden. Op 5 september 2008 keurde de Vlaamse Regering een krachtlijnennota voor dit actieplan goed. Het ontwerp actieplan zelf zal in april 2009 voorgelegd worden aan de Vlaamse Regering. De trekker van dit actieplan is de Cel Duurzame Ontwikkeling van het Departement Diensten voor het Algemeen Regeringsbeleid (DAR). De cel IMZ heeft het engagement op zich genomen om dit actieplan op te volgen en eraan mee te werken. In dit actieplan zullen ook richtlijnen worden opgenomen rond energiezuinige aankopen. Acties in het kader van energiezuinige aankopen zullen binnen dat actieplan opgenomen en uitgevoerd worden.

Voorstel nieuwe actie:

Aangezien dit verder opgevolgd wordt binnen het Actieplan duurzame overheidsoopdrachten, wordt hier geen nieuwe actie meer voorzien. De cel IMZ, die bij beide actieplannen betrokken is, zal de nodige afstemming bewaken.

3.2.1.3 Knelpunten

In 2007 voerde VITO, in opdracht van de cel IMZ, een onderzoek uit naar duurzaamheidscriteria in de overheidsoopdrachten van de Vlaamse overheid. De knelpunten die VITO identificeerde kunnen als volgt worden onderverdeeld:

- Knelpunten m.b.t. informatie en kennis over het opnemen van duurzame criteria in overheidsoopdrachten. Het gaat hier zowel om foutieve percepties (milieuvriendelijke producten zijn duurder, niet gemakkelijk te verkrijgen, ...) als gebrek aan kennis (over wetgeving, juridische consequenties, milieuaspecten);
- Knelpunten m.b.t. beleid, zoals een gebrek aan ondersteuning van het management;
- Knelpunten m.b.t. draagvlak, zoals gebrek aan interesse of angst voor verandering.

3.2.2 Energieboekhouding

Actie	Trekker	Betrokkenen	Timing	Doelgroep
Opstellen van omzendbrief met richtlijnen rond het opvolgen van het energieverbruik d.m.v. een energieboekhouding in gebouwen met een oppervlakte van meer dan 1000 m ² waarin de Vlaamse overheid gehuisvest is.	IMZ	LNE-Cel Lucht Afd. Gebouwen VEA	2006	Gebouwverantw. Gebouwenbeheerders
Ter beschikking stellen van het boekhoudingspakket aan alle entiteiten van de Vlaamse overheid.	Afd. Gebouwen	IMZ VEA LNE-Cel Lucht	Najaar 2006	Energieverantw. Gebouwverantw. Gebouwenbeheerders Aanspreekpunten milieuzorg

3.2.2.1 Situering

Het monitoren (meten + analyseren) van het energieverbruik is een eerste stap naar een bewust energiebeheer en is nodig voor de uitbouw van een energiezorgsysteem. Inzicht in het energieverbruik is immers de basis voor een adequaat energiezorgsysteem. Dit inzicht helpt om het energieverbruik te beheren en te bepalen waar, hoeveel en op welke manier verbruiken kunnen verminderd worden. Door het vergelijken van de verbruiksgegevens kunnen plotse wijzigingen in het verbruik snel worden opgemerkt waardoor accuraat kan worden ingegrepen.

Zoals gesteld in de resolutie 343 van het Vlaams Parlement op 23 mei 2001, moet een maandelijks energieboekhouding worden bijgehouden in de ca. 250 grootste gebouwen (> 1 000 m²) en moet een jaarlijkse energieboekhouding in de overige gebouwen mogelijk worden gemaakt. Om dit project, dat nu al in verschillende gebouwen van de Vlaamse overheid loopt, verder uit te breiden, zal er een omzendbrief komen met richtlijnen voor het opvolgen van het energieverbruik door middel van een energieboekhouding in gebouwen met een oppervlakte van meer dan 1000 m² waarin de Vlaamse overheid gehuisvest is.

Als de Vlaamse overheid aan energiezorg wil doen, dan is het cruciaal om in elk gebouw, waar werknemers van de Vlaamse overheid aanwezig zijn, het energieverbruik in kaart te brengen. Immers: meten is weten! De Afdeling gebouwen van het AFM zal hiervoor het EMC-boekhoudingspakket ter beschikking stellen aan alle entiteiten van de Vlaamse overheid.

3.2.2.2 Resultaten

Status: Actie Omzendbrief i.v.m. bijhouden van energieboekhouding: **uitgevoerd**

Bespreking:

Door alle betrokkenen van het actieplan werd beslist om geen bijkomende omzendbrief op te stellen. Men was er immers van overtuigd dat er moest gestreefd worden naar zoveel mogelijk bundelen van informatie in één zelfde omzendbrief. Daarom vermeldt de omzendbrief FM/2008/2 (zie 3.1.2.) dat de energieverantwoordelijke gehuisvest in een overheidsgebouw met bruikbare vloeroppervlakte > 1000 m², een energieboekhouding bijhoudt en dat AFM Afdeling Gebouwen het energieboekhoudingspakket digitaal ter beschikking stelt.

Status: Actie ter beschikking stellen van energieboekhoudingspakket aan alle Vlaamse entiteiten: **uitgevoerd**

Bespreking:

Sinds 2003 zijn in het energieboekhoudingspakket (EMC-softwarepakket van Siemens) een 200-tal overheidsgebouwen opgenomen waarvan de maandelijks meterstanden van elektriciteit, aardgas, stookolie en water van een 30-tal gebouwen onder beheer van AFM door de gebouwverantwoordelijke worden ingevoerd.

De energieboekhouding werd in eerste instantie toegepast op de grootste gebouwen van de Vlaamse overheid. Daarbij ging de aandacht vooral naar de gebouwen in eigendom en de grote kantoorgebouwen. Grofweg 80% van het totale energieverbruik wordt verbruikt door de grote kantoorgebouwen (die slechts 20% van het bouwpatrimonium vertegenwoordigen). Het aantal gebruikers van het EMC-pakket is vrij beperkt. Dit is nochtans een belangrijk instrument om inzicht te hebben in het energieverbruik van de Vlaamse overheid (zie 3.2.3.) en bijgevolg de gepaste REG-maatregelen te implementeren en resultaten ervan op te volgen.

De richtlijnen om een energieboekhouding bij te houden zouden op één of andere manier moeten kunnen worden afgedwongen. Het AFM, Afdeling Gebouwen tracht via zowel harde (verplichtend) als zachte (sensibiliserend) maatregelen op te roepen om de energieboekhouding bij te houden. Ook in het kader van het raamcontract EPC-certificaat van AFM (zie 3.2.4.) worden inschrijvers verplicht om de nodige verbruiksgegevens van de nutsvoorzieningen maandelijks (of afhankelijk van de facturatieperiode) te registreren in het EMC-pakket, als zij hierover beschikken. Engagement en acties die kaderen in een actieplan of bijvoorbeeld een energie- of (milieu)managementsysteem, hebben meer kans op succes. Dit is bijvoorbeeld het geval voor de VDAB die sinds 2006 gebruikt maakt van het EMC-pakket in het kader van hun milieuzorgsysteem (ISO 14001). De energieboekhouding verschaft hen inzicht in het verbruik en geeft - mits analyse - aanduidingen over o.a. de grootverbruikers en over de potentiële besparingssegmenten.

Naar aanleiding van de goedkeuring van de omzendbrieven REG FM/2008/1 en FM/2008/2 werd op 27 mei 2008 een infosessie georganiseerd voor gebouwenbeheerders, bouwverantwoordelijken, verantwoordelijken logistiek met praktische informatie over het gebruik, de mogelijkheden en de voordelen over het EMC-pakket. In het najaar van 2008 kregen alle Vlaamse entiteiten ook een gerichte oproep om zich in te schrijven met vermelding van praktische voorwaarden, vereisten en kostprijs voor het gebruik van het boekhoudingspakket.

Manuele invoer van gegevens in de boekhouding is geen sinecure. Gebruikers kennen niet steeds de omzettingfactoren en bij vervanging van de bouwverantwoordelijken wordt er niet altijd continuïteit gegarandeerd. De automatisatie van de gegevensinvoer verloopt sneller, efficiënter en nauwkeuriger. Eenmaal de investeringskost voor een automatisch of telemetrisch systeem is betaald, is de meerkost voor het bijhouden van het energieverbruik beperkt. De continuïteit bij een telemetrische gegevensopname is gegarandeerd, wat bij een manuele invoer niet altijd het geval is. Toch blijft de investering enkel zinvol wanneer kan gegarandeerd worden dat gebruikgegevens periodiek worden geanalyseerd en de investering eventueel gekoppeld wordt aan maatregelen. Daarom werd er in 2005-2006 een pilootproject opgestart betreffende de automatisering van verbruikgegevens (Vlaams Administratief Centrum Hasselt en site Martelarenplein).

Voorstel nieuwe actie:

Het AFM zal onderzoeken of:

- Gegevensinvoer in de toekomst geautomatiseerd kan verlopen via de gegevens van de distributiemaatschappij;
- Een raamcontract kan afgesloten worden voor de plaatsing van subtelers binnen een gebouw of site, om het energieverbruik nog gedetailleerder in kaart te brengen en op te volgen.

3.2.2.3 Knelpunten

- De afdwingbaarheid van de omzendbrief FM/2008/2 is beperkt omdat er enkel kan worden aanbevolen. De continue of maandelijkse opvolging van de energieverbruiken wordt niet verplicht maar enkel gestimuleerd.
- In sommige gevallen kan of mag de bouwverantwoordelijke de meterstanden niet aflezen (bv. toegang in midden- of hoogspanningscabine enkel toegelaten voor personeel met BA4-atteest). Men moet dan afgaan op de factuurgegevens, maar de facturen komen meestal niet tot bij de bouwverantwoordelijken.

3.2.3 Rapportering energiegebruik binnen de Vlaamse overheid

Actie	Trekker	Betrokkenen	Timing	Doelgroep
Jaarlijks wordt aan de Vlaamse Regering en het Vlaamse Parlement gerapporteerd over het energiegebruik van de Vlaamse overheid van het afgelopen jaar (o.a. aan de hand van de energieboekhouding)	Afd. Gebouwen	IMZ	jaarlijks	Vlaamse Regering Vlaams Parlement

3.2.3.1 Situering

De Vlaamse overheid kan slechts een onderbouwd intern energiebeleid uittekenen wanneer zij zicht heeft op de energiegebruikcijfers van al haar entiteiten. Beleidsrelevante kengetallen zijn uiterst belangrijk voor de initialisatie, opvolging en de bijsturing van dit beleid, zowel vanuit de hoek van de beleidsverantwoordelijken als vanwege het management. Het AFM neemt het engagement op om te rapporteren over het jaarlijks energiegebruik binnen de Vlaamse overheid.

3.2.3.2 Resultaten

Status: enkel een rapportering van het energieverbruik voor de gebouwen waarvan het AFM de energiefactuur betaalt, werd uitgevoerd. In totaal gaat dit over een 70-tal gebouwen. Energieverbruikcijfers van de ganse Vlaamse overheid zijn niet beschikbaar. De actie dient daarom anders geformuleerd te worden: "Jaarlijks wordt het energieverbruik gerapporteerd van gebouwen in beheer bij AFM".

De mogelijkheid om te rapporteren voor de gehele Vlaamse overheid zal bepaald worden door de beslissingen en methodiek voor de gehele rapportering in het kader van de beheers- en managementovereenkomsten.

Bespreking:

De afdeling Gebouwen van het AFM beschikt over een access-database die aangewend wordt voor de betaling van de energiefacturen. Aan de hand van deze database kan op basis van de factuurgegevens een specifiek overzicht van de energieuitgaven en -verbruiken per gebouw worden weergegeven. Grotendeels gaat het over de gebouwen in gebruik genomen door departementen Bestuurszaken (BZ), Landbouw en Visserij (L&V) en Welzijn, Volksgezondheid en Gezin (WVG) en enkele andere diensten. Dit vertegenwoordigt naar schatting zo'n 10 à 15% van het totale elektriciteitsverbruik binnen de Vlaamse overheid.

Bijkomend wordt in Excel het detailverbruik van een tiental grotere gebouwen bijgehouden, waaronder o.a. het Boudewijngebouw, Arenberg, Martelaarsplein, VAC Hasselt, Gallaitstraat, Koningstraat. De gegevens, zoals jaarlijkse en maandelijkse uitgaven en verbruik van elektriciteit, aardgas en water met daaruit afgeleid CO₂-uitstoot worden grafisch weergegeven en opgevolgd.

Het toezicht op de betaling van energiefacturen van de grootste administratieve gebouwen en diverse kleinere gebouwen laat toe om het verbruik per gebouw te beheren en de prestaties van de gebouwen te vergelijken, met aandacht voor specifieke situaties. Daarbij is het ook mogelijk om het energiebudget voor nieuwe inhuringen te voorspellen en de aanvraag van energiebudgetten correcter in te schatten.

In **Bijlage 4** worden de energieverbruikgegevens voor de gebouwen, waarvan het AFM de energiefacturen betaalt, voor 2004 t.e.m. 2007 samengevat. Eveneens worden energielasten, kengetallen en de CO₂-uitstoot grafisch voorgesteld. Aanvullend worden de energieverbruikcijfers van het Graaf de Ferraris- en het Henri Conscience-gebouw grafisch voorgesteld.

De jaarlijkse totalen uit deze rapporten vergelijken is geen eenvoudige taak, want het gebouwenbestand waarvan het AFM de energiefacturen betaalt, fluctueert steeds in de tijd (inhuringen, nieuwe gebouwen, verhuis, ...). Bovendien is het niet evident om verbruiksgegevens rechtstreeks van energiefacturen over te nemen in een jaarlijkse energierapportering, omdat de verbruiksperiodes niet steeds op het einde van het jaar worden aangerekend. Voor kleinere gebouwen worden geen maandelijkse, maar tussentijdse aanrekeningen opgemaakt die kunnen doorlopen tot in het volgende verbruiksjaar. Bijkomende kanttekening zijn de continu wisselende omstandigheden

zoals bezetting, mogelijke verbouwingen, nieuwe activiteiten of installaties, ... De evolutie van het energieverbruik kan men op gebouwniveau slechts evalueren als men ook gegevens heeft over het aantal gebouwgebruikers, mogelijke verbouwingen, nieuwe activiteiten, etc.

Voorstel nieuwe actie:

De detailrapportering in Excel door AFM zal worden opgeheven van zodra alle energieverbruikmeters opgenomen zijn in het EMC-pakket.

3.2.3.3 Knelpunten

- Het AFM, afdeling gebouwen heeft geen toegang tot de energieverbruikgegevens van andere entiteiten. Hierover heerst steeds verwarring, niet alleen bij de burger, maar ook bij de entiteiten zelf. Om het totale energieverbruik binnen de Vlaamse overheid te berekenen, moet dit op een of andere manier centraal kunnen verzameld worden. De werkzaamheden binnen het Departement Bestuurszaken ter voorbereiding van de rapportering van de huidige beheersovereenkomsten en ter voorbereiding van de tweede generatie beheersovereenkomsten zullen meer duidelijkheid geven over wat al dan niet mogelijk zal zijn op vlak van centrale gegevensverzameling.
- Het vergelijken van verbruik in de tijd is geen gemakkelijke opdracht. Men dient onder andere rekening te houden met de bezetting van het gebouw, specifieke installaties, de gebouwinrichting. De "Anders werken"-omgeving maakt dit niet eenvoudig, omdat het aantal mensen per vierkante meter heel sterk kan variëren.

3.2.4 Uitvoeren energieaudits

Actie	Trekker	Betrokkenen	Timing	Doelgroep
Er wordt een omzendbrief opgesteld met richtlijnen voor het (laten) uitvoeren van een energieaudit in gebouwen met een oppervlakte > 1000 m ² waar entiteiten van de Vlaamse overheid gehuisvest zijn. Hierbij wordt er rekening mee gehouden dat de audits input moeten geven bij het opstellen van het energieprestatiecertificaat bij publieke gebouwen	IMZ	Afd. Gebouwen VEA	2006	Energieverantw. Gebouwverantw. Gebouwenbeheerders

3.2.4.1 Situering

De energieaudit is een doeltreffend middel om een gebouw door te lichten op energetisch vlak en om de mogelijke energiebesparende maatregelen voor de aandachtsvelden organisatie, techniek en gedrag in kaart te brengen. Tijdens een energieaudit worden de interacties tussen de beïnvloedende factoren onderzocht en wordt een uitgebreide lijst van energiebesparende maatregelen opgesteld. Deze energiebesparende maatregelen worden gebudgetteerd naar investering en terugverdientijd in de loop van de volgende jaren.

Op 23 mei 2001 nam de plenaire vergadering van het Vlaamse Parlement een resolutie aan over de voorbeeldrol van de Vlaamse overheid met betrekking tot de uitvoer van energieaudits. Om deze ambitie waar te maken, zou een omzendbrief opgesteld worden met daarin richtlijnen voor het (laten) uitvoeren van een energieaudit in gebouwen met een oppervlakte > 1000 m² waar entiteiten van de Vlaamse overheid gehuisvest zijn. Deze audits zouden input moeten geven bij het opstellen van het advies voor het energieprestatiecertificaat voor publieke gebouwen.

3.2.4.2 Resultaten

Status: herformulering actie in "raamcontract opmaken voor opstellen van energieprestatiecertificaten voor publieke gebouwen die een beperkte energie audit bevatten".

Bespreking:

De betrokkenen van het actieplan beslisten om geen omzendbrief op te maken voor het uitvoeren van energieaudits in gebouwen met een bruikbare vloeroppervlakte groter dan 1000 m². Publieke gebouwen (> 1000 m²) in het Vlaamse gewest die vaak door het publiek worden bezocht, moeten tegen 1 januari 2009 immers een energieprestatiecertificaat (EPC) voor publieke gebouwen uithangen op een voor het publiek duidelijk zichtbare plaats (BVR van 20 april 2007 betreffende de invoering van het EPC voor publieke gebouwen). De geldigheidsduur van het EPC is tien jaar. Het EPC is een informerend en sensibiliserend instrument. Het drukt de energetische kwaliteit uit van een gebouw aan de hand van een kengetal en vermeldt vrijblijvend energiebesparende adviezen. Voor de opmaak van de EPC's voor publieke gebouwen moeten enerzijds de energieverbruiken van één jaar bijgehouden worden en anderzijds een reeks auditvragen met betrekking tot energiezorg, de gebouwschil, verwarmingsinstallaties, ... ingevuld worden. Op basis van deze auditlijsten worden de adviezen gegenereerd die op het EPC verschijnen. Bijgevolg zullen in het kader van deze regelgeving energieaudits, weliswaar van beperkte aard, plaatsvinden in alle overheidsgebouwen die in het toepassingsgebied vallen. Naar aanleiding van de adviezen kan dan beslist worden om eventueel een diepgaandere thematische energieaudit uit te voeren. Ten slotte vermeldt de omzendbrief FM/2008/2 onder het luik "energiebeleid" de uitvoer van energieaudits. Dit alles maakte de opmaak van een additionele omzendbrief overbodig. De actie werd daarom anders geformuleerd.

In november 2007 hebben de cel IMZ en het AFM alle entiteiten van de Vlaamse overheid opgeroepen om de nodige maatregelen te nemen inzake de Vlaamse EPC-regelgeving en ten laatste op 1 december 2007 de meterstand van elektriciteits-, aardgas- en stookoliedebitmeter(s) op te nemen. Om het EPC te kunnen opmaken moet men namelijk beschikken over gemeten

energieverbruikgegevens over een periode van exact één jaar. In haar communicatie verwees de cel IMZ naar het raamcontract dat door AFM in het kader van EPC werd opgemaakt.

Om Vlaamse entiteiten te ondersteunen bij de opmaak van het EPC (inclusief beperkte EPC-audit) werd een raamcontract opgemaakt door Afdeling gebouwen van het AFM. Het raamcontract met een looptijd van 3 jaar werd sinds juli 2008 ter beschikking gesteld aan alle entiteiten die ressorteren onder de Vlaamse overheid volgens het principe van de aankoopcentrale. Tot op heden (december 2008) zijn er een 70-tal gebouwen/sites) ingeschreven in het raamcontract.

De Afdeling Gebouwen wilde in het raamcontract extra eisen stellen, zoals berekenen van de terugverdientijd van de aanbevelingen. Deze optionele eisen werden achteraf geschrapt op vraag van IF omdat zij tot een te grote meerkost zouden leiden. Het EPC-raamcontract werd in beperkte mate wel uitgebreid met een aanvullende energieaudit voor uitvoering, om specifieke invloeden die de energieprestatie beïnvloeden in kaart te brengen (vb. invloed van grootkeukens, servers en andere grootverbruikers op het totale energieverbruik).

De entiteiten die gehuisvest zijn in het Brusselse Hoofdstedelijk Gewest werden opgeroepen om de Brusselse wetgeving inzake EPC af te wachten om te vermijden dat zij tweemaal kosten zouden maken. Het Brusselse Instituut voor Milieubeheer (BIM) bereidt momenteel de energieprestatieregelgeving voor publieke gebouwen voor. Na raadpleging van het BIM is duidelijk dat zij de afgeleverde EPC's volgens de Vlaamse regelgeving niet zullen erkennen. De Afdeling Gebouwen binnen het Agentschap voor Facilitair Management zal naar analogie een raamcontract voorzien voor publieke gebouwen gelegen in het Brusselse Hoofdstedelijk Gewest en dit volgens de bepalingen die zullen opgelegd worden door het BIM.

Naast de EPC-audits werden, in het kader van het verder optimaliseren van het gebouwbeheerssysteem, in de periode 2006-2008 energieaudits uitgevoerd in VAC Hasselt en in het administratief gebouw aan het Martelarenplein. Voor de uitvoering van diepgaandere en gedetailleerdere energieaudits zal door AFM nog een raamcontract worden opgemaakt.

Voorstel nieuwe actie:

Actie	Trekker	Betrokkenen	Timing	Doelgroep
Opmaak raamcontract voor uitvoer van energieaudits	Afd. Gebouwen	Gebouwverantw.	2009	Vlaamse entiteiten

3.2.4.3 Knelpunten

- Het EPC voor publieke gebouwen wordt opgemaakt op basis van onder meer het gemeten energieverbruik. In eerste instantie wordt dit niet gecorrigeerd in functie van de bezetting (gebruiksuren) van het gebouw. Bij de interpretatie van het kengetal op het EPC is het belangrijk om ook rekening te houden met de functies die het gebouw vervult.
- Audits zijn waardevol, maar het is belangrijker ervoor te zorgen dat er voldoende budget is om de geïdentificeerde energiebesparingsmaatregelen uit te voeren.
- Het is belangrijk om energieaudits periodiek uit te voeren of resultaten regelmatig te raadplegen. Besparingsmaatregelen en terugverdientijd veranderen in functie van de tijd aangezien zowel de energieprijzen als de technologische ontwikkelingen evolueren. De stijgende energieprijzen zullen waarschijnlijk bepaalde energie-investeringen aansporen. Energieaudits voor en na zulke besparingsinvesteringen zijn dan ook onontbeerlijk.

3.2.5 Richtlijnen plan van aanpak betreffende energiezorg voor Vlaamse entiteiten

Actie	Trekker	Betrokkenen	Timing	Doelgroep
a) Er wordt een <u>omzendbrief</u> opgesteld met richtlijnen voor het opstellen van een <u>plan van aanpak</u> met betrekking tot energiezorg in gebouwen waar entiteiten van de Vlaamse overheid gehuisvest zijn.	Afdeling Gebouwen	VEA IMZ	2007	Gebouwen-beheerders
b) <u>REG-investeringen</u> met een terugverdientijd van 7 jaar of minder zullen <u>binnen de 3 jaar</u> worden uitgevoerd.	Afdeling gebouwen	VEA IMZ	2009	Bouwheren
c) Na beoordeling van de eerste fase wordt nagegaan of en desgevallend hoe in een tweede fase <u>REG-investeringen</u> met een terugverdientijd van 10 jaar of minder <u>binnen de 5 jaar</u> kunnen worden uitgevoerd.	Afdeling gebouwen	VEA IMZ	2009-	Bouwheren
d) Er wordt nagegaan op welke manier de uitvoering van de plannen van aanpak financieel ondersteund kan worden. De mogelijkheid van <u>derde partij financiering</u> (DPF) wordt onderzocht.	VEA	Afdeling Gebouwen IMZ	Eerste semester 2007	Bouwheren

3.2.5.1 Situering

Om energiezorg binnen de Vlaamse overheid te stimuleren zal een omzendbrief worden opgesteld met richtlijnen voor het opstellen van een plan van aanpak waarbij de volgende onderwerpen aan bod komen: verantwoordelijken, timing, middelen, methodologie en aandachtspunten.

In de periode 2002-2004 werden energieaudits uitgevoerd in 105 gebouwen waar de Vlaamse overheid gehuisvest is. Dit resulteerde in 46 auditrapporten met energiebesparingsmaatregelen en bijhorend investeringsprogramma. Voor het realiseren van deze energiebesparingen werd een tweesporenaanpak voorgesteld die rekening houdt met enerzijds zeer rendabele maatregelen met een beperkte investeringskost en anderzijds energiebesparende maatregelen met een hoge investeringskost.

Concreet werd beslist dat REG-investeringen met een terugverdientijd van 7 jaar of minder binnen de 3 jaar zullen worden uitgevoerd. Na de beoordeling van de eerste fase zal worden nagegaan of en desgevallend hoe in een tweede fase REG-investeringen met een terugverdientijd van 10 jaar of minder binnen de 5 jaar kunnen worden uitgevoerd.

Het tweede spoor omvat de grotere investeringen in de modernisering van het gebouwenpark van de Vlaamse overheid. Het doel is niet enkel een significante energiebesparing te realiseren, maar ook de aanpak als voorbeeld te stellen voor andere overheden en bedrijven. Er zal worden nagegaan op welke manier de uitvoering van de plannen van aanpak financieel kunnen ondersteund worden en de mogelijkheden van derdepartijfinanciering (DPF) zullen worden onderzocht. DPF houdt in dat een ESCO of Energy Service Company energiebesparingsprojecten realiseert en financiert bij zijn klant. De opbrengsten voor de klant die voortvloeien uit de besparingsprojecten worden rechtstreeks gebruikt om de investering te financieren. Technische, financiële en organisatorische belemmeringen worden op die manier weggenomen.

3.2.5.2 Resultaten

a) **Status** Actie omzendbrief met richtlijnen voor opmaak plan van aanpak: **uitgevoerd**

Bespreking:

De essentie van de inhoud van de geplande omzendbrief werd opgenomen in de omzendbrief FM/2008/2 Rationeel energiegebruik voor beheerders van technische installaties (zie 3.1.2.).

b) en c) **Status** Actie uitvoering van REG-maatregelen: **gedeeltelijk uitgevoerd / lopend**

Bespreking:

Per bestaand gebouw waar entiteiten van de Vlaamse overheid gehuisvest zijn en waar reeds vóór de huidige legislatuur een energieaudit plaatsvond, werd door Afdeling Gebouwen een inventaris opgemaakt van de belangrijkste energiebesparende maatregelen versus de respectievelijke terugverdientijd. **Bijlage 5** geeft een overzicht van de maatregelen versus status van uitvoering.

Rekening houdend met factoren zoals budget, prioriteiten van de interne klant, een masterplan dat maatregelen in latere fase voorziet of een andere oplossing aanbiedt, beschikbaarheid van personeel, geplande verhuisoperaties, ... kregen volgende projecten met een terugverdientijd van maximum tien jaar, in eerste instantie prioriteit in uitvoering:

- plaatsen van condensatorbatterijen,
- plaatsen van thermostatische kranen,
- onderhoud van verwarmings-, koelings- en ventilatie-installaties

Er werd zo veel mogelijk getracht om geïntegreerd te werken, d.w.z. verschillende energiebesparende maatregelen in een omvattend project uit te voeren, zoals op gebied van isolatie, beglazingen en dergelijke. De voorgestelde werkwijze om in twee fases op basis van terugverdientermin te werken, werd dus niet als dusdanig opgevolgd. Ook zijn er energiebesparende maatregelen uitgevoerd in gebouwen die niet tot de lijst van geauditeerde gebouwen behoorden omdat de verantwoordelijke dienst besloot een bredere benadering toe te passen voor bepaalde type gebouwen. Zo werd de maatregel "plaatsen van condensatorbatterijen" uitgevoerd in gebouwen die zowel wél als niet voorkwamen op de lijst van geauditeerde gebouwen. **Bijlage 6** bevat een overzicht van uitgevoerde en geplande projecten in beheer van het Agentschap voor Facilitair Management.

Een andere maatregel voor de uitvoering van energiebesparende maatregelen is de introductie en toepassing van raamcontracten opgemaakt door het AFM, waar andere entiteiten van de Vlaamse overheid gebruik kunnen van maken via mandaatstelling. Enkele voorbeelden van raamcontracten: relighting- en relampingprojecten, plaatsen van glasfolie, leveringscontracten voor gas en gasolie.

Voorstel nieuwe actie:

Actie	Trekker	Betrokkenen	Timing	Doelgroep
Opmaak raamcontract voor onderhoud van stookplaatsen, koeling en sanitair (HVAC) voor Vlaams Brabant en Brussel	Afd. Gebouwen	-	2009	Entiteiten in Vlaams-Brabant en Brussel

d) **Status** Actie derdepartijfinanciering: **actie van VEA werd afgerond**

Bespreking:

Op basis van de resultaten van de energieaudits voerde het VEA in 2005 een doorlichting uit van gebouwen die in aanmerking komen voor het uitvoeren van energiebesparende maatregelen via derdepartijfinanciering. Bij deze doorlichting werden de volgende criteria gehanteerd:

1. Het gebouw is **eigendom** van de Vlaamse overheid en er zijn geen indicaties dat dit de komende jaren zal veranderen.
2. Het is **geen recent gebouw**: recente gebouwen (v.a. 1990), waar in principe het potentieel aan energiebesparende investeringen op bouwfysisch vlak en aan de technische installaties beperkt zijn, komen niet in aanmerking.

3. Er zijn **geen renovaties** gepland. Het is niet zinvol één enkele installatie of bouwfysisch aspect van een gebouw aan te pakken als een grondige renovatie van het hele gebouw is voorzien.
4. Er is een potentieel aan energiebesparende maatregelen die een **rendabele grotere investering** vergen. Een rendabele grotere investering wordt gedefinieerd als een investering van minimaal 50.000 € met een terugbetaaltermijn van maximaal 15 jaar.

Op basis van bovenstaande criteria zijn in 16 van de 46 gebouwen/sites) rendabele grotere investeringen mogelijk voor projecten zoals vernieuwing van stookplaatsen, relighting en WKK. Het overzicht van deze eerste analyse wordt gegeven in **Bijlage 7**.

Op basis van de analyseresultaten (zie **Bijlage 7**) en rekening houdend met het bestaande gebouwenpatrimonium, nieuwe geplande verhuisoperaties en bouwplannen voor toekomstige Vlaamse Administratieve Centra werden door het VEA 4 projecten weerhouden waar de investering met behulp van derdepartijfinanciering zou kunnen plaatsvinden:

Districtgebouw van afdeling Wegen Antwerpen (Vosselaar)	Vernieuwing stookplaats
Koninklijk Museum voor Schone Kunsten (Antwerpen)	Relighting
Museum voor Hedendaagse Kunst (Antwerpen)	WKK
Boudewijngedouw (Brussel)	Frequentiegestuurde ventilatoren, schakeling verlichting, warmterecuperatie luchtgroepen

Het VEA heeft de betrokken entiteiten geïnformeerd over de projecten die in aanmerking kunnen komen voor derdepartijfinanciering. Indien de bovenvermelde entiteiten hun interesse bevestigen, staat VEA in voor het organiseren van de eerste contacten met een derdepartijfinancierder. De verdere afhandeling en uitwerking liggen bij de betrokken entiteit. Afdeling Gebouwen heeft voor de geïdentificeerde projecten voor het Boudewijngedouw reeds verkennende gesprekken gevoerd maar de wet op overheidsopdrachten dient verder onderzocht te worden (zie verder knelpunten).

Het KMSK heeft haar interesse in DPF voor de relightingstudie schriftelijk gemeld aan VEA en zal met het VEA hierover vergaderen. Het VEA heeft geïnformeerd bij het KMSK of het masterplan voor de grote renovatiewerken de relighting in het gedrang brengt. KMSK heeft hierop nog geen antwoord doorgestuurd.

De stookplaats in het districtsgebouw van Vosselaar zal vernieuwd worden zonder DPF.

Het is aan de betrokken entiteiten om hierin het nodige initiatief te nemen.

3.2.5.3 Knelpunten

- Op basis van de energieaudits werden meedere besparingsmaatregelen voor uitvoering voorgesteld. De opmaak van de nodige raamcontracten voor het uitvoeren van besparingsmaatregelen vraagt expertise en tijd. Verdere opvolging vraagt ook behoorlijk wat tijd. Het AFM afdeling Gebouwen heeft daarom het team Technieken sinds 2008 uitgebreid met 2 VTE's.
- Het is echter niet altijd duidelijk wie de resultaten van de energieaudits verder opvolgt, namelijk wie het nodige budget dient te voorzien om de eerste investeringen uit te voeren en wie de winst door een lagere energiefactuur opstrijkt. Voor de gebouwen die onder beheer vallen van het AFM is hierover meer duidelijkheid.
- Een ander mogelijk knelpunt bij realisatie van besparingsmaatregelen kunnen de onderhoudscontracten zijn. Er moet worden gecheckt of de afspraken dienen en kunnen gewijzigd worden. Bij derdepartijfinanciering moeten alle contractanten betrokken worden.
- Wat betreft DPF zijn er een aantal belangrijke knelpunten ten gevolge van de wetgeving op overheidsopdrachten. Voor een efficiënt project is het cruciaal dat de verschillende trajectonderdelen als studie, uitvoering en financiering door één ESCO worden uitgevoerd en niet worden opgesplitst. Indien studie en uitvoering/financiering worden gesplitst, zal de uitvoerder de initiële studie opnieuw uitvoeren vooraleer een bepaalde resultaatgarantie te geven (comfort, energiebesparing, terugverdientijd, ...). Het belang van de studie

(energiewinst maximaliseren) en de uitvoering (kosten minimaliseren) lopen immers niet altijd samen. Ook naar aansprakelijkheid vormt zich bij de loskoppeling een probleem. In het kader van overheidsopdrachten vormt deze geïntegreerde aanpak een probleem bij het formuleren van de gunningscriteria en een objectieve beoordeling van de offertes. De overheid wenst de beste prijs-kwaliteit verhouding, maar die kan in principe pas achteraf beoordeeld worden. De federale overheid vermijdt dit probleem door te werken via Fedesco. Via deze constructie worden studie en uitvoering gesplitst, maar Fedesco draagt het financiële risico.

- De Inspectie van Financiën (cf. advies LPA/NMA/05/00469) oordeelt dat bij het aanwenden van DPF erover gewaakt moet worden dat het beleidsdomein F&B steeds in staat moet worden gesteld om de opgezette constructies vooraf te toetsen op haar ESR-95-effect. Dat is praktisch alleen werkbaar en zinvol bij een beperkt aantal DPF-dossiers en op voorwaarde dat het gecumuleerde investeringsvolume een budgettair significante omvang bereikt. De IF waarschuwt tegen een frequent gebruik van kleinschalige alternatieve financieringen in allerhande projecten op het micro-niveau van gebouwen of lokale gebouwenclusters. Door het grote aantal locaties en de mogelijk beperkte omvang van de aanpassingskosten per locatie, valt niet uit te sluiten dat de goedkeuring van talrijke kleinschalige alternatieve financieringen de centrale sturing en monitoring door F&B aantast. Een eventueel beroep op alternatieve financiering geschiedt per definitie niet binnen de beschikbare begrotingskredieten en legt bijkomende lasten op toekomstige, nog niet goedgekeurde begrotingen. Een beroep op alternatieve financiering voor ingehuurde gebouwen impliceert ook een vermindering van flexibiliteit inzake huisvestingsmigratie en/of deconcentratie.

3.3 Doelstelling 3: Energiebewust huren, bouwen en renoveren

Actie	Trekker	Betrokkenen	Timing	Doelgroep
Er wordt een handleiding opgesteld met richtlijnen voor het energiebewust huren, bouwen en renoveren van gebouwen waar entiteiten van de Vlaamse overheid gehuisvest zijn. Hierbij wordt er rekening mee gehouden dat energiebewust huren, bouwen en renoveren een aspect is van duurzaam huren, bouwen en renoveren.	Afd. Gebouwen	IMZ Vlaamse Bouwmeester	2007	Bouwheren Gebouwenbeheerders

3.3.1 Situering

De Afdeling Gebouwen van AFM beschikt over een handleiding “Technische eisen voor nieuwe kantoorgebouwen” die werd gebruikt om de huidige situatie in bestaande gebouwen van de Vlaamse overheid te evalueren en een insteek te geven bij het ontwerp van nieuwe gebouwen van de Vlaamse overheid. De handleiding is een opsomming van de voornaamste toepasselijke regelgeving en de standpunten van de Vlaamse overheid over bouwkundige en technische criteria, zoals criteria voor de waarde van de energieprestatiecoëfficiënt, de binnenluchtkwaliteit, de winterse binnentemperatuur, enz.

Het doel van deze actie is om deze handleiding te actualiseren en aan te vullen met duurzaamheidscriteria met bijhorende afpuntlijst (checklist) en zo een instrument aan te bieden om de ambtenaren die betrokken zijn bij het bouwen, renoveren en huren van overheidsgebouwen te helpen bij de keuze voor het “juiste gebouw”.

3.3.2 Resultaten

Status: uitgevoerd + vervolgacties gestart

Bespreking:

De actualisatie van de handleiding en de ontwikkeling van de afpuntlijst werden uitgevoerd door de KULeuven, Departement Burgelijke Bouwkunde onder leiding van Prof. H. Hens en Veerle De Meulenaer, Wetenschappelijk medewerker. Deze opdracht werd gecoördineerd door de cel Interne Milieuzorg en gefinancierd door de cel Duurzame Ontwikkeling (Diensten voor het Algemeen Regeringsbeleid). Omdat sommige criteria in de bestaande handleiding eigen zijn aan de cultuur van de Vlaamse overheid en de handleiding in de eerste plaats een instrument is voor intern gebruik bij de Vlaamse overheid, werd een stuurgroep samengesteld met vertegenwoordiging van zowel beleidsvoorbereidende (o.a. Departement LNE, Vlaamse Bouwmeester) als beleidsuitvoerende entiteiten (o.a. AFM, VEA, VMM, OVAM). Door de uiteindelijke gebruiker van het instrument (AFM) onmiddellijk te betrekken bij de opmaak ervan, werd meer draagvlak gecreëerd.

De handleiding “Waardering van kantoorgebouwen – Op weg naar een duurzame huisvesting voor de Vlaamse overheid” maakt een onderscheid tussen drie aspecten: leefbaarheid & welzijn, milieu & duurzaamheid, en energie. Elk criterium waaraan het gebouw moet voldoen, krijgt een score van 1 tot 4. Dat getal weerspiegelt de mate waarin het gebouw het beter doet dan wat minimaal of wettelijk is opgelegd (score 0). Op basis van de totale score krijgt een gebouw ten slotte 1 tot 4 sterren toegekend. De handleiding is beschikbaar op www.vlaanderen.be/duurzaamkantoor. Met deze evaluatiemethode zal de handleiding niet alleen fungeren als selectie-instrument voor de Vlaamse overheid als bouwheer, maar spoort ze ook de kantoormarkt aan om meer aandacht te besteden aan duurzaamheid. Daarom wordt dit document voortaan in elk bestek van AFM voor nieuwbouw, verbouwing of renovatie opgenomen en is ook bepalend bij de gunning. Het aantal sterren dat een

kantoorgebouw behaalt, zal samen met het jaar waarin het de sterren verdient, publiek bekend worden gemaakt. Voor gebouwen in aanbouw wordt ook gedacht aan een contractclausule om de vooropgestelde eisen te kunnen afdwingen (score voor én na bouw: beoordeling werkelijke prestaties).

De eerste concrete toepassing van de handleiding gebeurt momenteel met de inhuring/verwerving van de verschillende Vlaamse Administratieve Centra. Het Vlaams Administratief Centrum te Leuven is hiervan het eerste voorbeeld. Dit VAC, waarvan de bouwactiviteiten in het najaar van 2008 zullen starten, behaalt het maximaal aantal sterren. Het VAC Leuven wordt een voorbeeldgebouw op het gebied van energieverbruik en isolatie (primaire energieverbruik, E-peil 49 en een warmte-isolatie K-waarde van 21). Door extra te investeren in isolatie en energiebesparende technieken scoort het project uitstekend volgens de energieprestatieregelgeving.

De Handleiding is niet van toepassing op kleine locaties waar andere criteria primeren - zoals bereikbaarheid - of specifieke eisen, zoals discretie van toegang, mogelijkheid voor ontvangst bezoekers... In eerste instantie wordt gestreefd naar een economisch optimum en worden de alternatieven afgewogen om het ambitieniveau zo hoog mogelijk te tillen. Gelet op de huidige stand van de beschikbare technieken is een score van 2 sterren een absoluut minimum. Indien projecten zich aandienen waarbij de maximale score op een economisch verantwoorde manier kan bereikt worden, zal dit ook in die zin bepleit worden bij de Vlaamse Regering.

Tijdens de totstandkoming van de handleiding waren er discussies over de verschillende ambitieniveaus voor de prestatie-eisen. Enerzijds was er discussie over de definitie van de criteria voor de verschillende scores, anderzijds over de bepaling van het hoogste ambitieniveau. Op basis van deze discussies en na de totstandkoming van de handleiding besloot de stuurgroep om een vervolgoopdracht te laten uitvoeren om de maximale ambitieniveaus in de handleiding met voorbeelden uit te praktijk te toetsen. Immers, de Vlaamse overheid wil de echte voortrekkers stimuleren door de criteria voor de hoogste score (4) zo ambitieus mogelijk maar toch haalbaar te stellen. Als voldoende innovatieve voorbeelden in kaart kunnen worden gebracht, kan ook de handleiding worden aangepast en kunnen de categorieën opschuiven in de richting van een hoger ambitieniveau en dit op een onderbouwde manier. Op die manier kan worden gecheckt of de ambitieniveaus inderdaad innovatie op vlak van duurzaamheid stimuleren. Deze opdracht werd uitgevoerd in 2008 door het Wetenschappelijk en Technisch Centrum voor het Bouwbedrijf (WTCB).

De studie van het WTCB heeft interessante inzichten en bevindingen opgeleverd voor de verschillende thema's van de handleiding. Op basis van de geanalyseerde innovatieve voorbeeldgebouwen geeft het WTCB een overzicht van de thema's waarvoor er een motivatie is om het hoogste ambitieniveau te verstrengen. Om conform te zijn met de bedoelde visie van duurzaamheid of om de praktische bruikbaarheid te verhogen moeten de ambitieniveaus in bepaalde gevallen verstrengd worden door de evaluatiemethode te vervolledigen (meer indicatoren op te nemen) en niet door de drempelwaarden van bepaalde prestatie-eisen te verhogen.

Voorstel voor nieuwe actie:

Omdat de verfijning en/of uitbreiding van de evaluatiemethode voor de meeste thema's niet voorzien was in de hoofdoopdracht, werd beslist om het WTCB de evaluatiemethodes voor bepaalde thema's in een aanvullende studie te laten uitwerken. Sommige thema's zoals "ligging en voorzieningen", "watergebruik" en "toegankelijkheid" zullen intern uitgevoerd worden. Bovendien zal de handleiding regelmatig geactualiseerd worden in functie van de evolutie van de kantorenmarkt in o.a. wettelijke, technische en bouwkundige eisen en ambities op gebied van vooruitstrevende technieken.

Actie	Trekker	Betrokkenen	Timing	Doelgroep
Aanpassing van de evaluatiemethodes van de handleiding ⁴	IMZ	AFM, OVAM, VEA, LNE, VMM, Toegankelijkheidsbureau	Juni 2009	Bouwheren Gebouwenbeheerders
Uitwerken opvolgtraject zodat de handleiding op periodieke basis geactualiseerd wordt	AFM	IMZ	Eind 2009	Bouwheren Gebouwenbeheerders

⁴ Handleiding "Waardering van kantoorgebouwen – op weg naar een duurzame huisvesting voor de Vlaamse overheid.

Actie	Trekker	Betrokkenen	Timing	Doelgroep
Communicatie naar aanleiding van geactualiseerde handleiding ⁴	AFM	IMZ	Mid 2010	Vlaamse entiteiten

3.3.3 Knelpunten

- De handleiding heeft een periodieke actualisatie nodig want regelgeving, technologie en inzichten zijn in continue ontwikkeling.
- Het is een uitdaging om een handleiding op te stellen die gebruiksvriendelijk en toegankelijk maar tegelijkertijd ook volledig en technisch onderbouwd is. Bovendien is de ontwikkeling en actualisatie van de handleiding een voortdurende evenwichtsoefening bij het bepalen van de ambitieniveaus. Er moet een evenwicht gevonden worden tussen vooruitstrevendheid en praktische haalbaarheid.

3.4 Doelstelling 4: Innovatie en inzetten van hernieuwbare energiebronnen

3.4.1 Groene stroom

Actie	Trekker	Betrokkenen	Timing	Doelgroep
Er wordt een richtlijn opgesteld rond de aankoop van hernieuwbare energie: minstens 12% groene stroom	EMA	Afd. Gebouwen IMZ LNE-cel Lucht VEA	Einde contract	Aankopers elektriciteit

3.4.1.1 Situering

De Europese richtlijn 2001/77/EG betreffende elektriciteitsproductie uit hernieuwbare energiebronnen legt voor de verschillende lidstaten indicatieve doelstellingen vast voor het aandeel hernieuwbare energiebronnen. Voor België bedraagt dit 6% van de elektriciteitsproductie tegen 2010. Om deze doelstellingen te realiseren zijn er in Vlaanderen quotaverplichtingen opgelegd aan de elektriciteitsleveranciers die jaarlijks een stijgend aantal groenestroomcertificaten moeten voorleggen. Eind 2008 besliste Europa om in haar klimaatbeleid te streven naar 20% hernieuwbare energie. België moet ervoor zorgen dat tegen 2020 13% van zijn energiebehoefte wordt ingevuld op hernieuwbare wijze.

Naast de vereisten die opgelegd worden aan energieleveranciers, is de rol van de aankoper van energie ook belangrijk om de energiemarkt te sturen. De Vlaamse overheid wil hierin haar voorbeeldrol opnemen. Bij de goedkeuring van het actieplan 2006-2010 "Energiezorg in de Vlaamse overheidsgebouwen" werd door de Vlaamse Regering (VR/006/2007/dot.0862) beslist dat bij aankoop van elektriciteit minstens 12% afkomstig moet zijn van hernieuwbare energiebronnen.

3.4.1.2 Resultaten

Status: lopend

Bespreking:

Het leveringscontract elektriciteit wordt opgemaakt, beheerd en opgevolgd door de afdeling Elektriciteit en Mechanica Antwerpen (EMA), onderdeel van het Agentschap Wegen en Verkeer (AWV). Dit leveringscontract elektriciteit bevoorraadt naast gebouwen ook allerhande infrastructuurelementen zoals sluizen, bruggen, tunnels, straatverlichting, pompen, ...

De Vlaamse minister bevoegd voor Energie beslist uiteindelijk over het percentage groene stroom bij aankoop van elektriciteit, mits naleving van een minimum van 12% hernieuwbare energie. De Vlaamse minister van Bestuurszaken besliste dat gebouwen in beheer van het AFM 100% groene stroom moeten afnemen. De EVA's die in het raamcontract intekenden, konden het aandeel aan groene stroom kiezen (mits naleving van minimum 12%). **Bijlage 8** geeft een overzicht van de groene stroomafname van de entiteiten die in het raamcontract van elektriciteitslevering hebben ingetekend.

Omwille van de sterk gestegen elektriciteitsprijzen besliste de elektriciteitsleverancier in het voorjaar 2008 om het elektriciteitscontract met de Vlaamse overheid te verbreken met ingang van 1 juli 2008. Dit had tot gevolg dat de groenestroomafname voor deze entiteiten (zie Bijlage 8) terugviel op 12%. De nodige voorbereidingen werden getroffen om op korte termijn een nieuwe aanbesteding op te starten. Op 2 april 2009 besliste de Vlaamse minister bevoegd voor Energie dat de Vlaamse entiteiten die opgenomen zijn in het raamcontract, vanaf 1 mei 2009 100% groene stroom zullen afnemen.

3.4.1.3 Knelpunten

- De Green Public Procurement Toolkit van de Europese Commissie beveelt aan om bij de aanbesteding van elektriciteit voldoende kleine percelen te definiëren, zodat kleine groenestroomleveranciers zich ook kandidaat kunnen stellen. Op die manier kan meer concurrentie spelen en dus een betere prijs onderhandeld worden.

- Het aanbod aan groene stroom zou ook een mogelijk knelpunt kunnen zijn. Een mogelijke oplossing wordt verder bekeken in het kader van het actieplan duurzame overheidsopdrachten.

3.4.2 Pilootprojecten m.b.t. opwekken van hernieuwbare energie

Actie	Trekker	Betrokkenen	Timing	Doelgroep
Er wordt onderzocht welke pilootprojecten kunnen gelanceerd worden met betrekking tot het opwekken van hernieuwbare energie binnen de Vlaamse overheid. Hierbij wordt rekening gehouden met de effectiviteit, efficiëntie, draagvlak, kostprijs, bijdrage aan de voorbeeldrol, ... van de projecten. De haalbare projecten worden uitgevoerd.	VEA	Afdeling Gebouwen IMZ	2008	Vlaamse overheid

3.4.2.1 Situering

In de loop van 2007 onderzocht VEA welke technologieën gelanceerd kunnen worden met betrekking tot het opwekken van hernieuwbare energie binnen de Vlaamse overheid.

Ondertussen wordt de uitvoer van haalbaarheidsstudies voor hernieuwbare energiesystemen verplicht gesteld voor alle gebouwen groter dan 1000 m² waarvoor vanaf 1 februari 2008 een stedenbouwkundige vergunning wordt aangevraagd (BVR van 23 november 2007, MB van 11 januari 2008, zie ook 3.4.3.).

3.4.2.2 Resultaten

Status: uitgevoerd.

Bespreking:

In aanmerking kwamen enkel technologieën die geen significante infrastructuurwerken in de bestaande overheidsgebouwen (kantoorgebouwen) vereisen. De meer innovatieve initiatieven (betonkernactivering, boorgatenwarmteopslag) worden best op projectbasis bekeken. Het is geen meerwaarde om hiervoor bijkomend generiek onderzoek te doen. Zulke technologieën werden dus niet onderzocht.

- **Opwekken van windenergie:**

Overheidsterreinen langs grootschalige infrastructuren -zoals snelwegen en waterwegen- die voor concessie voor de plaatsing van windturbines in aanmerking kunnen komen, werden reeds geïnventariseerd. Na de inventarisatie bleken slechts weinig van deze terreinen geschikt (vb. bij luchthaven kans op verstoring van radar, te dicht bij een benzinestation, ...). Maar ook positief beoordeelde en toegewezen terreinen stuitten op bezwaar, onder andere omwille van ruimtelijke ordening, afkeuring door Monumenten en Landschappen (vb. Oostkamp) of eigendomdiscussie (vb. Thijsmanstunnel). Momenteel zijn windturbines geplaatst te Puurs en Gistel en werd vergunning verleend voor het plaatsen van windturbines te Oekene.

Het plaatsen van één windturbine is technisch interessant, maar volgens de omzendbrief "Afwegingskader en randvoorwaarden voor de inplanting van windturbines" (omzendbrief EME/2006/01-RO/2006/02) gaat de absolute voorkeur uit naar het realiseren van windenergieopwekking door middel van een clustering⁵ van windturbines. Een verspreide inplanting van verschillende individuele turbines is niet aangewezen. Vermits de tussenafstanden tussen grootschalige windturbines enkele honderden meters bedragen, moet men beschikken over zeer uitgestrekte terreinen. Hierdoor is het moeilijk om overheidsterreinen te vinden die in aanmerking komen. Als op terreinen die grenzen aan overheidsterreinen windturbines geplaatst worden, kan men eventueel onderzoeken of het mogelijk is om deze projecten uit te breiden met een bijkomende windturbine op het naastgelegen overheidsterrein. Projectontwikkelaars zijn hierin ongetwijfeld betrouwbare initiatiefnemers. Zij doen een zeer uitgebreide screening van terreinen om de meest efficiënte locaties te kiezen. Aangezien gebieden van openbaar nut onmiddellijk vergunbaar zijn, leggen zij snel de focus op de overheidsterreinen die geschikt zijn.

⁵ Vanaf 3 windturbines wordt van een cluster gesproken.

Besluit: geen nieuwe actie.

- **Waterkrachtcentrales:**

Het potentieel voor plaatsing van waterkrachtcentrales in Vlaanderen is zeer laag. Er is beslist dat enkel kunstmatige waterwegen en dus geen rivieren in aanmerking komen.

Er werden overheidsterreinen in concessie gegeven voor de plaatsing van waterkrachtcentrales op het kanaal Mechelen-Leuven. Momenteel zijn er ook centrales operationeel te Mechelen, Boortmeerbeek, Kampenhout en Haacht. Er is een lopend overleg voor de plaatsing van waterkrachtcentrales op het Albertkanaal. Buiten het Albertkanaal is het resterende potentieel zeer klein.

Besluit: geen nieuwe actie.

- **Biomassa (houtsnipper, houtpellets) voor verwarming:**

In de loop van 2006 ondersteunde de Vlaamse overheid enkele demonstratieprojecten, maar deze techniek is ondertussen voldoende ontwikkeld voor markttoepassing op grote schaal. Volgens een studie⁶ uitgevoerd door VITO in 2005 zijn systemen die gebruikmaken van de aanzienlijk goedkopere houtsnipper rendabeler dan pelletsystemen. Rekening houdend met de sterke prijsstijgingen van stookolie (verdubbeling van prijs in 1 jaar tijd), zijn pelletsystemen nu ook interessant. Bovendien kunnen klassieke verwarmingstoestellen eenvoudig omgebouwd worden omdat enkel de brander vervangen moet worden.

Voor grootschalige installaties (> 1 MW) zijn houtsnipperketels al concurrentieel t.o.v. klassieke verwarmingssystemen op aardgas of stookolie. Nadeel is wel het bijkomend onderhoud van de schouw.

Besluit: Het is aanbevolen om in een grootschalig nieuwbouwproject met een warmtevraag in de grootte-orde van 1 MW de toepassing van houtsnipper te onderzoeken. Naast de economische haalbaarheid moet ook de praktische haalbaarheid onderzocht worden. Omdat dergelijke installaties op jaarbasis ongeveer 2000 ton houtsnipper verbruiken, moeten er voldoende aanvoer- en opslagmogelijkheden zijn. Zulk een pilootinstallatie kan zowel economisch als op technisch vlak (incl. emissies) opgevolgd worden. Bij positieve resultaten zou deze techniek ook toegepast kunnen worden voor andere (of kleinschaligere) bouwprojecten. Indien het project omwille van praktische redenen niet haalbaar is, verdient bij dergelijke grote warmtevraag in elk geval hoogrenderende warmtekrachtkoppeling of de toepassing van warmtepompen een grondig onderzoek. Met de huidige ondersteuning via warmtekrachtcertificaten is de toepassing van hoogrenderende warmtekrachtkoppeling normaal financieel haalbaar.

- **Zonne-energie:**

Een tiental jaar geleden werden fotovoltaïsche zonnepanelen geïnstalleerd op het dak van het Graaf de Ferrarisgebouw en het Henri Consciencegebouw met elk een gemiddeld vermogen ongeveer van 12 kW. Toen was dit in België het grootste project met fotovoltaïsche zonnepanelen. Vergeleken met de jaarlijkse elektriciteitsfactuur van beide gebouwen is de opbrengst evenwel beperkt.

Momenteel is er een enorme groei van het aantal geplaatste zonnepanelen in België, grotendeels toe te schrijven aan de steunmaatregelen van de overheid (Vlaamse, Brusselse en Waalse).

De afdeling Elektriciteit en Mechanica Antwerpen schreef enkele jaren geleden een aanbesteding uit voor de toewijzing van een concessie voor de plaatsing van 72 tot 95 kWp fotovoltaïsche zonnepanelen op de geluidsschermen langs de E19 autosnelweg te Dilbeek. Uit de ingediende voorstellen bleek dat het project enkel mogelijk was met aanzienlijke bijkomende steun, die op dat ogenblik niet beschikbaar was. Sinds begin 2006 is dankzij de toekenning van groenestroomcertificaten de ondersteuning voor fotovoltaïsche zonne-energie sterk toegenomen, zodat het project financieel wel haalbaar leek. Daarom werd een nieuwe aanbesteding gelanceerd, waarop echter geen voorstellen werden ingediend. De voornaamste reden is vermoedelijk de moeilijke bereikbaarheid voor de plaatsing en het onderhoud van de zonnepanelen.

⁶ "Mogelijkheden en potentieel van pellets in Vlaanderen", november 2005 (VITO).

Inmiddels zijn wel zonnepanelen geplaatst op het ecoduct over de Naamsesteenweg (Meerdaalwoud) te Bierbeek. De elektriciteit wordt aangewend voor verlichting van de tunnel voor gebruikers.

Gespecialiseerde bedrijven zijn bereid zelf de investeringen te doen in ruil voor de groenestroomcertificaten en een vergoeding voor de geproduceerde stroom.

De opbrengst uit de groenestroomcertificaten en de verkoop van de geproduceerde elektriciteit komt in dit geval toe aan de installateur-investeerder. Voor installaties groter dan 10 kWp kan men geen terugdraaiende teller toepassen, maar is wel compensatie mogelijk tussen de ogenblikkelijke zonne-elektriciteitsproductie en het ogenblikkelijke elektriciteitsverbruik in het gebouw, zodat de elektriciteitsproductie aanleiding geeft tot een vermindering van het elektriciteitsverbruik voor het betrokken gebouw. Voor deze elektriciteitsproductie die de verbruiksfactuur doet dalen, kan de Vlaamse overheid een vergoeding per geproduceerde kWh betalen. Voor de verkoop van de zonnestroom bovenop het ogenblikkelijk verbruik is de investeerder zelf verantwoordelijk. De verkoop van elektriciteit uit zonne-energie aan een elektriciteitsleverancier biedt echter veel minder opbrengsten dan de besparing op de eigen elektriciteitsfactuur.

Met als voornaamste toewijzingscriterium de vergoeding die zij moet betalen voor de geleverde elektriciteit uit zonne-energie, kan de Vlaamse overheid een belangrijke besparing op de aankoop van elektriciteit realiseren. Dit levert ook de hoogste opbrengst op voor de investeerder en verhoogt de interesse van eventuele investeerders voor dergelijk project. Nadeel is dat deze toewijzingsmethode wat complexer is omdat investeerders hun offerte dienen af te stemmen op de elektriciteitsafname van het betrokken gebouw.

Men kan als voornaamste beoordelingscriterium ook kiezen voor de hoogste concessievergoeding die een investeerder wil betalen voor het gebruik van het dak (dit is voorzien in het federale bestek). Dit maakt het project minder rendabel, omdat dan verondersteld wordt dat de elektriciteit wordt teruggeleverd aan het net aan een lagere vergoeding, maar is mogelijk organisatorisch eenvoudiger.

Met de sector kan daarom best eerst overlegd worden welke aanpak het meest haalbaar is.

Besluit: Voorstel nieuwe actie:

Actie	Trekker	Betrokkenen	Timing	Doelgroep
Uitvoeren van haalbaarheidsonderzoek voor het plaatsen van PV-panelen op daken van de Vlaamse overheidsgebouwen: onderzoek naar wenselijkheid, financiële en technische haalbaarheid (terugverdientijd) en opmaak van plan van aanpak.	IMZ	Afdeling Gebouwen, VEA	2010	Vlaamse entiteiten

• **Zonneboilers:**

Zonneboilers zijn vooral aangewezen bij (kantoor)gebouwen met een aanzienlijke warmwatervraag en waar het warmwaterverbruik zich dicht bij de zonnecollectoren bevindt. Bij typische kantoorgebouwen is de warmwatervraag eerder beperkt en is er een grote afstand tussen de warmwaterproductie in de zonnecollectoren op het dak en het warmwaterverbruik. In dergelijke gevallen leveren zonneboilers een kleinere besparing op ten opzichte van bvb. doorstroomgasgeisers bij de warmwatertappunten.

Bij andere gebouwtypes is de plaatsing van zonneboilers zeker te overwegen indien er een groot warmwaterverbruik is (cf. Bijlage I bij MB van 11 januari 2008 houdende het vaststellen van nadere regels met betrekking tot het invoeren van haalbaarheidsstudies voor alternatieve energiesystemen).

Besluit: geen nieuwe actie.

3.4.2.3 Knelpunten

- Uit het onderzoek van mogelijke pilootprojecten voor milieuvriendelijke energieproductie voor bestaande gebouwen moeten projecten die de minste infrastructuurveranderingen vergen, op haalbaarheid onderzocht worden. Mits de nodige voorbereiding zijn deze projecten vlot uitbestedbaar en vragen ze minimale aanpassingen aan het gebouw. De Bijlage I bij Ministerieel Besluit van 11 januari met betrekking tot het invoeren van haalbaarheidsstudies voor alternatieve energiesystemen kan als inspiratiebron dienen. Bij nieuwbouw en renovatie

dienen dergelijke studies verplicht te gebeuren. Een belangrijk knelpunt hierbij is mankracht en tijd die opstart en opvolging van zulke acties vereisen.

3.4.3 Haalbaarheid van WKK voor nieuwbouwprojecten

Actie	Trekker	Betrokkenen	Timing	Doelgroep
De haalbaarheid van warmtekrachtkoppeling (WKK) wordt voor grote nieuwbouwprojecten onderzocht	Afd. Gebouwen	VEA	2008	Gebouwenbeheerders Bouwheren

3.4.3.1 Situering

Op 23 november 2007 gaf de Vlaamse Regering haar definitieve goedkeuring aan het besluit voor de invoering van de haalbaarheidsstudie voor alternatieve energiesystemen. Zoals wordt opgelegd door de Europese Richtlijn betreffende energieprestaties van gebouwen, voorziet het besluit in een verplichte haalbaarheidsstudie voor nieuwe gebouwen groter dan 1000 m², waarvan het gebouw of de betreffende delen worden verwarmd om ten behoeve van mensen een specifieke binnentemperatuur te bekomen en waarvan de stedenbouwkundige vergunning wordt aangevraagd na 31 januari 2008. De bedoeling is vooral de bouwheren te informeren over de mogelijke technieken, de subsidies en de haalbaarheid van de verschillende alternatieve energiesystemen. Het is in het belang van de bouwheer om de studie al tijdens de ontwerpfase te laten uitvoeren, zodat alle resultaten nog in het definitieve ontwerp integreerbaar zijn.

In de bijlage van het Ministerieel besluit van 11 januari 2008 werd vastgelegd welke technieken in de haalbaarheidsstudie te onderzoeken zijn. Deze werden zodanig geselecteerd dat de kans heel groot is dat de toepassing effectief haalbaar is. WKK dient onderzocht te worden voor gebouwen met een totale bruikbare vloeroppervlakte > 1000 m² en met volgende bestemming: wonen, kantoor, onderwijs, industrie, gezondheidszorg, sport, handel, samenkomstgebouw en horeca.

De regelgeving vraagt een haalbaarheidsstudie uit te voeren, maar verplicht niet om de onderzochte alternatieven ook daadwerkelijk te implementeren. Nieuwe grote Vlaamse overheidsgebouwen zullen onder de toepassing van deze richtlijn vallen en moeten dus een technische, milieutechnische en economische haalbaarheidsstudie van alternatieve systemen (o.a. gedecentraliseerde systemen voor energievoorziening gebaseerd op hernieuwbare energiebronnen, WKK, warmtepompen) uitvoeren.

3.4.3.2 Resultaten

Status: uitgevoerd

Deze actie werd in het actieplan opgenomen voor de regelgeving ingevoerd werd.

Bespreking:

Zoals hierboven aangegeven zullen alle nieuwbouwprojecten van kantoorgebouwen met een bruikbare vloeroppervlakte > 1000 m² aan een haalbaarheidsstudie voor WKK onderworpen worden. Daarenboven kan het opnemen van de handleiding "Waardering van kantoorgebouwen – op weg naar een duurzame huisvesting voor de Vlaamse overheid" bouwpromotoren ertoe aanzetten aandacht te besteden aan duurzaamheid en dus ook aan energie (één van de 3 pijlers van de handleiding). Voor het bepalen van criteria werd bewust gekozen voor prestatienormen, eerder dan voor specifieke technieken. De kandidaat bouwheer bepaalt zelf welke technieken hij inschakelt om de gevraagde prestaties te realiseren. Dergelijke aanpak kadert ook in het stimuleren van innovatieve technieken.

De Vlaamse overheid zou in het kader van haar voorbeeldrol systematisch kunnen oordelen dat niet alleen de haalbaarheidsstudie wordt uitgevoerd, maar tevens ook één of meerdere alternatieven effectief zullen worden geïmplementeerd. Door hoge eisen te stellen inzake energievriendelijke technieken kan aan de projectontwikkelaars een signaal worden gegeven.

De WKK-mogelijkheden werden onderzocht voor het VAC te Leuven, maar werden niet weerhouden omdat gekozen werd voor toepassing van hernieuwbare energie (boorgatenenergieopslag).

3.4.3.3 Knelpunten

/

4 Algemene conclusie

De globale doelstelling van dit actieplan is het streven naar een rationeel energieverbruik in de Vlaamse overheidsgebouwen van alle entiteiten van de Vlaamse overheid (departementen, IVA 's en EVA 's). Het is de bedoeling dat de trekkers van dit actieplan met de betrokken partijen een kader of structuur uitwerken voor energiezorg in de Vlaamse overheidsgebouwen. Dit is een ambitieus en zeker geen gemakkelijke opdracht, want er zijn bepaalde factoren die de trekkers van het actieplan niet kunnen beïnvloeden. De herstructurering van de Vlaamse overheid ten gevolge van BBB is één van de vertragende factoren bij de uitvoer van het actieplan. Door de structuur van de Vlaamse overheid bestaat er een zeker spanningsveld tussen de autonomie van entiteiten enerzijds en de centrale acties van het actieplan voor alle entiteiten anderzijds. Dit geeft moeilijkheden bij de keuze van de strategie of uitvoerbaarheid van centraal gerichte energiebesparingsacties.

Op basis van de 2 voorbije werkjaren, kunnen de onderstaande conclusies getrokken worden.

N.a.v. dit actieplan komt de werkgroep maandelijks samen om de acties uit het actieplan op te volgen en regelmatig bij te sturen. Dit heeft ertoe geleid dat nieuwe inzichten, strategieën en acties werden geïdentificeerd en sommige acties werden geherformuleerd. Via dit overleg werd een kanaal gecreëerd dat toelaat om informatie uit te wisselen tussen beleidsvoorbereidende en beleidsuitvoerende entiteiten. Zoals in het actieplan bepaald, werden acties uitgevoerd met de beschikbare mensen en middelen. Dit betekent dat de trekkers van het actieplan, de nodige mankracht en middelen moesten vrijmaken. Bij het AFM werden in totaal 3 voltijdse ambtenaren aangeworven die zich specifiek toeleggen op energiegebonden opdrachten.

De trekkers van het actieplan zijn spelers die een proces begeleiden en hierin ook een voorbeeldrol vervullen. Op overkoepelend niveau werden acties gerealiseerd op vlak van communicatie, opleiding en informatie. De cel Interne Milieuzorg stelt communicatiemateriaal en informatie te beschikking via haar website aan alle entiteiten (en lokale overheden) en organiseert studiedagen. Belangrijk onderdeel in het actieplan zijn ook de sensibiliseringsacties (o.a. Dikke-truëndag) die overkoepelend worden georganiseerd waardoor middelen beter benut worden en acties op elkaar afgestemd worden of gecoördineerd verlopen. De ontwikkelde communicatiematerialen kunnen door de Vlaamse entiteiten gebruikt worden. Verder wordt gezocht naar een manier om de relevante informatie over energiezorg op een gebruiksvriendelijke manier aan te bieden aan de gebouwverantwoordelijken. Ook op overkoepelend niveau worden instrumenten voor energiezorg ter beschikking gesteld. Het AFM stelt raamcontracten (energieboekhouding, opmaak EPC, relighting, ...) open waarin Vlaamse entiteiten kunnen intekenen via zijn aankoopcentrale. De werking van de aankoopcentrale is een flexibel mechanisme dat toelaat dat alle entiteiten op verschillend tijdstip kunnen intekenen. Er wordt gestreefd naar een maximaal gebruik van een energieboekhoudingsstelsel binnen de Vlaamse overheid. De energieboekhouding levert informatie en inzicht in het energieverbruik en is dus een uitstekende basis voor een bewust energiebeheer. De energieboekhouding zal de entiteiten bovendien ook toelaten om op een snelle manier energieverbruikscijfers te rapporteren. De cel IMZ en AFM hebben getracht om het belang van de energieboekhouding aan de Vlaamse entiteiten duidelijk te maken. Daarnaast wordt ook werk gemaakt van het ontwikkelen van gemeenschappelijke criteria voor energiezorg in het bijzonder en duurzaamheid in het algemeen via beheersovereenkomsten, omzendbrieven, enz. De handleiding "Waardering van kantoorgebouwen – op weg naar een duurzame huisvesting in de Vlaamse overheid" is hiervan een voorbeeld. Via dit instrument kunnen entiteiten duurzaamheidscriteria opnemen bij nieuwbouw en renovatieprojecten van (grote) kantoorgebouwen. Acties rond aankoop van energiezuinige apparaten en installaties, zullen worden behandeld in het actieplan "Duurzame overheidsopdrachten", waarvan de cel IMZ in de taskforce zit. Voor de Vlaamse overheid als grote en gevarieerde organisatie is het niet evident om overkoepelend te werken. In de uitvoer van het actieplan werden acties daarom vaak uitgevoerd door sleutalentiteiten (zoals het AFM) en via pilootprojecten. Belangrijk is eveneens te vermelden dat snelle ontwikkelingen in de energiewet- en regelgeving ervoor zorgen dat bepaalde acties uit het actieplan structureel verankerd werden. De verplichte uitvoer van haalbaarheidsstudies voor alternatieve energiesystemen bij nieuwbouwprojecten bijvoorbeeld stuurt de overheid naar een meer duurzame huisvesting.

De essentiële en initiële stap in energiezorg is het vastleggen van taken en verantwoordelijkheden rond energiezorg (organisatorische en structurele verankering). De omzendbrief FM/2008/2 doet hierin een stap in de goede richting en geeft hiervoor enkele

aanbevelingen. Aangezien deze omzendbrief niet kan worden afgedwongen, blijft deze in de aanbevelende sfeer. De verankering van energiezorg gebeurt dus het best door het aanpassen van functie- en taakbeschrijvingen op relevante niveaus (leidend ambtenaren, gebouwverantwoordelijken, gebouwenbeheerders, ...). Op die manier wordt energiezorg ingebed in de bedrijfsvoering en de organisatiestructuur. Zoiets moet natuurlijk op niveau van de entiteit gebeuren. Iedere entiteit houdt immers een zekere autonomie op vlak van interne bedrijfsvoering. Of entiteiten al dan niet een milieu- en/of energiemanagementsysteem ingevoerd hebben, kan een indicator zijn voor het feit dat zij effectief werk hebben gemaakt van de bepaling van de taken voor energiezorg. Een mogelijke en betere optie is bepaalde resultaatsverbintenissen op vlak van energie op te nemen in de beheers- en managementovereenkomsten. Aangezien de generieke bepalingen energiezorg opnemen, bestaat reeds een mechanisme om engagementen op te nemen die concreet vertaald worden in de ondernemingsplannen. Entiteiten die in hun ondernemingsplannen energiedoelstellingen opnemen, zullen logischerwijze verantwoordelijkheden en taken duidelijk bepalen met vermelding van de te bereiken (te behouden) mijlpalen om deze engagementen waar te maken. Aangezien de entiteit zelf invulling geeft aan de generieke doelstellingen door concrete doelstellingen en acties te formuleren, is er een groter draagvlak. Het is uiteraard wel te verwachten dat dit een traag proces zal zijn. Uit de doorlichting van de beschikbare beheers- en managementovereenkomsten blijkt dat er nu al entiteiten zijn die hierin concrete engagementen aangaan. Het vastleggen van taken en verantwoordelijkheden voor energiezorg is moeilijk overkoepelend te regelen. De omzendbrief en de beheersovereenkomsten zijn middelen met elk hun eigen beperkingen.

Momenteel is het niet mogelijk om energieverbruikcijfers van de hele Vlaamse overheid te rapporteren. Enkel een rapportering van het energieverbruik voor de gebouwen waarvan het AFM de energiefactuur betaalt, werd in dit rapport opgenomen. Het rapport is bovendien geen volledige weergave van alle initiatieven die binnen de Vlaamse overheid genomen worden op vlak van rationeel energiegebruik. Informatie verzamelen over deze horizontale werking is niet eenvoudig. Het rapporteringsformaat dat in het kader van de beheers- en managementovereenkomsten zal worden ontwikkeld door het Departement Bestuurszaken, zou kunnen gebruikt worden om over de generieke principes van energiezorg, bij voorkeur aan de hand van indicatoren, door de entiteiten te laten rapporteren. Verder proberen de trekkers van het actieplan dit proces te begeleiden door instrumenten aan te bieden zoals o.a. het EMC-pakket (energieboekhoudingspakket). De entiteiten die een energieboekhouding bijhouden zullen bijvoorbeeld op een eenvoudige manier hun verbruikgegevens kunnen rapporteren.

Elke entiteit zou zelf meer aandacht moeten besteden aan communicatie van gerealiseerde energiebesparingsacties. In de meeste gevallen zijn enkel de rechtstreeks betrokkenen (nl. de gebouwverantwoordelijke en de gebouwenbeheerder) op de hoogte, terwijl de andere personeelsleden nog niet afweten van het bestaan van de diverse projecten en campagnes omtrent energiebesparing. Aangezien de gebruikers van de gebouwen niet of nauwelijks op de hoogte zijn van de energieboekhouding en audit die in hun gebouw plaatsvinden, voelen ze zich ook niet geroepen om rationeler om te springen met energie. Een grote besparing kan behaald worden door sensibilisatie van de gebruikers. Hiervoor zijn geen grote investeringen nodig. Het is heel belangrijk dat deze grote groep op de hoogte wordt gehouden van het project en weet wat hij zelf kan doen om het energieverbruik van het gebouw te verminderen. Als de overheid werk wil maken van haar voorbeeldfunctie, is het belangrijk om hierover te communiceren. Dat hoeven niet louter succesverhalen te zijn. Externe communicatie over behaalde resultaten werkt ook stimulerend en belonend voor diegenen die inspanningen hebben geleverd.

Energiezorg binnen het actieplan is, zoals de titel zegt, zeer gebouwgebonden. De rol die de gebouwverantwoordelijke (gebouwenwerkgroep) speelt in energiezorg is daarom zeer belangrijk. Duidelijke afspraken over de taken en verantwoordelijkheden op vlak van energiezorg van de gebouwverantwoordelijke is cruciaal. Bij personeelwisseling is dit uitermate belangrijk en bovendien nuttig omdat de nood aan eventuele opleiding in de energiethematiek kan worden geïdentificeerd en georganiseerd. Taken en afspraken mogen geen dode letter blijven. Mensen die extra taken vervullen moeten hiervoor de tijd en middelen krijgen. Belangrijk is ook om de andere spelers in kaart te brengen zoals de onderhoudsfirma's die ook op vlak van energiezorg een belangrijke rol spelen. Je zou als het ware de onderhoudsfirma moeten kunnen belonen voor haar alertheid en service op vlak van energiezorg. In realiteit zijn vaak verschillende entiteiten van verschillende beleidsdomeinen in hetzelfde gebouw gehuisvest. Hier bestaat dan het knelpunt of de onduidelijkheid wie eventuele besparingsmaatregelen zal financieren. Het AFM zal uitzoeken of er met generieke budgetten kan gewerkt worden.

We kunnen concluderen dat het werken met dit themagebonden actieplan heel wat pluspunten heeft. Dit actieplan is een eerste stap in het proces van bewustmaking en samenwerking rond energiezorg in de Vlaamse overheidsgebouwen. Het actieplan heeft geleid tot beter overleg en grotere afstemming tussen de betrokkenen in het actieplan, gecoördineerde doorstroming van informatie naar de doelgroepen en efficiëntere aanwending van financiële middelen. Het maandelijks energieverleg is een belangrijk forum dat helpt om structureel samen te werken en in te spelen op andere beleidsevoluties (zoals actieplan duurzame overheidsopdrachten). Toch zijn de trekkers van het actieplan er zich van bewust dat er nog een hele weg te gaan is. Omwille van de structuur van de Vlaamse overheid heeft deze manier van werken ook zijn beperkingen. Concrete doelstellingen en de beschikbaarheid van concrete cijfers en resultaten zijn meestal niet mogelijk. Daarom is het actieplan in zijn huidige vorm en aanpak enkel complementair aan en versterkend voor de acties van de entiteiten zelf. Met het actieplan wordt een proces in gang gezet van rationeel energieverbruik bij de Vlaamse overheid.

Voorliggend rapport is een eerste oefening van bundeling van gegevens binnen de Vlaamse overheid. Eens te meer is het duidelijk geworden dat er bij de Vlaamse overheid dringend werk gemaakt moet worden van rapportering van indicatoren voor energiezorg. Het is geen sinecure om binnen de Vlaamse overheid energiecijfers te verzamelen omwille van gebrek aan data of toegang daartoe. Het beheer van informatie en data is zeer verspreid en gegevens worden zeker niet altijd actueel gehouden. Dit maakt het moeilijk om de resultaten op te volgen.

5 Blik naar de toekomst

In het voorjaar van 2009 wordt de gebruikte methodiek van actieplannen geëvalueerd. De bedoeling van dit onderzoek is om na te gaan hoe de methodiek door de betrokkenen wordt ervaren, of de manier van werken efficiënt en effectief is, wat de meerwaarde, knelpunten en mogelijke oplossingen hiervoor zijn. De resultaten van deze bevraging zullen mee richting geven aan de verdere uitvoering van het actieplan, maar vooral aan de voorbeeldfunctie van de overheid op vlak van energiezorg.

De rol van de Vlaamse overheid komt in verschillende beleidsdocumenten nadrukkelijk aan bod. Het betreft hier de toepassing van het milieu- en energiebeleid op de eigen werking omwille van de voorbeeldfunctie en de belangrijke marktinval van de overheid. Ook op Europees vlak worden doelstellingen geformuleerd. In december 2008 heeft het Europees Parlement het klimaat- en energiepakket goedgekeurd waarbij tegen 2020 volgende klimaat doelstellingen moeten gehaald worden: een vermindering van 20% van de broeikasemissies, een aandeel van 20% hernieuwbare energie in het totale energieverbruik van de EU en 20% meer energie-efficiëntie.

Ook overheden hebben daar natuurlijk een steentje toe bij te dragen. Bij het formuleren van doelstellingen moet niet alleen gekeken worden naar het draagvlak binnen de overheid. Doelstellingen moeten ook aansluiten bij de noden van de gehele maatschappij en burgers, bedrijven e.a. ook aanspreken. Zo kan bijvoorbeeld nagegaan worden welke aandeel de Vlaamse overheid op zich kan nemen in het algemene streefdoel voor het inperken van de uitstoot van CO₂ en andere broeikasgassen. In 2009 zullen alle betrokken partijen hier werk van maken. In 2009 is een studie gepland om na te gaan of de doelstelling van een CO₂-neutrale overheid aangewezen is voor de Vlaamse overheid en hoe hier best werk van wordt gemaakt. De verschillende lopende acties worden zo in een nog ruimer kader geplaatst en de linken (en prioriteiten) tussen de acties zullen nog duidelijker worden. Extern communiceren over resultaten wordt hierdoor ook beter en gemakkelijker.

6 Geactualiseerd actieplan

In **Bijlage 9** kan men het geactualiseerd actieplan 2009-2010 raadplegen.

7 Overzicht van bijlagen

BIJLAGE 1	Resultaten doorlichting van beheers- en managementovereenkomsten
BIJLAGE 2	Omzendbrieven: FM/2008/1 en FM/2008/2
BIJLAGE 3	Overzicht acties van sensibilisering en informatie in verband met energiezorg
BIJLAGE 4	Rapportering energieverbruik
BIJLAGE 5	Overzicht van stand van zaken van uitvoer van de energiebesparingsmaatregelen
BIJLAGE 6	Overzicht van gerealiseerde energiebesparingsmaatregelen
BIJLAGE 7	Overzicht van rendabele grote investeringen – doorlichting van auditrapporten 2002-2004
BIJLAGE 8	Overzicht van % groen stroom afname van Vlaamse entiteiten
BIJLAGE 9	Actieplan 2009-2010

BIJLAGE 1

Overzichtstabel

Bijlage 1 Doorlichting van beheers- en managementovereenkomsten

Beleidsdomeinen	Agentschappen	doorgelicht
· BZ (Bestuurszaken)	ABB (agentschap voor Binnenlands Bestuur)	ja
	AFM (agentschap voor Facilitair Management)	ja
	AgO (agentschap voor Overheidspersoneel)	ja
	VARS (Vlaams Agentschap voor Rekrutering en Selectie -Jobpunt Vlaanderen)	nee
	DBZ (departement Bestuurszaken)	nee
· CJSM (Cultuur, Jeugd, Sport en Media)	BLOSO (agentschap Commissariaat-generaal voor de Bevordering van de Lichamelijke	ja
	KE (agentschap Kunsten en Erfgoed)	ja
	SCW (agentschap Sociaal-Cultureel Werk voor Jeugd en Volwassenen)	ja
	VRM (agentschap Vlaams Regulator voor de Media)	ja
	VRT (agentschap Vlaamse Radio- en Televisieomroep)	ja
	DCJSM (departement Cultuur, Jeugd, Sport en Media)	nee
	Culturele Biografie vzw	ja
	CultuurNet vzw (CultuurNet Vlaanderen)	ja
	VFL (Vlaams Fonds voor de Letteren)	ja
· DAR (Diensten voor het Algemeen	AGIV (agentschap voor Geografische Informatie Vlaanderen)	ja (enkel ontwerp)
	IAVA (agentschap Interne Audit van de Vlaamse Administratie)	ja
	SVR (agentschap Studiedienst van de Vlaamse Regering)	ja
	DAR (departement voor het Algemeen Regeringsbeleid)	nee
· EWI (Economie, Wetenschap en Innovatie)	AgEc (agentschap Economie)	nee
	IWT (agentschap Instituut voor Innovatie, Wetenschap en Technologie)	nee
	VITO (Vlaamse instelling voor Technologisch Onderzoek)	ja
	VLAO (Vlaams agentschap Ondernemen)	nee
	DEWI (departement Economie, Wetenschap en Innovatie)	nee
	Stichting FWO (Fonds Wetenschappelijk Onderzoek Vlaanderen)	nee

Overzichtstabel

Bijlage 1 Doorlichting van beheers- en managementovereenkomsten

Beleidsdomeinen	Agentschappen	doorgelicht
· F&B (Financiën en Begroting)	ACA (agentschap Centrale Accounting)	ja
	AVB (agentschap Vlaamse Belastingdienst)	ja
	DFB (departement Financiën en Begroting)	nee
· iV (Internationaal Vlaanderen)	ATV (agentschap Toerisme Vlaanderen)	ja
	AVAIO (Vlaams agentschap voor Internationaal Ondernemen - Flanders Investment and Trade)	ja
	AVAIS (Vlaams agentschap voor Internationale Samenwerking)	ja
	DiV (departement Internationaal Vlaanderen)	nee
· L&V (Landbouw en Visserij)	ILVO (agentschap Instituut voor Landbouw- en Visserijonderzoek)	ja
	LV (agentschap Landbouw en Visserij)	ja
	DLV (departement Landbouw en Visserij)	nee
· LNE (Leefmilieu, Natuur en Energie)	INBO (agentschap Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek)	nee
	ANB (agentschap Natuur en Bos)	ja
	OVAM (agentschap Openbare Vlaamse Afvalstoffenmaatschappij)	ja
	VEA (Vlaams Energieagentschap)	ja
	VLM (agentschap Vlaamse Landmaatschappij)	ja
	VMM (agentschap Vlaamse Milieumaatschappij)	nee
	VREG (agentschap Vlaamse Reguleringsinstantie voor de Elektriciteits- en Gasmarkt)	nee
	DLNE (departement Leefmilieu, Natuur en Energie)	nee
	SBRO-MG (steunpunt Beleidsrelevant Onderzoek - Milieu en Gezondheid)	ja
· MOW (Mobiliteit en Openbare Werken)	DS (agentschap De Scheepvaart)	ja
	MDK (agentschap voor Maritieme Dienstverlening en Kust)	ja
	VVM (agentschap Vlaamse Vervoersmaatschappij - De Lijn)	ja
	WV (agentschap Wegen en Verkeer)	nee
	WZ (agentschap Waterwegen en Zeekanaal)	ja
	DMOW (departement Mobiliteit en Openbare Werken)	nee

Overzichtstabel

Bijlage 1 Doorlichting van beheers- en managementovereenkomsten

Beleidsdomeinen	Agentschappen	doorgelicht
.O&V (Onderwijs en Vorming)	AGION (agentschap voor Infrastructuur in het Onderwijs)	nee
	AHOVO (agentschap Hoger Onderwijs en Volwassenenonderwijs)	nee
	AOC (agentschap voor Onderwijs-communicatie)	nee
	AgODi (agentschap voor Onderwijsdiensten)	nee
	DOV (departement Onderwijs en Vorming)	nee
	SRO (steunpunt Recht en Onderwijs)	ja
.RWO (Ruimtelijke Ordening, Woonbeleid en	IRWO (agentschap Inspectie Ruimtelijke Ordening, Woonbeleid en Onroerend Erfgoed)	nee
	ROV (agentschap Ruimtelijke Ordening en Onroerend Erfgoed Vlaanderen)	nee
	VIOE (agentschap Vlaams Instituut voor het Onroerend Erfgoed)	nee
	VMSW (agentschap Vlaamse Maatschappij voor Sociaal Wonen)	nee
	WONEN (agentschap Wonen Vlaanderen)	nee
	DRWO (departement Ruimtelijke Ordening, Wonen en Onroerend erfgoed)	ja
.WSE (Werk en Sociale Economie)	ESF (agentschap Europees Sociaal Fonds)	ja
	VDAB (agentschap Vlaamse Dienst voor Arbeidsbemiddeling en Beroepsopleiding)	ja
	VLAO (Vlaams agentschap voor Ondernemingsvorming - Syntra Vlaanderen)	ja
	VSWSE (Vlaams Subsidieagentschap voor Werk en Sociale economie)	nee
	DWSE (departement Werk en Sociale Economie)	nee
.WVG (Welzijn, Volksgezondheid en gezin)	JW (agentschap Jongerenwelzijn)	ja
	ZG (agentschap Zorg en Gezondheid)	ja
	KG (agentschap Kind en Gezin)	ja
	APH (Vlaams agentschap Personen met een Handicap)	ja
	VIPA (agentschap Vlaams Infrastructuurfonds voor Persoongebonden Aangelegenheden)	ja
	OPZ Geel (Openbaar Psychiatrisch Zorgcentrum Geel)	ja
	OPZ Rekkem (Openbaar Psychiatrisch Zorgcentrum Rekem)	ja
	IWV (agentschap Inspectie Welzijn en Volksgezondheid)	nee
	DWVG (departement Welzijn, Volksgezondheid en Gezin)	nee

ABB - Beheersovereenkomst dd. 25/10/2007	
p12 - 7.2. De overheid als voorbeeldige werkgever	Het agentschap engageert zich om aan dergelijke richtlijnen, bijvoorbeeld inzake energiezorg , milieuzorg, mobiliteit, etc zelf consequent uitvoering te geven, vanuit de voorbeeldfunctie die het agentschap heeft als deel van de Vlaamse overheid
p14 - 7.2.3. Duurzaam en ethisch verantwoord aankoopbeleid	<i>Het agentschap zal bij de aankoop van haar producten de in de Vlaamse overheid geldende normen over energie en milieuzuinigheid respecteren en waakt erover dat deze aankoopproducten in menswaardige omstandigheden werden geproduceerd (eerlijke handel). Het agentschap steunt loyaal de initiatieven die door de MOD worden genomen volgens de bepalingen en richtlijnen van het centraal aankoopbeleid uitgewerkt door het agentschap Facilitair Management.</i>
AFM - Beheersovereenkomst dd. 04/05/2007	
p7 - A.II - art 6 - 1. Een efficiënte en duurzame huisvestingsstrategie, op maat van de noden van een moderne Vlaamse administratie	1.1. Gefaseerde afstemming van de huisvesting op de [nieuwe] organisatiestructuur van de Vlaamse overheid na de invoering van Beter Bestuurlijk Beleid. Daarbij worden de diensten van eenzelfde beleidsdomein maximaal samengebracht en wordt gelijktijdige aandacht besteed aan mens (ergonomie), omgeving (milieu, energie) en organisatie-efficiëntie.
p7 - A.II - art 6 - 2. Een zuinig en milieubewust energiebeleid	2.2. Nemen van (technische) besparingsmaatregelen om te komen tot een optimaal gebruik van energie , zonder dat dit het gebruiks-gemak in het gedrang brengt. 2.3. Stimuleren van duurzame en vernieuwende technieken inzake energiebeheer in bestaande en nog op te richten gebouwen.
p7 - A.II - art 6 - 3. Een milieubewust en ethisch bewust facilitair management	3.1. Realiseren van een milieubewust afvalbeleid binnen de Vlaamse overheid. 3.2. Realiseren van een milieuvriendelijk aankoopbeleid binnen de Vlaamse overheid, waarbij een voorbeeldfunctie uitgedragen wordt. 3.3. Realiseren van een milieuvriendelijk wagenpark van de Vlaamse overheid, waarbij de mogelijkheden van alternatieve aandrijving en biobrandstof dienen bevorderd te worden. 3.4. Het vervullen van een voorbeeldrol inzake de aankoop van 'eerlijke' producten.
p10 - A.II - art 7 - 1. Onderlinge samenwerking	Verder onderhouden en uitbouwen van een gestructureerde samenwerking met de Centrale Coördinatiecel Milieuzorg (CCM) van de Vlaamse overheid, teneinde door middel van adviesvragen systematisch beroep te kunnen doen op de aanwezige interne kennis inzake milieucriteria bij de opmaak van bestekken.
p11 - A.II - art 7 - 5. Duurzaam en ethisch verantwoord aankoopbeleid	Het AFM zal bij de aankoop van haar producten de in de Vlaamse overheid geldende normen m.b.t. energie en milieuzuinigheid respecteren en waakt erover dat deze aankoopproducten in menswaardige omstandigheden werden geproduceerd (eerlijke handel). Het AFM engageert zich om binnen de termijn van deze beheersovereenkomst de volgende projecten met het oog op dit duurzaam en ethisch verantwoord aankoopbeleid concreet uit te voeren: - Waar juridisch, budgettair en praktisch haalbaar; integreren van ethische criteria en normen in bestekken voor de aankoop van textielproducten. - Continuering en, waar juridisch en organisatorisch haalbaar en realiseerbaar zonder noemenswaardige budgettaire meerkost, verdere uitbreiding van de aankoop van eerlijke voedingsproducten. - Waar haalbaar en zinvol, opnemen van ethische en milieucriteria in raamcontracten voor andere producten en/of diensten.

AFM - Beheersovereenkomst dd. 04/05/2007 (vervolg tabel)	
p17 - A.II - art 8 - Kernopdrachten	Ter verduidelijking/concretisering van missie en taakstelling kunnen dan ook volgende kernopdrachten van het AFM opgelijst worden: - Projectbeheer en technische studiecél: adviseren, ondersteunen en begeleiden van entiteiten van de Vlaamse administratie m.b.t. bouw-/verbouwprojecten, technische (haalbaarheids)studies, technisch onderhoud van gebouwen, rationeel energieverbruik, opvolging van werken, enz. Ter uitvoering van deze kernopdracht voert het AFM volgende taken uit: > Prospectie en verkenning van de markt op vlak van gebouwtechnische elementen (asbest, telefoniecentrales, databekabeling, technisch onderhoud, ...) en rationeel energieverbruik > Opmaken van bestekken en aanbieden van raamcontracten voor gebouwtechnische elementen en rationeel energieverbruik - Werkplekinrichting en ruimtebeheer: adviseren en ondersteunen van entiteiten bij het optimaal benutten en functioneel inrichten van de werkplek (o.a. inplanting meubilair, energiebeheer, telecomunicatie, beveiliging)
p21 - A.II - art 9 - Relatie strategische doelstellingen vs. operationele doelstellingen	Onderstaande geeft aan hoe de beleidsdoelstellingen van de minister (zoals omschreven in artikel 6 en artikel 7 van deze beheersovereenkomst) gerelateerd zijn aan de strategische en operationele organisatiedoelstellingen waartoe het AFM zich engageert. 2. Het AFM treedt op als gangmaker en adviseert de entiteiten steeds over de meest aangewezen opties inzake een efficiënt energiebeheer, rekening houdend met de specifieke noden van elke entiteiten de specifieke mogelijkheden en/of beperkingen van elk gebouw van de Vlaamse administratie. 2.2. Het AFM zorgt voor een optimaal energieverbruik in door haar beheerde gebouwen en ondersteunt de andere entiteiten van de Vlaamse administratie. 2.3. Bij alle relevante projecten van het AFM wordt aandacht besteed aan rationeel energieverbruik en worden duurzame en vernieuwende technieken inzake energiebeheer gepromoot. 3. Het AFM vervult een voorbeeldrol inzake milieubewustheid en ethische bewustheid binnen het facilitaire gebeuren in de Vlaamse administratie en reikt de entiteiten voldoende mogelijkheden aan om een milieuvriendelijk en ethisch bewust aankoopbeleid te realiseren. 3.1. Het AFM verzekert een milieubewuste afvalinzameling in de grote administratieve gebouwen van de Vlaamse administratie.
p26 - A.II - art 10 - 1. Het AFM stelt precies voldoende en aan de noden van een moderne Vlaamse administratie aangepaste gebouwen ter beschikking; waarbij alle geldende regelgeving en richtlijnen in acht genomen worden	1.1. Het AFM draagt grondig onderbouwde voorstellen voor de optimalisatie van de huisvesting aan, teneinde administratieve diensten en kabinetten van eenzelfde beleidsdomein maximaal samen te brengen in eenzelfde gebouw. d) Het AFM zal zich bij de dienstverlening houden aan de globale afspraken binnen de Vlaamse overheid op vlak van oppervlakenormen, duurzame ontwikkeling, het (de)concentratieplan, concepten op vlak van werkomgeving en ontwikkelingen inzake rationeel energiebeheer.
p30 - A.II - art 10 - 2. Algemeen	Het AFM treedt op als gangmaker en adviseert de entiteiten steeds over de meest aangewezen opties inzake een efficiënt energiebeheer, rekening houdend met de specifieke noden van elke entiteit en de specifieke mogelijkheden en/of beperkingen van elk gebouw van de Vlaamse administratie. Het AFM geeft hierdoor mee invulling aan de voorbeeldfunctie van de overheid, zoals bepaald in hoofdstuk 5.10 van het "Vlaams klimaatbeleidsplan 2006 - 2012" en baseert zich hierbij vooral op de suggesties en voorstellen in het "Actieplan 2006-2010: Energiezorg in Vlaamse overheidsgebouwen".
p30 - A.II - art 10 - 2.1	Voor de entiteiten van de Vlaamse overheid wordt een zo zuinig en milieuvriendelijk mogelijk raamcontract afgesloten voor aardgas en stookolie. Wijze van monitoring en/of prestatie-indicatoren: - % korting bekomen t.o.v. de standaardprijzen voor elk van de geliberaliseerde nutsvoorzieningen - % van de door het AFM aangekochten elektriciteit dat hernieuwbaar is

AFM - Beheersovereenkomst dd. 04/05/2007 (vervolg tabel)	
p30 - A.II - art 10 - 2.2	Het AFM zorgt voor een optimaal energieverbruik in door haar beheerde gebouwen en ondersteunt de andere entiteiten van de Vlaamse administratie. Wijze van monitoring en/of prestatie-indicatoren: - % energiebesparing gerealiseerd t.o.v. voorgaand jaar in gebouwen onder beheer van het AFM (zowel totaal als per gebouw, waar mogelijk ook per entiteit) - % van de kantoorgebouwen onder beheer bij het AFM met een oppervlakte > 1000m2 waar de energieboekhouding maandelijks bijgehouden wordt - % van de kantoorgebouwen onder beheer bij het AFM met een oppervlakte > 1000m2 waarvoor een energiedeskundige (intern of extern) werd aangesteld om het energieprestatiecertificaat op te maken.
p30 - A.II - art 10 - 2.3	Bij alle relevante projecten van het AFM wordt aandacht besteed aan rationeel energieverbruik en worden duurzame en vernieuwende technieken inzake energiebeheer gepromoot. Wijze van monitoring en/of prestatie-indicatoren: - % van relevante projecten waar energiebesparende initiatieven voorgesteld en/of genomen zijn door het AFM
p31 - A.II - art 10 - 3. Algemeen	<i>Het AFM vervult een voorbeeldrol inzake milieubewustheid en ethische bewustheid binnen het facilitaire gebeuren in de Vlaamse administratie en reikt de entiteiten voldoende mogelijkheden aan om een milieuvriendelijk en ethisch bewust aankoopbeleid te realiseren.</i>
p31 - A.II - art 10 - 3.1	Het AFM verzekert een milieubewuste afvalinzameling in de grote administratieve gebouwen van de Vlaamse administratie Wijze van monitoring en/of prestatie-indicatoren: - % van de kantoorgebouwen waar het AFM instaat voor de afvalverwijdering waar aan selectieve afvalinzameling gedaan wordt
p31 - A.II - art 10 - 3.2	<i>Het AFM treedt op als gangmaker en integreert, waar mogelijk en zinvol, criteria inzake milieuvriendelijkheid in de aangeboden (raam-) contracten voor facilitaire goederen en/ofdiensten.</i> Wijze van monitoring en/of prestatie-indicatoren: - % van de contracten opgemaakt door het AFM waarbij één of meerdere milieucriteria werden opgenomen (totaal, indien mogelijk ook per product- of dienstengroep)
p31 - A.II - art 10 - 3.3	Het AFM treedt op als gangmaker en adviseert de entiteiten steeds over de meest milieuvriendelijke opties met betrekking tot hun voertuigenpark. Het AFM engageert zich om, binnen haar mogelijkheden en takenpakket, mee uitvoering te geven aan het "Actieplan 2007 - 2010, milieuzorg in het voertuigenpark van de Vlaamse overheid", zoals goedgekeurd door de Vlaamse regering op 26 januari 2007. Wijze van monitoring en/of prestatie-indicatoren: - % wagens in het door het AFM beheerde wagenpark conform de milieunorm vermeld in de nog uit te werken omzendbrief hieromtrent (zowel totaal als per entiteit, opgesplitst per categorie van wagens)
p31 - A.II - art 10 - 3.4	Het AFM bestendigt de voorbeeldfunctie die zij reeds heeft verworven dankzij haar aankoopbeleid inzake 'eerlijke' koffie, fruitsap en wijn en haar ondersteuning van de jaarlijkse 'week van de fair trade'; en bekijkt jaarlijks de mogelijkheden op de markt voor uitbreiding van het aanbod "eerlijke" producten. Wijze van monitoring en/of prestatie-indicatoren: - Het aantal "eerlijke" producten dat door het AFM wordt aangekocht - Minimaal 1 maal per jaar de markt verkennen om mogelijke opportuniteiten inzake nieuwe en/of bijkomende "eerlijke" producten te identificeren.
p48 - B - art 30 - Samenwerkingsovereenkomsten	Protocolovereenkomst met betrekking tot de samenwerking tussen het AFM en de Centrale Coördinatiecel Milieuzorg binnen de Vlaamse administratie.
AGO - Beheersovereenkomst dd. 07/12/2007	
p6 - Deel 1 - Hoofdstuk II - art 7 § 5	<i>Een duurzaam en ethisch verantwoord aankoopbeheer - Het agentschap zal binnen het beleidsdomein meewerken aan het uitgestippelde duurzaam en ethisch verantwoord aankoopbeheer</i>

BLOSO - Beheersovereenkomst dd. 11/12/2007	
p4 - II. Algemeen Beleidskader - art 7: Beleidsmatig en financieel kader (horizontale bevoegdheid) - 1. Onderlinge samenwerking	<u>Project 2: oprichten van een cel sport, ruimtelijke ordening en leefmilieu</u> Het Bloso zal intern een cel sport, ruimtelijke ordening en leefmilieu opzetten. Deze cel zal de samenwerking met de beleidsdomeinen Ruimtelijke Ordening, Woonbeleid en Onroerend Erfgoed en Leefmilieu, Natuur en Energie intensifiëren door actief mee te werken aan het tot stand komen van initiatieven met betrekking tot sport.
p8 - II. Algemeen Beleidskader - art 7: Beleidsmatig en financieel kader (horizontale bevoegdheid) - 5. Duurzaam en ethisch aankoopbeleid	<i>Het Bloso zal bij de aankoop van zijn producten de in de Vlaamse overheid geldende normen m.b.t. energie en milieuzuinigheid respecteren en waakt erover dat deze aankoopproducten in menswaardige omstandigheden worden geproduceerd.</i> <i>Het Bloso engageert zich om in hoofde van deze beheersovereenkomst de volgende projecten met het oog op dit duurzaam en ethisch verantwoord aankoopbeleid concreet uit te voeren:</i> <u>Project 1: uitwerken en opstarten van een proefproject inzake energiebesparing</u> Uitwerken en opstarten van een proefproject 'energiebesparende initiatieven en strategieën in de sportsector' in het Bloso-centrum Hertentals. De resultaten van deze initiatieven zullen jaarlijks worden geëvalueerd en afgewogen t.o.v. de vroegere situatie. De resultaten van dit proefproject zullen dan in een volgende fase aangewend worden om op een meer structurele wijze rond rationeel energieverbruik te werken, onder meer inzake - Een relatief eenvoudige energiebesparingsingreep: een vervanging van weinig energievriendelijke armaturen en lampen in sporthallen - Een energiebesparende strategie: een energieaudit over de aanwezigheid van vrijgekomen warmte bij ijsbanen <u>Project 2: Uitwerken en implementeren van een project inzake duurzame aankopen</u> Opstarten van het project "Duurzaam aankopen mbt sportkampen, sportklassen en organisaties in internaat". Dit project heeft tot doel de 8 principes aangaande milieuvriendelijke producten, geproduceerd in menswaardige omstandigheden (cfr 8 basisconventies van de internationale Arbeidsorganisatie (ILO) en de wet van 27 februari 2002 ter bevordering van een maatschappelijk verantwoorde productie) als vast onderdeel in de lastenboeken op te nemen voor wat betreft droge voeding, kleding en sportmateriaal. Daarnaast zal het Bloso zijn leveranciers verzoeken om op eer te verklaren dat hun producten in overstemming zijn met deze 8 principes. Dit engagement wordt enkel aangegaan wanneer er een valabel alternatief bestaat zodanig dat het zuinigheidsbeginsel geïmplementeerd wordt.
p47 - VI. Financiële betrekkingen tussen het agentschap en de toezichthoudende overheid - art 19 Herkomst van de financiële middelen van het agentschap	[...] Inkomsten uit ethisch verantwoorde sponsoring, coproducties en cofinanciering. De organisatie van grote sportpromotionele evenementen is niet mogelijk zonder de financiële inbreng van sponsors of partners. Met betrekking tot specifieke sportpromotionele activiteiten zal het Bloso zijn inspanningen doen om ethisch verantwoorde sponsoring te verwerven. Dit is o.a. het geval voor de organisaties van De Gordel, de Gordel voor Scholen en andere Bloso-evenementen op Vlaams niveau, ...
KE - Beheersovereenkomst dd. 07/12/2007	
p6 - II. Algemeen Beleidskader - 7. Beleidsmatig en financieel kader - 7.3.1. De Vlaamse overheid als voorbeeldfunctie	De Vlaamse overheid heeft onmiskenbaar een voorbeeldfunctie tegenover alle andere actoren in onze samenleving: burgers, ondernemingen, middenveldorganisaties en andere overheden. Richtlijnen die aan deze actoren door de Vlaamse overheid worden opgelegd moeten door de agentschappen van diezelfde overheid uiteraard ook worden nageleefd. Het agentschap engageert zich om aan dergelijke richtlijnen, bijvoorbeeld inzake energiezorg , milieuzorg, mobiliteit, etc. zelf consequent uitvoering te geven, vanuit de voorbeeldfunctie die het agentschap heeft als deel van de Vlaamse overheid.
p8 - II. Algemeen Beleidskader - 7. Beleidsmatig en financieel kader - 7.3.4. Een duurzaam en ethisch verantwoord aankoopbeleid	<i>Het agentschap zal bij de aankoop van zijn producten de in de Vlaamse overheid geldende normen m.b.t. energie en milieuzuinigheid respecteren en waakt erover dat deze aankoopproducten in menswaardige omstandigheden worden geproduceerd (eerlijke handel).</i> <i>Een duurzaam en ethisch verantwoord aankoopbeleid zal in elk geval het uitgangspunt zijn voor wat betreft de goederen die via de MOD worden aangekocht</i> <i>Dit engagement wordt enkel aangegaan wanneer er een valabel alternatief bestaat zodanig dat het zuinigheidsbeginsel geïmplementeerd wordt.</i> <u>Project 1: Uitwerken en opstarten van een proefproject inzake energiebesparing</u> Uitwerken en opstarten van een proefproject rond energiebesparende initiatieven in het dienstgebouw in samenwerking met het departement en andere agentschappen en beleidsdomeinen.

SCW - Beheerovereenkomst dd. 07/12/2007	
p7 - artikel 7: beleidsmatig kader - 3° duurzaam en ethisch verantwoord aankoopbeheer	Het agentschap zal bij de aankoop van zijn producten de in de Vlaamse overheid geldende normen voor energie en milieuzuinigheid respecteren en waakt erover dat deze aankoopproducten in menswaardige omstandigheden worden geproduceerd (eerlijke handel). Een duurzaam en ethisch verantwoord aankoopbeheer zal in elk geval het uitgangspunt vormen voor de goederen die via de MOD worden aangekocht. Dit engagement wordt enkel aangegaan als er een valabel alternatief bestaat zodanig dat het zuinigheidsbeginsel gevrijwaard wordt.
VRM - Beheerovereenkomst dd. 16/10/2007	
p4 - artikel 7: beleidsmatig en financieel kader - 5, duurzaam en ethisch verantwoord aankoopbeleid en energiebeleid	Het agentschap zal bij de aankoop van zijn producten de in de Vlaamse overheid geldende normen voor energie en milieuzuinigheid respecteren en waakt erover dat deze aankoopproducten in menswaardige omstandigheden worden geproduceerd (eerlijke handel). Het agentschap engageert zich om binnen de termijn van deze beheersovereenkomst duurzaam en ethisch verantwoord aankoopbeheer te laten deel uitmaken van het samenwerkingsprotocol met het departement, wat betreft de goederen en diensten die via de MOD worden aangekocht.
VRT - Beheerovereenkomst dd. 20/07/2006	
p25 - Afdeling 3: TOM: de renovatie van het VRT-omroepgebouw - artikel 21 § 1	ToM renoveert de volledige kantooromgeving en de productiezones. Tegelijk wordt geïnvesteerd in energiebesparende aanpassingen van het omroepcentrum en wordt een nieuwe ontvangstruimte gebouwd.
Culturele Biografie vzw	
	niets omtrent milieuzorg
CultuurNet vzw	
	niets omtrent milieuzorg
VFL - Beheersovereenkomst dd. 20/07/2006	
Artikel 9 culturele diversiteit	niets omtrent milieuzorg Het FVL zal resultaatsverbintenissen aangaan voor het bereiken van een cultureel diverse doelgroep, het creëren van een cultureel divers aanbod en/of het bevorderen van een intercultureel bestuurders-, vrijwilligers- en personeelsbeleid. Het zal hierbij motiveren en aangeven voor welke terreinen het opteert om daar effectief werk van te maken in de voorziene beleidsperiode.

GIV - Beheersovereenkomst dd. 27/04/2007	
Art 7. n°4 Duurzaam en ethisch verantwoord aankoopbeleid (pagina 13)	Het agentschap zal bij de aankoop van zijn producten de in de Vlaamse overheid geldende normen met betrekking tot <u>energie</u> en <u>milieuzuinigheid</u> respecteren en waakt erover dat die producten in <u>menswaardige omstandigheden</u> werden geproduceerd (eerlijke handel). Het Agentschap gaat het engagement aan om binnen de termijn van deze beheersovereenkomst de volgende projecten met het oog op dat <u>duurzaam en ethisch verantwoord aankoopbeheer</u> concreet uit te voeren: a) de ontwikkeling en implementatie van een interne procedure die nagaat voor welke aankopen (type levering en budgetcategorie) er een ecolabel zal worden geëist. De procedure zal uitgewerkt worden tegen 1 januari 2009. b) de aanwijzing van een ethisch coördinator die erop toeziet dat het agentschap een duurzaam en ethisch verantwoord aankoopbeleid voert en die daarover jaarlijks rapporteert. Het agentschap zal per 30 juni 2008 een procedure uitwerken en implementeren om deze doelstelling te realiseren
IAVA - Beheersovereenkomst dd. 4/09/2007	
Art 7. §3 Voorbeeldige werkgever, 3.3. Duurzaam en ethisch verantwoord aankoopbeleid (pagina 6)	Het agentschap zal bij de aankoop van haar producten die in de Vlaamse overheid gelden normen m.b.t. energie en milieuzuinigheid respecteren en waakt erover dat deze aankoopproducten in menswaardige omstandigheden worden geproduceerd (eerlijke handel). Voor de uitvoering van concrete projecten met het oog op duurzaam en ethisch verantwoord aankoopbeheer, sluit het agentschap zich aan bij de aankoopbeleid van het agentschap voor Facilitair Management
SVR - Beheersovereenkomst dd. 14/12/2007	
Art 5, §3 De Vlaamse overheid als voorbeeldige werkgever, pagina 3	De Vlaamse overheid heeft onmiskenbaar een voorbeeldfunctie tegenover alle actoren in onze samenleving: burgers, ondernemingen, middenveldorganisaties en andere overheden. Richtlijnen die aan deze actoren door de Vlaamse overheid worden opgelegd, moeten door de agentschappen van diezelfde overheid uiteraard ook worden nageleefd. Het agentschap engageert zich om aan dergelijke richtlijnen, bijvoorbeeld inzake energiezorg, milieuzorg, mobiliteit zelf consequent uitvoering te geven, vanuit de voorbeeldfunctie die het agentschap heeft als deel van de Vlaamse overheid.
Art 5, §6 Duurzaam en ethisch verantwoord aankoopbeleid	Het agentschap zal bij de aankoop van zijn producten de in de Vlaamse overheid geldende normen m.b.t. energie en milieuzuinigheid respecteren en waakt erover dat deze aankoopproducten in menswaardige omstandigheden werden geproduceerd. Het agentschap zal zich hiervoor aansluiten bij de (inter)departementale initiatieven.

VITO - Beheersovereenkomst dd. 14/12/2007	
Afd. Plichten in hoofde van de onderzoeksinstelling § 2.6. Personeelsbeleid - Art. 15 Pagina 6	2.6.3. Non-discriminatiebeginsel: Ongeacht de rechtspositionele status van de onderzoeker of de aard van de bezoldiging zal bij de rekrutering van onderzoekers of bij het nemen van rechtspositionele beslissingen aangaande onderzoekers nimmer sprake zijn van enige discriminatie in de zin van artikel 2 van de Wet van 25 februari 2003 ter bestrijding van discriminatie en tot wijziging van de wet van 15 februari 1993 tot oprichting van een centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding.

ACA - Ontwerp van beheersovereenkomst dd. 03/12/07	
Art. 7 Beleidsmatig en financieel kader (horizontale bevoegdheid) - 0. Algemene principes en waarden - 5. Duurzaam en ethisch verantwoord aankoopbeleid pagina 12	Het aankoopbeheer van het Agentschap wordt uitgevoerd door de MOD van het Dept. Financiën en Begroting, in overeenstemming met de generieke principes inzake duurzaam en ethisch aankoopbeleid die door de Vlaamse regering wordt vastgelegd. Dit engagement wordt enkel aangegaan wanneer er een valabel alternatief bestaat zodanig dat het zuinigheidsbeginsel gevrijwaard wordt.
AVB - Beheersovereenkomst dd 17 juli 2007	
Art. 7 Beleidsmatig en financieel kader (horizontale bevoegdheid) - 5. Duurzaam en ethisch verantwoord aankoopbeleid (pagina 8)	Het agentschap zal bij de aankoop van zijn producten de in de Vlaamse overheid geldende normen m.b.t. energie en milieuzuinigheid respecteren en waakt erover dat deze aankoopproducten in menswaardige omstandigheden werden geproduceerd (eerlijke handel). Het agentschap engageert zich om binnen de termijn van deze beheersovereenkomst de projecten opgenomen in artikel 11, punt 3 met het oog op dit duurzaam en ethisch verantwoord aankoopbeheer uit te voeren. Dit engagement wordt enkel aangegaan wanneer er een valabel alternatief bestaat zodanig dat het zuinigheidsbeginsel gevrijwaard wordt.
Art 9. Strategische en operationele organisatiedoelstellingen (pagina 17)	SD05: Correct en aantrekkelijk werkgeverschap. Zich profileren als een aantrekkelijke werkgever door zorg te dragen voor een aangename werksfeer en een rijke werkomgeving om kwaliteitsvol en positief ingesteld personeel aan te trekken, en de motivatie, het rendement en de betrokkenheid van de medewerkers op een positieve manier te beïnvloeden. OD0503: duurzaam aankoopbeleid. Bij de aankoop en afname van producten de in de Vlaamse overheid geldende normen voor energie, milieuzuinigheid en eerlijke handel respecteren om zo een voorbeeldfunctie vervullen
Pagina 29	Bij de uitbesteding van drukwerk voor publicaties door het agentschap maximaal gebruikmaken van kringlooppapier. Evaluatie: aantal publicaties op kringlooppapier/ aantal publicaties, norm: 100%

ATV - Beheersovereenkomst dd. 28/06/2007	
Art. 7. Beleidsmatig en financieel kader (horizontale bevoegdheid) - §3 Voorbeeldige werkgever (pagina 8)	De Vlaamse overheid heeft onmiskenbaar een voorbeeldfunctie tegenover alle andere actoren in onze samenleving: burgers, ondernemingen, middenveldorganisaties en andere overheden. Richtlijnen die aan deze actoren door de Vlaamse overheid worden opgelegd moeten door de agentschappen van diezelfde overheid uiteraard ook worden nageleefd. Het agentschap engageert zich om aan dergelijke richtlijnen, bijvoorbeeld inzake energiezorg , milieuzorg, mobiliteit, etc. zelf consequent uitvoering te geven, vanuit de voorbeeldfunctie die het agentschap heeft als deel van de Vlaamse overheid.
Art. 7, 3.1. Een correct en aantrekkelijk werkgeverschap voor betrokken werknemers, 3.3 Duurzaam en ethisch verantwoord aankoopbeleid; pagina 8	<i>Het agentschap zal bij de aankoop van zijn producten de in de Vlaamse overheid geldende normen met betrekking tot energie en milieuzuinigheid respecteren en waakt erover dat deze producten in menswaardige omstandigheden werden geproduceerd. Het agentschap engageert zich om binnen de termijn van de beheersovereenkomst de volgende projecten met het oog op dit duurzaam en ethisch verantwoord aankoopbeleid concreet uit te voeren:</i> - onderzoek naar de aankoop van duurzame relatiegeschenken en cateringproducten; - in de mater van het mogelijke het papierverbruik verminderen en het gebruik van duurzaam papier bevorderen
AVAIO - Beheersovereenkomst dd. 1/12/2006	
Art. 7. Beleidsmatig en financieel kader (horizontale bevoegdheid) - §3 Een correct en aantrekkelijk werkgeverschap voor betrokken medewerkers (pagina 8)	De mogelijkheid van telewerk onderzoeken, zowel thuis als in de provinciale kantoren, voor alle werknemers - onafhankelijk van het niveau, - als hun functie telewerk toelaat.
Art. 7. Beleidsmatig en financieel kader (horizontale bevoegdheid) - §5 Een duurzaam en ethisch verantwoord aankoopbeleid (pagina 9)	<i>Het agentschap zal bij de aankoop van zijn producten de in de Vlaamse overheid geldende normen met betrekking tot energie, en milieuzuinigheid respecteren en waakt erover dat die producten in menswaardige omstandigheden werden geproduceerd. Het agentschap gaat het engagement aan om binnen de termijn van de beheersovereenkomst de volgende projecten met het oog op deze duurzame en ethisch verantwoorde aankoopbeleid concreet uit te voeren:</i> - onderzoek naar de aankoop van relatiegeschenken en cateringproducten die voldoen aan de criteria van duurzaam en ethisch ondernemen; - onderzoek naar de mogelijkheid tot aankoop van andere producten die voldoen aan de criteria van duurzaam en ethisch ondernemen
Art.9. Strategische organisatiedoelstellingen, § 2. Strategische organisatiedoelstellingen - Pagina 12	SOD3: Het agentschap zal het duurzaam en ethisch internationaal ondernemen stimuleren.
Art.9. Strategische organisatiedoelstellingen, § 2. Strategische organisatiedoelstellingen - Pagina 13	Toelichting SOD3: Het agentschap stimuleert de kennis over het duurzaam en ethisch internationaal ondernemen bij zijn eigen personeelsleden en moedigt, in het kader van het maatschappelijk verantwoord ondernemen, de bedrijven aan om bij hun internationale expansie rekening te houden met het duurzame en ethische karakter ervan. - 7,5% realisatiegraad van het actieprogramma inzake duurzaam en ethisch internationaal ondernemen ten opzicht van het eigen personeel
Art 11. Aanvullende opdrachten van het agentschap toegekend door de Vlaamse regering (pagina 16)	De toekenning van de subsidies voor haalbaarheidsstudies met betrekking tot bouw- en milieuprojecten in het buitenland met Vlaamse betrokkenheid

VAIS - Beheersovereenkomst dd. 23/11/2006	
Art. 7. Beleidsmatig en financieel kader (horizontale bevoegdheid) - §3 Voorbeeldige werkgever (pagina 6)	De Vlaamse overheid heeft onmiskenbaar een voorbeeldfunctie tegenover alle andere actoren in onze samenleving: burgers, ondernemingen, middenveldorganisaties en andere overheden. Richtlijnen die de Vlaamse overheid aan die actoren oplegt, moeten de agentschappen van diezelfde overheid uiteraard ook naleven. Het agentschap gaat het engagement aan om aan dergelijke richtlijnen, bijvoorbeeld inzake energiezorg , milieuzorg, mobiliteit, zelf consequent uitvoering te geven, vanuit de voorbeeldfunctie die het agentschap heeft als deel van de Vlaamse overheid.
Art. 7. Beleidsmatig en financieel kader (horizontale bevoegdheid) - §3 Voorbeeldige werkgever - 3.3. Duurzaam en ethisch verantwoord aankoopbeleid (pagina 7)	<i>Het agentschap zal bij de aankoop van zijn producten de in de Vlaamse overheid geldende normen met betrekking tot energie en milieuzuinigheid respecteren en waakt erover dat die producten in menswaardige omstandigheden werden geproduceerd. Het agentschap gaat het engagement aan om binnen de termijn van de beheersovereenkomst de volgende projecten concreet uit te voeren met het oog op dat duurzame en ethisch verantwoorde aankoopbeheer:</i> <i>- de aankoop van duurzame cateringproducten;</i> <i>- bij de aankoop van andere producten (relatiegeschenken, brochures, ...) rekening houden met criteria inzake duurzaamheid.</i>
INFORMATIEF: Art. 8 Missie en kernopdrachten van het agentschap (pagina 8)	Artikel 2 van het oprichtingsbesluit bepaalt de missie van het agentschap als volgt: "het agentschap heeft als missie bij te dragen tot het dichten van de Noord-Zuidkloof, het bevorderen van duurzame ontwikkeling in het Zuiden en een rechtvaardige, vreedzame en welvarende internationale gemeenschap. Hiertoe zorgt het agentschap voor een doelmatige en doeltreffende uitvoering van de Vlaamse beleid inzake internationale samenwerking"
Art. 12 Strategische organisatiedoelstellingen (pagina 15)	SD: Het agentschap is gericht op en werkt actief samen met de andere entiteiten van de Vlaamse overheid Processen / Activiteiten: - VAIS werkt mee aan de uitvoering van het horizontaal beleid van de regering, inzonderheid met betrekking tot duurzaamheid en diversiteit (indicatoren: streefcijfers van de Vlaamse overheid inzake diversiteit en duurzaam energie- en milieubeheer)

ILVO - Ontwerp van beheersovereenkomst dd. 18/12/2006	
Paragraaf 2.2. Beleidsmatig en financieel kader - 2.2.2. Horizontale bevoegdheid - 2.2.2.5 Duurzaam en ethisch verantwoord aankoopbeleid (pagina 7)	<i>Het agentschap zal bij de aankoop van haar producten de in de Vlaamse overheid geldende normen m.b.t. energie en milieuzuinigheid respecteren en waakt erover dat deze aankoopproducten in menswaardige omstandigheden werden geproduceerd (eerlijke handel). Het agentschap engageert zich om een voorbeeldfunctie te vervullen. Zo zal het ILVO via de financieel coördinator en de communicatiedirecteur o.a. bij aankoop van producten de in de Vlaamse overheid geldende normen met betrekking tot energie en milieuzuinigheid respecteren en zal het ijveren voor een duurzaam en ethisch verantwoord aankoopbeheer.</i>
3.7.5. Facility en informatietechnologie - pagina 22	... Het aankoopbeleid zal gerationaliseerd worden o.a. door synergieën en schaalvoordelen. Dit geldt ook voor de aankoop en het beheer van de informatietechnologie en informatica waarbij de ILVO-IT-cel de coördinatie en centralisering op zich neemt in samenwerking met de MOD-ICT van het beleidsdomein waar dit opportuun is.
ALV - Ontwerp van beheersovereenkomst dd. 06/11/07	
7. Beleidsmatig en financieel kader (horizontale bevoegdheid) - 7.3 Voorbeeldige werkgever (pagina 6)	De Vlaamse overheid heeft onmiskenbaar een voorbeeldfunctie tegenover alle andere actoren in onze samenleving: burgers, ondernemingen, middenveldorganisaties en andere overheden. Richtlijnen die de Vlaamse overheid aan die actoren oplegt, moeten de agentschappen (van diezelfde overheid) uiteraard ook naleven. Het ALV gaat het engagement aan om dergelijke richtlijnen, bijvoorbeeld inzake energiezorg en milieuzorg zelf consequent uitvoering te geven, vanuit de voorbeeldfunctie die het ALV heeft als deel van de Vlaamse overheid
7. Beleidsmatig en financieel kader (horizontale bevoegdheid) - 7.6 een duurzaam en ethisch verantwoord aankoopbeheer (pagina 7)	<i>Het ALV zal bij de aankoop van zijn producten de in de Vlaamse overheid geldende normen voor energie en milieuzuinigheid respecteren en waakt erover dat de (aankoop)producten in menswaardige omstandigheden werden geproduceerd (eerlijke handel). Het ALV gaat het engagement aan om zich binnen de termijn van deze beheersovereenkomst in te schrijven in de politiek van de Vlaamse overheid / het beleidsdomein / de MOD voor projecten met het oog op dat duurzaam en ethisch verantwoorde aankoopbeheer.</i>

ANB - Beheersovereenkomst dd. 23/11/2007	
Art 11. Beleidsmatig en financieel kader: horizontale bevoegdheid - §5 een duurzaam en ethisch verantwoord aankoopbeheer en interne milieuzorg (pagina 29)	Om zijn voorbeeldfunctie op het vlak van ethisch en duurzaam aankoopbeheer en interne milieuzorg waar te maken, zal het agentschap bij de aankoop van zijn producten de in de Vlaamse overheid geldende normen voor energie en milieuzuinigheid respecteren en er zo veel mogelijk over waken dat die producten in menswaardige omstandigheden werden geproduceerd (eerlijke handel). Het agentschap gaat het engagement aan om binnen de termijn van deze beheersovereenkomst de volgende projecten uit te voeren met het ook op het duurzaam en ethisch verantwoord aankoopbeheer: - in de mate van het mogelijke diensten, goederen en producten aankopen die voldoen aan de criteria van ethisch en duurzaam ondernemen, of die geproduceerd zijn in menswaardige omstandigheden; - energie-, milieu- en natuurvriendelijke investeringen doen; - een duurzaam wagenparkbeheer opzetten en wagens aankopen die het milieu zo weinig mogelijk belasten; - huidige bereikte niveau per oppervlakte-eenheid van minimaal gebruik van bestrijdingsmiddelen behouden, ter uitvoering van de reductieprogramma's voor bestrijdingsmiddelen; - het gebruik stimuleren van gecertificeerd hout in de bestekken over de inrichting en het beheer van de eigen domeinen.
OVAM - Beheersovereenkomst dd. 23/11/2007	
Art. 7 Het beleidsmatig en financieel kader (horizontale bevoegdheid) - 5. Duurzaam en ethisch verantwoord aankoopbeheer en interne milieuzorg (pagina 13)	De Vlaamse overheid heeft onmiskenbaar een voorbeeldfunctie tegenover alle andere actoren in onze samenleving: burgers, ondernemingen, middenveldorganisaties en andere overheden. Richtlijnen die aan deze actoren worden opgelegd moetend oor de agentschappen van diezelfde overheid dan ook worden nageleefd. Het agentschap engageert zich om aan dergelijke richtlijnen, bijvoorbeeld inzake energiefonds, energiezorg, mobiliteit, etc. zelf consequent uitvoering te geven, vanuit de voorbeeldfunctie die het agentschap heeft als deel van de Vlaamse overheid. Het agentschap zal bij de aankoop van haar producten de in de Vlaamse overheid geldende normen m.b.t. energie en milieuzuinigheid respecteren en waakt erover dat deze producten in menswaardige omstandigheden werden geproduceerd (eerlijke handel). Het agentschap engageert zich om de volgende projecten met het ook op dit duurzaam en ethisch verantwoord aankoopbeheer concreet uit te voeren: - het opstellen van een jaarlijks milieuactieplan met opvolging en rapportering; - het gedetailleerde registreren binnen het gebouw van elektriciteitsverbruik, afvalproductie, waterverbruik; - het ontwikkelen van milieucriteria voor aankopen (alle economaatsmateriaal, papier, voertuigenpark, meubilair, hardware, copiers) en dienstverlening (bestekclausules bij drukwerken, kuisfirma, aannemers voor saneringswerken); - het aanpassen van de huisstijl aan milieucriteria; - het optimaliseren van de selectieve inzameling kantoorafval; - het bezorgen van tips aan het personeel met het oog op materialenverbruik en energieverbruik.
Art. 8 Missie en kernopdrachten van de OVAM - pagina 17	De OVAM neemt haar verantwoordelijkheid op inzake interne milieuzorg.
Art. 14. - Organisatiedoelstellingen, activiteiten, processen en prestaties in verband met organisatieontwikkeling (interne werking)	De activiteiten die in dit hoofdstuk aan bod komen dragen bij tot de visie "De OVAM is een dynamische organisatie die haar maatschappelijke verantwoordelijkheid kwaliteitsvol en waardebewust invult. Hierbij zijn de waardering en het beheer van haar menselijk potentieel, alsook oordeelkundig kennis-en procesbeheer de fundamenteën." Ze vormen in sommige gevallen een verder uitwerking van of een aanvulling op de projecten genoemd in artikel 7§4 in verband met de generieke principes. De algemeen ondersteunende en jaarlijks terugkerende activiteiten worden opgenomen in het jaarlijks ondernemingsplan.

OVAM - Beheersovereenkomst dd 23/11/2007 - vervolg	
SD: Verantwoord aankoopbeheer (pagina 40)	1. Beleidseffecten: De OVAM neemt zijn verantwoordelijkheid voor het duurzaam omspringen met het milieu en het respecteren van de waardigheid van mensen. 2. Operationelen doelstellingen <u>Operationele doelstellinge via strategische projecten:</u> Omschrijving project: omzetten van centraal geformuleerde doelstellingen en aanbevelingen in eigen beleid rond duurzame en ethische aankopen. Indicator/prestatie: beschikbaarheid procedures voor aankoopverantwoordelijken. Norm: continu beschikbaar vanaf 2009. <u>Operationele doelstellingen ingevuld via lopend beleid</u> - Omschrijving project: Duurzaam, kwaliteitsvol en ethisch verantwoord aankoopbeheer. Indicator/prestatie: interne beschikbaarheid van duurzaam en ethisch verantwoord materiaal. Norm: Continu aandachtspunt. Jaarrapportering. - Omschrijving project: Interne milieuzorg en rationeel energieverbruik. Indicator/prestatie: Geproduceerde afvalstoffen, energieverbruik, waterverbruik. Norm: Continu aandachtspunt. Jaarrapportering.
VEA - Beheersovereenkomst dd. 9/11/2007	
Art. 7. Beleidsmatig en financieel kader (horizontale bevoegdheid) - 7.3 Voorbeeldige werkgever (pagina 5)	De Vlaamse overheid heeft onmiskenbaar een voorbeeldfunctie tegenover alle andere actoren in onze samenleving: burgers, ondernemingen, middenveldorganisaties en andere overheden. Richtlijnen die de Vlaamse overheid aan de actoren oplegt, moeten de agentschappen van diezelfde overheid uiteraard ook naleven. Het agentschap gaat het engagement aan om dergelijke richtlijnen, bijvoorbeeld inzake energiezorg , milieuzorg of mobiliteit, zelf consequent uit te voeren, vanuit de voorbeeldfunctie die het agentschap heeft als deel van de Vlaamse overheid.
Art. 7. Beleidsmatig en financieel kader (horizontale bevoegdheid) - 7.3 Voorbeeldige werkgever - 7.3.1 Een correcte en aantrekkelijke werkgever voor de betrokken werknemers (pagina 5)	... In dat kader gaat het agentschap het engagement aan om de volgende concrete projecten uit te voeren: ... de mogelijkheid van telewerk onderzoeken voor alle werknemers - onafhankelijk van het niveau- van wie de functie telewerk toelaat
Art. 7. Beleidsmatig en financieel kader (horizontale bevoegdheid) - 7.3 Voorbeeldige werkgever - 7.3.3 Duurzaam en ethisch verantwoord aankoopbeleid (pagina 6)	Het agentschap zal bij de aankoop van producten de normen die bij de Vlaamse overheid geldende normen met betrekking tot energie en milieuzuinigheid, respecteren en waakt erover dat die producten in menswaardige omstandigheden werden geproduceerd (eerlijke handel). Het agentschap gaat het engagement aan om binnen de termijn van de beheersovereenkomst de volgende projecten concreet uit te voeren met het oog op dat duurzame en ethisch verantwoorde aankoopbeheer: - duurzame cateringproducten aankopen - bij de aankoop van andere producten (vervoermiddelen, brochures, ...) rekening houdend met criteria inzake duurzaamheid. Dit engagement wordt enkel aangegaan wanneer er een valabel alternatief bestaat zodanig dat het zuinigheidsbeginsel gevrijwaard wordt.
VLM - Beheersovereenkomst dd. 11/12/2007	
Hoofdstuk II Algemeen beleidskader - art. 7 Beleidsmatig en financieel kader (horizontale bevoegdheid) - 7.2.5. Een duurzaam en ethisch verantwoord aankoopbeheer (pagina 16)	De Vlaamse overheid heeft onmiskenbaar een voorbeeldfunctie tegenover alle andere actoren in onze samenleving: burgers, ondernemingen, middenveldorganisaties en andere overheden. Richtlijnen die aan deze actoren door de Vlaamse overheid worden opgelegd, moeten door de agentschappen van diezelfde overheid dan ook worden nageleefd. Het agentschap engageert zich om aan dergelijke richtlijnen, bijvoorbeeld inzake energiezorg, milieuzorg, mobiliteit, etc. zelf consequent uitvoering te geven, vanuit de voorbeeldfunctie die het agentschap heeft als deel van de Vlaamse overheid. Het agentschap zal bij de aankoop van haar producten de in de Vlaamse overheid geldende normen m.b.r. vbv. energie- en milieuzuinigheid respecteren en zal erover waken (inspanningsverbintenins, geen resultaatsverbintenins) dat deze aankoopproducten in menswaardige omstandigheden worden geproduceerd (eerlijke handel). Het agentschap engageert zich om binnen de termijn van deze overeenkomst het volgende project met het oog op dit duurzaam en ethisch verantwoord aankoopbeheer, concreet uit te voeren: Concreet: een gezonde, veilige en klanttoegankelijke werkomgeving die rekening houdt met de milieukwaliteitsnorm.

SBRO-MG (steunpunt Beleidsrelevant Onderzoek - Milieu en Gezondheid)	
	generieke bepalingen: niet echt van toepassing, betreft een consortium van onderzoeksinstellingen, afspraken rond gebruik van gegevens, resultaten uit onderzoek

DS - Beheersovereenkomst dd. 3/07/2007	
Art 11. Engagements in het licht van het beleidsmatig en financieel kader (horizontale bevoegdheid) - 5. Duurzaam en ethisch verantwoord aankoopbeleid (pagina 16)	De Scheepvaart zal bij de aankoop van haar producten de in de Vlaamse overheid geldende normen m.b.t. energie en milieuzuinigheid respecteren en waakt erover dat deze aankoopproducten in menswaardige omstandigheden werden geproduceerd (eerlijke handel). De Scheepvaart engageert zich om binnen de termijn van deze beheersovereenkomst de volgende projecten met het ook op dit duurzaam en ethisch verantwoord aankoopbeleid concreet uit te voeren: - het aankopen van een milieuvriendelijke voertuigen- en machinepark in functie van behoeften en kostprijs; - de afbouw van het gebruik van chemische bestrijdingsmiddelen. Dit engagement wordt enkel aangegaan wanneer er een valabel alternatief bestaat zodanig dat zuinigheidsbeginsel gevrijwaard wordt.
MDK - Beheersovereenkomst dd. 26/10/2007	
Art. 7 Beleidsmatig en financieel kader (horizontale bevoegdheid) - §3 Correct en aantrekkelijk werkgeverschap (pagina 7-8)	De Vlaamse overheid heeft onmiskenbaar een voorbeeldfunctie tegenover alle andere actoren in onze samenleving: burger, onderneming en organisatie. Richtlijnen die aan deze actoren door de Vlaamse overheid worden opgelegd moeten door de agentschappen van diezelfde overheid ook worden nageleefd. Het Agentschap engageert zich om aan dergelijke richtlijnen bijvoorbeeld inzake energiezorg, milieuzorg, mobiliteit etc. zelf consequent uitvoering te geven, vanuit de voorbeeldfunctie die het agentschap heeft als deel van de Vlaamse overheid. Door zorg te dragen voor een aangename werksfeer en een rijke werkomgeving profileert de Vlaamse overheid zich als een aantrekkelijke werkgever. Dit bevordert het aantrekken van kwaliteitsvol en positief ingesteld personeel, maar heeft vooral een onmiddellijk effect op de motivatie, het rendement en de betrokkenheid van de medewerkers. De betrokkenheid van alle medewerkers moet een rode draad zijn doorheen het personeelsbeleid op elk niveau. Het Agentschap engageert zich om, zoals aangegeven in artikel 16, binnen de termijn van deze Beheersovereenkomst zich als werkgever vooral te focussen op een actief wervingsbeleid, een integraal loopbaanbeleid, vorming, kennisbeheer en energiezorg.
Art. 7 Beleidsmatig en financieel kader (horizontale bevoegdheid) - §5 Duurzaam en ethisch verantwoord aankoopbeleid (pagina 8)	Het Agentschap schrijft zich loyaal in in de initiatieven die hierrond door de MOD worden genomen volgens de bepalingen en richtlijnen van het centraal aankoopbeleid uitgewerkt door het Agentschap voor Facilitair Management
VVM (De Lijn) - Beheersovereenkomst dd. 3/10/2003	
Art.15 Verplichtingen van de maatschappij inzake investeringen - § 5 (OD20) Exploitatiegebonden investeringen en duurzame milieuinvesteringen (pagina 12)	De maatschappij zal de nieuwste milieuvriendelijke technologieën voor voertuigen onderzoeken en toepassen waar dat realistisch en economisch haalbaar is. De maatschappij zal de investeringen afstemmen op de termijnen, opgenomen in de milieuvergunningen.

WZ - Beheersovereenkomst dd. 20/07/2007	
11. Organsatiedoelstellingen, activiteiten, processen en prestaties (interne werking) - §3 De Vlaamse overheid als voorbeeldige werkgever - pagina 19	De Vlaamse overheid heeft onmiskenbaar een voorbeeldfunctie tegenover alle andere actoren in onze samenleving: burgers, ondernemingen, middenveldorganisaties en andere overheden. Richtlijnen die aan deze actoren door de Vlaamse overheid worden opgelegd, moeten door de agentschappen van diezelfde overheid worden opgelegd, moeten door de agentschappen van diezelfde overheid uiteraard ook worden nageleefd. De vennootschap engageert zich om aan dergelijke richtlijnen, bijvoorbeeld inzake energiezorg, milieuzorg, mobiliteit, e.d.m. zelf consequent uitvoering te geven, vanuit de voorbeeldfunctie die de vennootschap heeft als deel van de Vlaamse overheid. Concreet engageert de vennootschap zich om binnen de termijn van deze beheersovereenkomst aan de volgende projecten concreet uitvoering te geven: - zich met woord en daad inschakelen in generieke campagnes voor het bevorderen van het zorgzaam omspringen met energie en het milieu; - zich inschakelen in het actieplan 2006-2010 Energiezorg in de Vlaamse overheidsgebouwen - het energievriendelijk en milieuvriendelijk investeren in functie van de kostprijs - het opzetten van een duurzaam wagenparkbeheer
11. Organsatiedoelstellingen, activiteiten, processen en prestaties (interne werking) - §3 3 Duurzaam en ethisch verantwoord aankoopbeheer - pagina 21	De vennootschap zal bij de aankoop van haar producten de in de Vlaamse overheid geldende normen m.b.t. energie en milieuzuinigheid respecteren en waakt erover dat deze aankoopproducten in menswaardige omstandigheden werden geproduceerd (eerlijke handel). De vennootschap engageert zich om binnen de termijn van deze beheersovereenkomst de volgende projecten met het oog op dit duurzaam en ethisch verantwoord aankoopbeheer concreet uit te voeren: - aankoop van milieuvriendelijke wagens in functie van de behoeften en de kostprijs; - aankoop van een aantal goederen in het kader van eerlijke handel - minimaal 12% van de elektriciteits betrekken uit hernieuwbare bronnen, voor zover deze bronnen beschikbaar zijn - het aanwenden van tropisch hardhout met een certificaat - de afbouw van het gebruik van chemische bestrijdingsmiddelen. <i>Dit engagement wordt enkel aangegaan wanneer er een valabel alternatief bestaat, zodanig dat het zuinigheidsbeginsel gevrijwaard wordt.</i>
Bijlage I. Overzicht van de indicatoren en prestatie maatstaven - pagina 5	Doelstelling: Het realiseren van een duurzaam en ethisch aankoopbeleid Prestatie-indicator: 1. % van de nieuw aangekochte wagens dat milieuvriendelijk is (in functie van de behoeften en de kostprijs); 2. aantal aangekochte goederen in het kader van eerlijke handel; 3. minimaal 12% van de elektriciteit betrekken uit hernieuwbare bronnen, voor zover deze bronnen beschikbaar zijn; 4. het aanwenden van tropisch hardhout met certificaat Prestatiemaatstaf: 1&2 stijgende trend 3. 12% van de elektriciteit wordt betrokken tegen 31.12.2010 4. 80% van het aangewende tropische hardhout is gecertificeerd

SRO - Beheersovereenkomst dd. 14/12/2007	
	niet van toepassing. Betreft oprichting en onderhoud van Steunpunt Recht en Onderwijs (samenwerking tussen verschillende universiteiten): korte- en lange termijn doelstellingen, werking, werkingsmiddelen...

DRWO (Departement Ruimtelijke Ordening, Wonen en Onroerend Erfgoed): ontwerpmanagementovereenkomst	
Deel A Generiek doelstellingen - Art. 2 Voorwerp van de overeenkomst) - pagina 4	Met dit document wordt beoogd om zowel de autonomie als de verantwoordelijkheden van de betrokken partijen te beschrijven. Een concrete invulling daarvan wordt gegeven in de jaarplannen voor de jaren 2008, 2009 en 2010. Verder wordt door het gebruik van dat stramien, dat volledig is geïnspireerd op de sjabloon die voor de beheersovereenkomsten werd ontwikkeld, vermeden dat er een te grote diversiteit in opbouw, omvang, graad van detail of algemeenheid, kwaliteit, verbintenissen ... van de beheers- en managementovereenkomsten in de Vlaamse overheid zou ontstaan, hetgeen de uniforme kwaliteit, leesbaarheid en transparantie ervan bevordert.
Hfd. 2 Algemeen Beleidskader - Art. 7. Beleidsmatig en financieel kader met betrekking tot de horizontale bevoegdheid - §3 Het dept. en kwaliteitsbeleid (pag. 8)	De Vlaamse overheid heeft onmiskenbaar een voorbeeldfunctie tegenover alle andere actoren in onze samenleving: burgers, ondernemingen, middenveldorganisaties en andere overheden. Richtlijnen die aan die actoren door de Vlaamse overheid worden opgelegd, moeten door de departementen uiteraard ook worden nageleefd. Het Dept. engageert zich om aan dergelijke richtlijnen, bijvoorbeeld inzake energiezorg , milieuzorg, mobiliteit, zelf consequent uitvoering te geven, vanuit de voorbeeldfunctie die het heeft als deel van de Vlaamse overheid.
Hfd. 2 Algemeen Beleidskader - Art. 7. Beleidsmatig en financieel kader met betrekking tot de horizontale bevoegdheid - §4 Het dept. als voorbeeldige werkgever (pag. 10)	<i>Het departement en het duurzaam en ethisch verantwoorde aankoopbeleid</i> <i>Het departement zal bij de aankoop van producten de in de Vlaamse overheid geldende normen voor energie- en milieuzuinigheid proberen zo veel mogelijk te respecteren en zal erover waken dat die producten in menswaardige omstandigheden werden geproduceerd (eerlijke handel).</i> <i>Het departement gaat het engagement aan om binnen de termijn van deze managementovereenkomst de volgende acties met het oog op het duurzaam en ethisch verantwoorde aankoopbeheer en de uitbouw van een interne milieuzorg op gebouwniveau concreet uit te voeren:</i> OD 10: Het departement gaat het engagement aan om zijn personeelsleden te sensibiliseren voor actieve deelname aan de verschillende acties van de Vlaamse overheid met betrekking tot interne milieuzorg: Dikktruiendag en 'Ik kyoto' OD 11: Op basis van de bestaande registratie van elektriciteitsverbruik en de op te zetten registratie van afvalproductie, water- en papierverbruik zal het departement in 2008 analyseren hoe het verbruik kan worden geoptimaliseerd. OD 12: Het departement wil tegen eind 2008 het interne milieuzorgoverleg met de andere entiteiten (die zich bevinden) in het Phoenixgebouw activeren om de interne milieuzorgdoelstellingen van elke entiteit te realiseren.

ESF - Beheersovereenkomst dd. 23/11/2007	
Art. 7. Beleidsmatig kader - horizontale bevoegdheid - Correct en aantrekkelijk werkgeverschap (pagina 9)	De Vlaamse overheid heeft onmiskenbaar een voorbeeldfunctie tegenover alle andere actoren in onze samenleving: burgers, ondernemingen, middenveldorganisaties en andere overheden. Richtlijnen die aan deze actoren door de Vlaamse overheid worden opgelegd moeten door de agentschappen van diezelfde overheid uiteraard ook worden nageleefd. Het ESF-Agentschap engageert zich om aan dergelijke richtlijnen, bijvoorbeeld inzake energiezorg , milieuzorg, mobiliteit etc. zelf consequent uitvoering te geven, vanuit de voorbeeldfunctie die het ESF-Agentschap heeft als deel van de Vlaamse overheid.
Art. 7. Beleidsmatig kader - horizontale bevoegdheid - Duurzaam en ethisch verantwoord aankoopbeleid (pagina 10)	<i>Het agentschap zal bij de aankoop van haar producten de in de Vlaamse overheid geldende normen m.b.t. energie en milieuzuinigheid respecteren en waakt erover dat deze aankoopproducten in menswaardige omstandigheden werden geproduceerd (eerlijke handel). Het ESF-agentschap engageert zich om binnen de termijn van deze samenwerkingsovereenkomst een duurzaam en ethisch verantwoord aankoopbeleid op te nemen onder meer in de protocols met de institutionele partners.</i>
Art 9. Algemene principes en waarden	... 9. Maatschappelijk verantwoord ondernemen binnen zijn structuren als richtsnoer, en uitdraagbaar als voorbeeldfunctie
VDAB - addendum 1 aan de beheersovereenkomst 2005-2009 dd. 20/07/2006	
	geen vermelding van generieke bepalingen
VLAO Syntra Vlaanderen - Beheersovereenkomst dd. 14/12/2007	
§1 Generieke principes - 3. Voorbeeldige overheid (pagina 12)	De Vlaamse overheid heeft onmiskenbaar een voorbeeldfunctie tegenover alle andere actoren in onze samenleving: burgers, ondernemingen, middenveldorganisaties en andere overheden. Richtlijnen die aan deze actoren door de Vlaamse overheid worden opgelegd moeten door de agentschappen van diezelfde overheid uiteraard ook worden nageleefd. Het agentschap engageert zich om aan dergelijke richtlijnen, bijvoorbeeld inzake energiezorg , milieuzorg, mobiliteit enz. zelf consequent uitvoering te geven, vanuit de voorbeeldfunctie die het agentschap heeft als deel van de Vlaamse overheid. Deze voorbeeldfunctie wordt doorgetrokken naar de SYNTRA en alle actoren die vanuit het agentschap subsidies ontvangen. In dit kader engageert SYNTRA Vlaanderen zich om de volgende concrete projecten uitvoering te geven: - de ondersteuning van de knowhow inzake overheidsopdrachten binnen de SYNTRA; - de invoering van een integriteitscode voor het netwerk welke door de directieraad van SYNTRA Vlaanderen samen met het management van de SYNTRA wordt vastgelegd; - de invoering van competentie management, met het oog op het competentiegericht opleiden van de personeelsleden van het SYNTRA-netwerk.
§1 Generieke principes - 6. Duurzaam en ethisch verantwoord aankoopbeleid - pagina 13	<i>SYNTRA Vlaanderen respecteert bij de aankoop van haar producten de in de Vlaamse overheid geldende normen m.b.t. energie en milieuzuinigheid en waakt erover dat deze aankoopproducten in menswaardige omstandigheden werden geproduceerd (eerlijke handel). SYNTRA Vlaanderen zal in het jaaractieplan de nodige initiatieven nemen om de binnen de Vlaamse overheid te nemen actiepunten inzake duurzaam en ethisch verantwoord aankoopbeleid te vertalen op maat van het agentschap.</i>
§2 Specifieke principes en waarden - pagina 15	Bij uitvoering van zijn missie, bevoegdheden en engagementen zal SYNTRA Vlaanderen ten aanzien van de overheid en zijn klanten de volgende principes en waarden voorop stellen: ... 5. Ondernemen op een maatschappelijk verantwoorde wijze SYNTRA Vlaanderen verzekert in zijn werking de principes van het maatschappelijk verantwoord ondernemen. De principes inzake maatschappelijk verantwoord ondernemen worden door de raad van bestuur van het agentschap op maat van SYNTRA Vlaanderen vertaald.

JW - Beheersovereenkomst dd. 9/11/2007	
Art 9. Beleidsmatig en financieel kader (horizontale bevoegdheid) - C) Correct en aantrekkelijk werkgeverschap (pagina 11-12)	De Vlaamse overheid heeft onmiskenbaar een voorbeeldfunctie tegenover alle andere actoren in onze samenleving: burger, onderneming en organisatie. Richtlijnen die aan deze actoren door de Vlaamse overheid worden opgelegd, moeten door de agentschappen van diezelfde overheid uiteraard ook worden nageleefd. Het agentschap engageert zich om aan dergelijke richtlijnen, bijvoorbeeld inzake energiezorg, milieuzorg, mobiliteit, etc. zelf consequent uitvoering te geven, vanuit de voorbeeldfunctie die het agentschap heeft als deel van de Vlaamse overheid. ... In dit kader engageert het agentschap zich om aan de volgende concrete projecten uitvoering te geven: ... het faciliteren van thuiswerk voor administratieve functies;
Art 9. Beleidsmatig en financieel kader (horizontale bevoegdheid) - E) Duurzaam en ethisch verantwoord aankoopbeleid (pagina 12-13)	<i>Het agentschap zal bij de aankoop van zijn producten de in de Vlaamse overheid geldende normen met betrekking tot energie en milieuzuinigheid respecteren en waakt erover dat deze aankoopproducten in menswaardige omstandigheden werden geproduceerd ("fair trade")</i> <i>Het agentschap is voor heel wat aankopen en investeringen afhankelijk van andere agentschappen en departementen. Toch engageert het agentschap zich om binnen de termijn van deze beheersovereenkomst de volgende acties met het oog op dit duurzaam en ethisch aankoopbeleid concreet uit te voeren, rekening houdend met de beperkingen van de beschikbare budgettaire middelen:</i> ° aankoop wagens met beperkte CO2-uitstoot ° aankoop van fair tradeproducten voor eigen gebruik (koffie, fruitsap, ...) ° toepassen van milieucriteria bij overheidsopdrachten
ZG - Beheersovereenkomst dd. 21/01/2008	
Art. 7. Beleidsmatig en financieel kader (horizontale bevoegdheid) - §5 Duurzaam en ethisch verantwoord aankoopbeleid (pagina 13-14)	<i>Het agentschap zal bij de aankoop van haar producten de in de Vlaamse overheid geldende normen m.b.t. energie en milieuzuinigheid respecteren en waakt erover dat deze aankoopproducten in menswaardige omstandigheden werden geproduceerd (eerlijke handel).</i> <i>Het agentschap is voor heel wat aankopen en investeringen afhankelijk van andere agentschappen of departementen.</i> <i>Toch engageert het agentschap zich om binnen de termijn van deze beheersovereenkomst en voorzover dit kan in eigen beheer projecten met het oog op dit duurzaam en ethisch verantwoord aankoopbeleid concreet uit te voeren.</i>
11. Organisatiedoelstellingen, activiteiten, processen en prestaties (interne werking) (pagina 24)	Hieronder wordt beschreven op welke wijze het agentschap bijdraagt om de vooropgesteld interne doelstellingen te realiseren. De instrumenten die worden ingezet worden benoemd, evenals de indicatoren die aangeven in welke mate de doelstellingen gehaald worden. 11.1. Het agentschap draagt bij tot de realisatie van de generieke doelstellingen, vermeld in punt 7, van de Vlaamse Regering. Daartoe worden strategische projecten gerealiseerd zoals opgenomen in het ondernemingsplan.
KG - Beheersovereenkomst dd. 21/12/2007	
Art 7. Beleidsmatig en financieel kader (horizontale bevoegdheid) - <u>De Vlaamse overheid voorbeeldige werkgever</u> (pagina 17)	De Vlaamse overheid heeft onmiskenbaar een voorbeeldfunctie tegenover alle andere actoren in onze samenleving: burger, onderneming en organisatie. Richtlijnen die aan deze actoren door de Vlaamse overheid worden opgelegd moeten door de agentschappen van diezelfde overheid uiteraard ook worden nageleefd. Het agentschap engageert zich om aan dergelijke richtlijnen, bijvoorbeeld energiezorg, milieuzorg, mobiliteit, etc. zelf consequent uitvoering te geven, vanuit de voorbeeldfunctie die het agentschap heeft als deel van de Vlaamse overheid.

KG - Beheersovereenkomst dd. 21/12/2007 (vervolg)	
Art 7. Beleidsmatig en financieel kader (horizontale bevoegdheid - <u>een duurzaam en ethisch verantwoord aankoopbeheer</u> (pagina 18)	Het agentschap zal bij de aankoop van haar producten de in de Vlaamse overheid geldende normen m.b.t. energie en milieuzuinigheid respecteren en waakt erover dat deze aankoopproducten in menswaardige omstandigheden werden geproduceerd (eerlijke handel). Het agentschap engageert zich om binnen de termijn van deze beheersovereenkomst de volgende projecten met het oog op dit duurzaam en ethisch verantwoord aankoopbeheer concreet uit te voeren..." - Kind en Gezin zal in alle bestekken die worden uitgeschreven specifiek aandacht schenken aan energieprestaties en milieunormen, evenals aan ethische aspecten. Inschrijvers zullen ook op deze punten worden beoordeeld. - Kind en Gezin zal nieuwe aankopen beoordelen (op kwaliteit, kosten, risico en efficiëntie) op basis van een totale levenscyclusbenadering van productie over ingebruikname tot verwijdering - Kind en Gezin blijft het bestaande milieubeleidsplan stimuleren door het aanmoedigen van de medewerkers tot het gebruik maken van het openbaar vervoer en de fiets als alternatief voor het individuele autogebruik. - Kind en Gezin zal bij de aankoop van nieuwe wagens voor het eigen wagenpark voorrang geven aan de aankoop van energiezuinige wagens met lage emissiewaarden (CO₂, roet, NOX). Daarbij zullen de mogelijkheden voor het gebruik van alternatieve aandrijving (hybride wagens) worden onderzocht. - Kind en Gezin zal de bestaande bedrijfsprocessen analyseren vanuit het standpunt van energieverbruik en milieubelasting en -indien nodig - onderzoeken of/hoe de bedrijfsprocessen kunnen worden bijgestruurd. Projecten in het kader van een duurzaam en ethisch verantwoord aankoopbeheer worden geconcretiseerd in het ondernemingsplan.
APH - Beheersovereenkomst dd. 30/11/2007	
2. Algemeen beleidskader - art. 8 Beleidsmatig kader (horizontale bevoegdheid) 2. De Vlaamse overheid als voorbeeldige werkgever (pagina 15)	In het algemeen: De Vlaamse overheid heeft onmiskenbaar een voorbeeldfunctie tegenover alle andere actoren in onze samenleving: burger, onderneming en organisatie. Richtlijnen die aan deze actoren door de Vlaamse overheid worden opgelegd, moeten door de agentschappen van diezelfde overheid uiteraard ook worden nageleefd. Het agentschap engageert zich om aan dergelijke richtlijnen, bijvoorbeeld inzake energiezorg, milieuzorg, mobiliteit, etc. zelf consequent uitvoering te geven, vanuit de voorbeeldfunctie die het agentschap heeft als deel van de Vlaamse overheid.
2. Algemeen beleidskader - art. 8 Beleidsmatig kader (horizontale bevoegdheid) 2. De Vlaamse overheid als voorbeeldige werkgever (pagina 16)	Inzake een duurzaam en ethisch verantwoord aankoopbeheer: Het agentschap zal bij de aankoop van zijn producten de in de Vlaamse overheid geldende normen m.b.t. energie en milieuzuinigheid respecteren en waakt erover dat deze aankoopproducten in menswaardige omstandigheden werden geproduceerd (eerlijke handel). Het agentschap is voor heel wat aankopen en investeringen afhankelijk van andere agentschappen en departementen. Toch engageert het agentschap zich om binnen de termijn van deze beheersovereenkomst en binnen de beperkingen van de beschikbare budgettaire middelen, de volgende acties met het oog op dit duurzaam en ethisch aankoopbeheer concreet uit te voeren: - Aankoop wagens met beperkte CO₂-uitstoot - Aankoop van fair trade-producten voor eigen gebruik (koffie, fruitsap, ...) - Toemassen van milieucriteria bij overheidsopdrachten - Het gebruik van een milieukoopwijzer om milieuvriendelijke aankopen mogelijk te maken - Participatie aan eventuele werkgroepen in het kader van milieuzorg Voor verdere concretisering wordt verwezen naar het ondernemingsplan

VIPA - Beheersovereenkomst dd. 9/11/2007	
Art. 7 Beleidsmatig en financieel kader (horizontale bevoegdheid) - 3. Correct en aantrekkelijk werkgeverschap (pagina 7)	De Vlaamse overheid heeft onmiskenbaar een voorbeeldfunctie tegenover alle andere actoren in onze samenleving: burger, onderneming en organisatie. Richtlijnen die aan deze actoren door de Vlaamse overheid worden opgelegd moeten door de agentschappen van diezelfde overheid uiteraard ook worden nageleefd. Het Agentschap engageert zich om aan dergelijke richtlijnen, bijvoorbeeld inzake energiezorg , milieuzorg, mobiliteit, ... zelf consequent uitvoering te geven, vanuit de voorbeeldfunctie die het agentschap heeft als deel van de Vlaamse overheid. Zie artikel 14.
	Het aankoopbeleid van het VIPA is ingebed in dat van het departement. In die zin volgt het VIPA onverkort het departementale beleid terzake. (Artikel 3 van het besluit van de Vlaamse Regering van 31 maart 2006: "Het departement WVG zal het intern verzelfstandigd agentschap met rechtspersoonlijkheid VIPA beheren"). Duurzaam bouwen is langer een essentieel aandachtspunt voor het VIPA. Sedert 2003 worden de evaluatiecriteria ecologisch bouwen opgevolgd (omzendbrief van 29 april 2003). Recenter werd ook de energieboekhouding toegepast (omzendbrief van 29 mei 2006 betreffende de energieboekhouding en energie-audit in voorzieningen in de welzijns- en gezondheidssector).
OPZ Geel - Beheersovereenkomst dd. 9/11/2007	
2. Algemeen beleidskader - Art. 7. Beleidsmatig en financieel kader (horizontale bevoegdheid) - 1) inzake onderlinge samenwerking (pagina 4)	De Vlaamse overheid heeft een onmiskenbare voorbeeldfunctie tegenover alle andere actoren in onze samenleving: burgers, ondernemingen, middenveldorganisatie en andere overheden. Richtlijnen die aan deze actoren door de Vlaamse overheid worden opgelegd worden door het agentschap uiteraard ook nageleefd. Het agentschap engageert zich om aan dergelijke richtlijnen, bv. inzake energiezorg, milieuzorg, mobiliteit, etc. zelf consequent uitvoering te geven, vanuit de voorbeeldfunctie die het agentschap heeft als deel van de Vlaamse overheid. Zorg voor energie-, milieubeheer en duurzaamheid krijgen bijzondere aandacht in het beheer van de infrastructuur en bouwprojecten in het kader van het masterplan.
2. Algemeen beleidskader - Art. 7. Beleidsmatig en financieel kader (horizontale bevoegdheid) - 5) inzake een duurzaam en ethisch verantwoord aankoopbeheer (pagina 4-5)	<i>Het agentschap zal bij de aankoop van haar producten de in de Vlaamse overheid geldende normen m.b.t. energie en milieuzuinigheid respecteren en waakt erover dat deze aankoopproducten in menswaardige omstandigheden werden geproduceerd (eerlijke handel).</i> <i>Het agentschap is voor heel wat aankopen en investeringen afhankelijk van andere agentschappen en departementen. Toch engageert het agentschap zich om binnen de termijn van deze beheersovereenkomst de volgende acties met het oog op dit duurzaam en ethisch aankoopbeheer concreet uit te voeren:</i> <i>Binnen de beperkingen van de beschikbare budgettaire middelen:</i> - Aankoop wagens met beperkte CO2-uitstoot - Aankoop van fair trade-producten voor eigen gebruik (koffie, fruitsap, ...) - Toemassen van milieucriteria bij overheidsopdrachten - Het gebruik van een milieukooppwijzer om milieuvriendelijke aankopen mogelijk te maken <i>Tevens behoort het tot de politiek van het agentschap zich te richten naar de geldende wetgeving en reglementering, en om alle transacties exact en getrouw weer te geven. Het agentschap acht het van het allergrootste belang dat deze politiek zorgvuldig nageleefd wordt; niet alleen door de medewerkers maar ook door het personeel van derden die voor onze rekening werken of aan ons leveren. Met het oog hierop verwerpt het agentschap de levering van artikelen die door kinderarbeid tot stand zijn gekomen of onder menonwaardige omstandigheden zijn geproduceerd. Van onze leveranviers wordt verwacht dat zij het agentschap onverwijld op de hoogte brengen en op de hoogte houden van iedere afwijking, hoe minimaal ook, die eventueel zou worden vastgesteld bij de uitvoering van werkzaamheden, het leveren van diensten en goederen voor rekening van het agentschap.</i>

OPZ Rekem - Beheersovereenkomst dd. 23/11/2007	
Hfdst 2. Algemeen beleidskader - 7. Beleidsmatig en financieel kader (horizontale bevoegdheid) - 7.1. De Vlaamse overheid staat voor kwaliteit en werkt onderling samen - 7.1.2. Werkgeverschap (pagina 5)	De Vlaamse overheid heeft onmiskenbaar een voorbeeldfunctie tegenover alle andere actoren in onze samenleving: burger, onderneming en organisatie. Richtlijnen die aan deze actoren door de Vlaamse overheid worden opgelegd moeten door de agentschappen van diezelfde overheid uiteraard ook worden nageleefd. Het agentschap engageert zich om aan dergelijke richtlijnen, bijvoorbeeld inzake energiezorg, milieuzorg, mobiliteit, etc. zelf consequent uitvoering te geven, vanuit de voorbeeldfunctie die het agentschap heeft als deel van de Vlaamse overheid. In dit kader engageert het agentschap zich om de volgende concrete projecten uitvoering te geven: - Het opzetten van sensibiliseringscampagnes (bv. sorteren van afval, zorgzaam omgaan met energiebronnen, ...) om zo personeel en patiënten te sensibiliseren zodat de campagnes die gelanceerd worden door de overheid een groter draagvlak krijgen en zo ook aan betekenis winnen. - Het opzetten en opvolgen van jaarlijkse energieaudit
Hfdst 2. Algemeen beleidskader - 7. Beleidsmatig en financieel kader (horizontale bevoegdheid) - 7.1. De Vlaamse overheid staat voor kwaliteit en werkt onderling samen - 7.1.5. Een duurzaam en ethisch verantwoord aankoopbeleid (pagina 7)	Het agentschap zal bij de aankoop van haar producten de in de Vlaamse overheid geldende normen m.b.t. energie en milieuzuinigheid respecteren en waakt erover dat deze aankoopproducten in menswaardige omstandigheden werden geproduceerd (eerlijke handel). Het agentschap is voor heel wat aankopen en investeringen afhankelijk van andere agentschappen en departementen. Toch engageert het agentschap zich om binnen de termijn van deze beheersovereenkomst acties met het oog op dit duurzaam en ethisch aankoopbeleid concreet uit te voeren. Deze zullen worden uitgewerkt in het ondernemingsplan. Tevens behoort het tot de politiek van het agentschap zich te richten naar de geldende wetgeving en reglementering, en om alle transacties exact en getrouw weer te geven. Het agentschap acht het van het allergrootste belang dat deze politiek zorgvuldig nageleefd wordt; niet alleen door de medewerkers maar ook door het personeel van derden die voor onze rekening werken of aan ons leveren. Met het oog hierop verwerpt het agentschap de levering van artikelen die door kinderarbeid tot stand zijn gekomen of onder menonwaardige omstandigheden zijn geproduceerd. Van onze leveranviers wordt verwacht dat zij het agentschap onverwijd op de hoogte brengen en op de hoogte houden van iedere afwijking, hoe minimaal ook, die eventueel zou worden vastgesteld bij de uitvoering van werkzaamheden, het leveren van diensten en goederen voor rekening van het agentschap.

BIJLAGE 2

Omzendbrief FM/2008/1

Omzendbrief rationeel energiegebruik

Aan de leidend ambtenaren van de departementen
en de IVA's zonder en met rechtspersoonlijkheid

Datum

**Kabinet van de Vlaamse minister van
Openbare Werken, Energie, Leefmilieu
en Natuur**

Koning Albert II-laan 20 bus 1
1000 BRUSSEL

Tel. 02 552 66 00 - Fax 02 552 66 01

kabinet.crevits@vlaanderen.be

**Kabinet van de Vlaamse minister van
Bestuurszaken, Buitenlands Beleid,
Media en Toerisme**

Boudewijnlaan 30

1000 BRUSSEL

Tel.: 02 552 70 00 - Fax: 02 552 70 01

kabinet.bourgeois@vlaanderen.be

Betreft: Aanbevelingen om het energieverbruik te verminderen

1 Voor wie is deze omzendbrief bestemd?

Deze omzendbrief is bestemd voor alle gebruikers van gebouwen waarin entiteiten van de Vlaamse overheid gehuisvest zijn.

Parallel met deze omzendbrief werd de omzendbrief FM/2008/2 bekrachtigd en verspreid.

2 Doel

Deze omzendbrief geeft aanbevelingen om het energieverbruik door personeelsleden in de gebouwen van de Vlaamse overheid te verminderen.

De volgende aanbevelingen komen aan bod:

1. Energiezuinig gebruik verwarming en koeling
2. Beperken van het gebruik van sanitair warm water
3. Energiezuinig gebruik verlichting
4. Voorkeur gebruik van de trap in plaats van de lift
5. Vermijden van gebruik van verplaatsbare huishoudapparaten
6. Uitschakelen toestellen bij niet-gebruik
7. Keuze van energiezuinige informatica-apparatuur

3 Achtergrond van deze omzendbrief

Deze omzendbrief is een herwerking van de omzendbrief O.A.-MIN-91/1 – O.A.ION-91/1, *Maatregelen bestemd om het energiegebruik in de gebouwen van de Vlaamse overheid te verminderen*, die aangepast werd aan de huidige ontwikkelingen.

4 Beschrijving van de optredende partijen

Eigenaar

De eigenaar van een gebouw is de bestuurlijke eenheid die belast is met het beheer en onderhoud van dat gebouw (ook in geval van een gehuurd gebouw).

Gebouwverantwoordelijke

De gebouwverantwoordelijke is de persoon die meestal gehuisvest is binnen het gebouw en die voor de gebruikers van het gebouw het dagelijkse aanspreekpunt is voor alle gebouwgebonden materies. Hij draagt er zorg voor dat gemelde gebreken van het gebouw verholpen worden en dat de veiligheids- en welzijnsvoorschriften worden uitgevoerd en nageleefd. De gebouwverantwoordelijke voert logistieke taken uit die dienstoverschrijdend zijn en coördineert ze.

Voor het technisch beheer van het gebouw en de installaties neemt de gebouwverantwoordelijke contact op met de gebouwenbeheerder en de preventieadviseur, en bepaalt hij samen met hen de prioriteiten voor verbetering en/of aanpassing.

De aanwijzing en de taken van de gebouwverantwoordelijke zijn geregeld door de omzendbrief OA/PIWFaMa/00/1.

Energieverantwoordelijke

De energieverantwoordelijke van een gebouw is de persoon die over het algemeen werkzaam is binnen een van de entiteit(en) die het gebouw gebruiken die belast is met de toepassing van de maatregelen ter bevordering van het rationeel energiegebruik (REG).

De gebruiker van een gebouw stelt een energieverantwoordelijke aan. Als er geen energieverantwoordelijke werd aangesteld, dan wordt de functie van energieverantwoordelijke uitgevoerd door de gebouwverantwoordelijke.

Gebruiker van een gebouw

De gebruiker van een gebouw of van een gedeelte van een gebouw is de entiteit waarvan de diensten de lokalen van dat gebouw of van een gedeelte van dat gebouw gebruiken. Als er verschillende entiteiten in het gebouw aanwezig zijn, wordt de grootste entiteit (VTE) beschouwd als gebruiker. De eigenaar stelt deze lokalen ter beschikking van de gebruiker.

Preventieadviseur

De preventieadviseur staat de werkgever, de leidend ambtenaren en de werknemers bij voor de toepassing van de wettelijke en reglementaire bepalingen betreffende het welzijn van de werknemers bij de uitvoering van hun werk en alle andere preventiemaatregelen en -activiteiten.

5 Richtwaarden temperatuur en relatieve vochtigheid in de lokalen

- a. In de kantoren van de openbare gebouwen is **tijdens de bezettingsuren en tijdens het stookseizoen de richttemperatuur vastgesteld op 21 °C.**

- b. In de kantoren van de openbare gebouwen is **tijdens de bezettingsuren en tijdens de koelperiode de richttemperatuur vastgesteld op 25 °C.**
- c. De **maximumtemperatuur tijdens de bezettingsuren en tijdens de koelperiode in andere lokalen dan de kantoren**, zoals sportzalen, werkplaatsen, sanitaire ruimten, gangen en circulatieruimten, halls en andere over het algemeen niet bezette lokalen, blijft vastgesteld bij de omzendbrief van 25 oktober 1979 van de minister van Openbare Werken, namelijk:
 - de sportzalen, de werkplaatsen en de sanitaire lokalen: 15 °C
 - de gangen, de circulatieruimten, de halls en de niet bezette lokalen: 12 °C.
- d. **De temperatuur buiten de bezettingsuren en tijdens het stookseizoen wordt beperkt** ('s nachts is 16 °C voldoende), behalve in uitzonderlijke gevallen (ziekenhuizen, wachtposten, permanentielokalen ...) waar een constante temperatuur zowel overdag als 's nachts verantwoord is.
- e. De **relatieve luchtvochtigheid in de lokalen** ligt tussen 40 % en 70 %.

6 Enkele eenvoudige aanbevelingen

1.1 Energiezuinig gebruik van verwarming en koeling

- a. Bij centrale temperatuursregeling (verwarming-koeling) is het aangeraden om **geen ramen te openen**. Op die manier kan de installatie maximaal benut worden. Als er geen centrale temperatuursregeling is, worden de ramen pas geopend nadat de individuele verwarmings- en/of koelelementen werden uitgeschakeld. Dat voorkomt energieverpilling.
- b. **Sluit in elk geval alle ramen en deuren** als u naar een vergadering of naar huis gaat, en schakel 's avonds de verwarming- of koelelementen uit. Dat is niet alleen energiezuinig maar ook brandveilig.
- c. Houd **deuren en verbindingsgangen** naar niet of maar zeer sporadisch verwarmde ruimten (garages, kelders, trappenzalen enz.) zo veel mogelijk **gesloten**.
- d. **Blokkeer nooit automatisch sluitende deuren**. Die deuren zorgen er net voor dat niemand zich hoeft te bekommeren om het sluiten van de deuren. Bovendien geven die deuren vaak toegang tot niet of sporadisch verwarmde ruimten. Branddeuren of automatisch sluitende deuren die toegang geven tot de nooduitgangen, mogen nooit geblokkeerd worden omwille van de brandveiligheid.
- e. **Bijzetradiatoren, mobiele aircotoestellen** of andere voorwerpen die het warmterendement van de eindtoestellen kunnen beïnvloeden, zijn **verboden**. Die toestellen veroorzaken immers een extra energieverbruik. Een uitzondering hierop vormen de lokalen waarin een minimumtemperatuur, in overeenstemming met het ARAB (Codex), niet kan worden bereikt door een tijdelijke beschadiging van de installatie of een gebrek aan thermische isolatie. In die gevallen moet er vooraf toestemming worden verkregen van de energieverantwoordelijke en de preventieadviseur.
- f. **Bedek nooit radiatoren of convectoren** met bijvoorbeeld kleding of kantoomateriaal. Plaats ook nooit een bureau of kast voor een verwarming of koelelement. Dat zorgt voor een lager rendement van de installatie.

- g. Zorg ervoor dat **alle regelbare verwarmings- en koelelementen** in dezelfde ruimte op **dezelfde temperatuur** ingesteld staan. Als de elementen elk op een andere temperatuur ingesteld staan, blijven ze continu koelen en verwarmen. Dat betekent een zeer grote energieverspilling.
- h. Maak gebruik van de **zonnewering**. Als in een ruimte koeling nodig is, moet directe zonnewarmte vermeden worden. Zonnewering zorgt ervoor dat de koelinstallatie minder snel aangeschakeld moet worden.
- i. Als uw kantoor beschikt over (ventilo)convectoren of radiatoren als **individuele, extra temperatuurregeling, schakel dan die toestellen uit als u naar huis gaat**. Het is niet de bedoeling dat uw kantoor ook gedurende de hele nacht bijverwarmd wordt.

1.2 Beperken van het gebruik van warm water

Beperk het gebruik van warm water in de sanitaire ruimten. Het is niet nodig om bij het handen wassen telkens warm water te gebruiken. Het opwarmen van water kost immers veel energie.

1.3 Energiezuinig gebruik verlichting

- a. Werk als dat mogelijk is op plaatsen met **voldoende daglicht**. Vermijd het gebruik van verlichting tijdens periodes met voldoende natuurlijke verlichting op de werkplek. Plaats uw bureau, werktafel of werkbank bij voorkeur bij een raam.
- b. Doof het licht in kantoren waar niemand is en laat lampen niet branden in ruimten waaraan niet onmiddellijk iemand terugkeert. **De laatste doet het licht uit**. Voor de lokalen die niet continu gebruikt worden (vergaderzalen, magazijnen, archieven, opslagruimtes ...) wordt daar extra op toegezien.

1.4 Voorkeur gebruik van de trap in plaats van de lift

Gebruik voor kleine verplaatsingen bij voorkeur de trap in plaats van de lift. Dat bespaart veel energie. Om de aanwezigheid van de trappenhallen visueel te verbeteren, krijgen die een duidelijke bewegwijzering.

1.5 Vermijden van gebruik van eigen elektrische huishoudapparaten

Elektrische toestellen kunnen een veiligheidsrisico inhouden. De preventieadviseur moet vooraf een positief advies geven voor het gebruik ervan. Als u die toestemming krijgt, koop dan de meest energiezuinige apparatuur. Elk extra apparaat zorgt immers voor een hoger energieverbruik (zie ook 6.1.e.).

1.6 Uitschakelen toestellen bij niet-gebruik

- a. **Maak er een gewoonte van om elk toestel onmiddellijk na gebruik uit te schakelen**. Dat is energiezuiniger en ook brandveiliger. Laat bijvoorbeeld uw gsm-oplader niet langer in het contact steken dan strikt nodig is.
- b. Schakel **tijdens de middagpauzes of als u naar een vergadering vertrekt**, zo veel mogelijk toestellen uit, zoals printers en beeldschermen. Het gebruik van screensavers wordt afgeraden (zie ook 6.7.f.). Als u enige tijd weg bent, zet dan ook uw computer volledig uit.

- c. Zorg er zeker voor dat bij het **verlaten van het gebouw** alle kantoorapparatuur die niet noodzakelijk moet blijven functioneren, uitgeschakeld wordt. Kantoorapparatuur (zoals computers, beeldschermen, printers, faxen en kopieerapparaten) gebruikt veel energie, zelfs als die lange tijd ongebruikt aan staat. Zet ook ventilatoren af.
- d. In **niet-gebruikte lokalen** worden de toestellen uitgeschakeld die niet constant in gebruik zijn.
- e. Sommige apparaten verbruiken ook energie als de stekker nog in het stopcontact zit, zelfs als ze uit staan. Door een **stekkerdoos met aan-uitschakelaar** te gebruiken waarin u alle stekkers van de computer en het beeldscherm plaatst, kunt u de energietoevoer naar de toestellen in één keer afsluiten (stand 'uit') als u naar huis gaat.

1.7 **Keuze van energiezuinge informatica-apparatuur**

- a. Gebruik liever **netwerkprinters** dan individuele printers. Als iedereen een afzonderlijke printer heeft, wordt er veel meer energie verbruikt dan met een netwerkprinter. Ook de initiële kostprijs en de onderhoudskosten van de ICT-apparatuur liggen in het geval van individuele printers veel hoger.
- b. Een **draagbare computer** is energiezuiniger dan een gewone desktop computer. Draagbare computers bevatten allerlei energiebesparende voorzieningen zodat ze zo lang mogelijk kunnen werken op de batterij. Vandaar dat aangeraden wordt om bij een nieuwe computer te kiezen voor een draagbaar model.
- c. Flatscreens of **lcd-schermen** verbruiken tot de helft minder energie dan de gewone beeldschermen. Kies bij het bestellen of aankopen van een nieuw scherm dus voor dat type.
- d. Hoe groter het beeldscherm, hoe meer elektriciteitsverbruik. Kies dus geen groter beeldscherm dan nodig. Een 15" (17") lcd-scherm is wat **grootte** betreft vergelijkbaar met een 17" (19") gewoon scherm omdat, in tegenstelling tot een gewoon scherm, een LCD-scherm plat is en dus minder verbuigingen aan de randen geeft.
- e. Kies bij digitale kopieermachines, printers en copier/printers voor de dubbelzijdige optie. U kunt de **dubbelzijdige optie het best als standaard** instellen.
- f. Screensavers zorgen voor een hoger energiegebruik en kunnen de werking van energiebeheer op de computer verstoren. Het is zuiniger om de computer automatisch in **stand-by of in slaapstand** te laten overgaan als hij een tijdje niet gebruikt wordt.

Omzendbrief FM/2008/2

Omzendbrief rationeel energiegebruik

Aan de leidend ambtenaren van de departementen en de IVA's zonder en met rechtspersoonlijkheid

Kabinet van de Vlaamse minister van Openbare Werken, Energie, Leefmilieu en Natuur

Koning Albert II-laan 20 bus 1

1000 BRUSSEL

Tel. 02 552 66 00 - Fax 02 552 66 01

kabinet.crevits@vlaanderen.be

Kabinet van de Vlaamse minister van Bestuurszaken, Buitenlands Beleid, Media en Toerisme

Boudewijnlaan 30

1000 BRUSSEL

Tel. 02 552 70 00 - Fax 02 552 70 01

kabinet.bourgeois@vlaanderen.be

Datum

Betreft: aanbevelingen om het energiegebruik van de technische installaties in de gebouwen van de Vlaamse overheid te verminderen

1 Voor wie is deze omzendbrief bestemd?

Deze omzendbrief is bestemd voor de personen die verantwoordelijk zijn voor het technische beheer van de installaties in een gebouwencomplex en voor de personen die binnen elk gebouwencomplex belast zijn met de toepassing en de bevordering van de maatregelen voor een rationeel energieverbruik.

Parallel met deze omzendbrief werd de omzendbrief FM/2008/1 bekrachtigd en verspreid.

2 Doel

Deze omzendbrief heeft als doel aanbevelingen te formuleren om het energieverbruik van de technische installaties in de gebouwen van de Vlaamse overheid te verminderen.

3 Achtergrond van deze omzendbrief

Deze omzendbrief is een herwerking van de omzendbrief O.A.-MIN-91/1 bis - O.A.-ION-91/1 bis, *Maatregelen bestemd om het energieverbruik der verwarmings- en verlichtingsinstallaties te verminderen*, die aangepast werd aan de huidige ontwikkelingen.

4 Definities

Eigenaar

De eigenaar van een gebouw is de bestuurlijke eenheid die belast is met het beheer en onderhoud van dat gebouw (ook in geval van een gehuurd gebouw).

Gebruiker

De gebruiker van een gebouw of van een gedeelte van een gebouw is de entiteit waarvan de diensten de lokalen van dat gebouw of van een gedeelte van dat gebouw gebruiken. Als er verschillende entiteiten in het gebouw aanwezig zijn, wordt de grootste entiteit (VTE) beschouwd als gebruiker. De eigenaar stelt deze lokalen ter beschikking van de gebruiker.

Gebouwenbeheerder

De gebouwenbeheerder staat in voor het beheer van het gebouw en van zijn installaties.

Als er verschillende gebruikers in hetzelfde gebouw aanwezig zijn, kunnen zij, in onderling overleg, één enkele beheerder aanstellen, of kunnen zij verscheidene beheerders aanstellen en hun onderlinge samenwerking regelen.

Gebouwverantwoordelijke

De gebouwverantwoordelijke is de persoon die meestal gehuisvest is binnen het gebouw en die voor de gebruikers van het gebouw het dagelijkse aanspreekpunt is voor alle gebouwgebonden materies. Hij draagt er zorg voor dat gemelde gebreken van het gebouw verholpen worden en dat de veiligheids- en welzijnsvoorschriften worden uitgevoerd en nageleefd. De gebouwverantwoordelijke voert logistieke taken uit die dienstoverschrijdend zijn en coördineert ze.

Voor het technisch beheer van het gebouw en de installaties neemt de gebouwverantwoordelijke contact op met de gebouwenbeheerder en de preventieadviseur, en bepaalt samen met hen de prioriteiten voor verbetering en/of aanpassing.

De aanwijzing en de taken van de gebouwverantwoordelijke zijn geregeld door de omzendbrief OA/PIWFaMa/00/1.

Energieverantwoordelijke

De energieverantwoordelijke van een gebouw is de persoon die over het algemeen werkzaam is binnen een van de entiteiten die het gebouw gebruiken en die belast is met de toepassing van de maatregelen ter bevordering van het rationeel energiegebruik (REG).

De gebruiker van een gebouw stelt een energieverantwoordelijke aan. Als er geen energieverantwoordelijke werd aangesteld, dan wordt de functie van energieverantwoordelijke uitgevoerd door de gebouwverantwoordelijke.

Preventieadviseur

De preventieadviseur staat de werkgever, de leidend ambtenaren en de werknemers bij voor de toepassing van de wettelijke en reglementaire bepalingen betreffende het welzijn van de werknemers bij de uitvoering van hun werk en alle andere preventiemaatregelen en activiteiten.

Onderhoudsfirma

Het onderhoud van de technische installaties kan worden toevertrouwd aan een of meer gespecialiseerde firma's, onder toezicht van de beheerder.

Het gebouwencomplex

Een gebouwencomplex is een geheel van gebouwen die:

- op hetzelfde kadastraal perceel of op naast elkaar liggende percelen gelegen zijn, maar hetzelfde publieke adres hebben;

- onder een gemeenschappelijke benaming bekend kunnen staan of aangeduid worden, bijvoorbeeld “Luchthaven Antwerpen”.

Het energiepunt

Een energiepunt is een punt waar een energiemeting mogelijk is: de beheerder van het gebouw beschikt over een materieel middel (teller, tanks met peilaanwijzer ...) om het energieverbruik te meten. De teller wordt geïnstalleerd ter beschikking gesteld door de maatschappij die belast is voor distributie van de nutsvoorziening (water, aardgas, elektriciteit) of door de gebruiker (gasolie). Het gebruik van subtellers is een manier om het verbruik te detecteren van onderdelen van een gebouw met een grote impact op het totaalverbruik. Voor administratieve hoofdzetels worden de nodige systemen voor controle en regeling vanaf afstand voorzien.

Bruikbare vloeroppervlakte

De bruikbare vloeroppervlakte is de som van de bruto vloeroppervlakten van alle vloerniveaus binnen het beschermde volume van het gebouw.

5 Basisgegevens voor het energiebeleid

Energiezorg realiseren in (overheids)gebouwen bestaat uit een aantal stappen:

- inventariseren van de gebouwen en technische uitrusting;
- het energieverbruik volgen door middel van een energieboekhouding;
- zicht krijgen op het besparingspotentieel van de gebouwen door middel van een energieaudit;
- per gebouw een plan van aanpak opstellen voor mogelijke investeringen die de energie-efficiëntie van de gebouwen verbeteren.

In de volgende hoofdstukken worden die stappen verder besproken.

1.8 Inventaris gebouwen en technische uitrusting

De entiteit beschikt in de eerste plaats over een inventaris of een betrouwbaar adressenbestand en heeft daarin een onderscheid gemaakt tussen de te volgen gebouwen of gebouwencomplexen en die welke door speciale omstandigheden niet in aanmerking komen voor het volgen van het energieverbruik.

Dat adressenbestand is digitaal en kan geraadpleegd worden via de beschikbare informaticamiddelen (internet). De informatie wordt minstens jaarlijks geactualiseerd. De entiteiten kunnen daarvoor gebruikmaken van de Archibus Database van de afdeling Gebouwen van het Agentschap voor Facilitair Management.

De basisinformatie van een gebouw omvat ten minste gegevens over de bouwverantwoordelijke, de gebouwenbeheerder, de energieverantwoordelijke, de bruikbare vloeroppervlakte naargelang van het type, het bouwjaar, het gebruik, de aanwezige nutsvoorzieningen, de keuringen, de basisinfrastructuur voor verwarming, de plannen, de vergunningen (o.a. milieuvergunningen) en de bezetting.

1.9 Energieboekhouding

Een energieboekhouding is een controle-instrument voor energiezorg dat het energie- en waterverbruik van gebouwen in beeld brengt en analyseert. Een energieboekhouding is gebaseerd op een regelmatige registratie, analyse en rapportage van het elektriciteits-, brandstof- en waterverbruik. Daarbij worden de opgemeten verbruiken vergeleken met referentiewaarden en verwachte verbruiken.

In elk gebouw met een bruikbare vloeroppervlakte van groter dan 1000 m² waar entiteiten van de Vlaamse overheid gehuisvest zijn, neemt de aangestelde energieverantwoordelijke maandelijks het verbruik op van alle energiepunten van het gebouw. Dat kan handmatig gebeuren door op vaste tijdstippen de meterstanden van de meters van de maatschappijen die zorgen voor de nutsvoorzieningen op te nemen, of automatisch via energiemeters die aangesloten zijn op een modem, zoals bij telemetrie. Nutsvoorzieningen zijn elektriciteit, gas, gasolie en water.

De energieboekhouding is digitaal beschikbaar. De meterstanden kunnen worden opgenomen in de software die gebruikt wordt voor het bijhouden van verbruiken. De afdeling Gebouwen (AFM) stelt die software ter beschikking van de entiteiten.

De energieverantwoordelijken vullen de resultaten van de opname aan in de systemen voor energieboekhouding. Zo worden sluimerverbruiken, piekmomenten, lekken enzovoort opgespoord en worden acties ondernomen om ze te verhelpen en te voorkomen.

1.10 Energieaudit

De energieaudit is een doeltreffend middel om een gebouw door te lichten op energetisch vlak en om de mogelijke energiebesparende maatregelen voor de aandachtsvelen organisatie, techniek en gedrag in kaart te brengen. Tijdens een energieaudit worden de interacties tussen de beïnvloedende factoren onderzocht en wordt een uitgebreide lijst van energiebesparende maatregelen opgesteld. Die energiebesparende maatregelen worden begroot op investeringskosten, besparingen en terugverdientijd in de loop van de volgende jaren.

In het kader van het energieprestatiecertificaat zal voor elk gebouw met een bruikbare vloeroppervlakte van groter dan 1000 m² waar entiteiten van de Vlaamse overheid gehuisvest zijn een energetische doorlichting gebeuren die leidt tot een adviesdeel op het certificaat.

Naar aanleiding van dat adviesdeel kan beslist worden om een diepgaandere (thematische) audit te laten uitvoeren.

1.11 plan van aanpak gebouw

Aan de hand van de energiebesparende maatregelen die gedetecteerd werden tijdens de audit en aan de hand van de terugverdientijd van de maatregelen, wordt voor elk gebouw jaarlijks een plan van aanpak opgesteld, om het energieverbruik van het gebouw te verlagen.

Dat plan van aanpak van een gebouw omvat diverse maatregelen, zowel technisch als gedragsmatig, om het energieverbruik van een gebouw te reduceren zonder merkbaar comfortverlies.

Die maatregelen worden getoetst aan een aantal criteria, zoals

- terugverdientijd;
- besparingsvermogen;

- respect voor de bepalingen van de Codex (ARAB).

6 Energieprestatiecertificaat voor publieke gebouwen

De gebruiker van een publiek gebouw met een bruikbare vloeroppervlakte groter dan 1000 m², beschikt uiterlijk op 1 januari 2009, voor elk afzonderlijk publiek gebouw of gebouwsite, over een energieprestatiecertificaat. Publieke gebouwen die na 1 oktober 2007 door een publieke organisatie in gebruik worden genomen, beschikken uiterlijk vijftien maanden na de ingebruikname over een energieprestatiecertificaat.

Het energieprestatiecertificaat wordt opgemaakt door een energiedeskundige voor publieke gebouwen en bevat de volgende gegevens:

- 1° de datum van opmaak van het energieprestatiecertificaat;
- 2° de uitdrukking van de energieprestatie van het gebouw aan de hand van het kengetal;
- 3° de referentiewaarden met betrekking tot de geldende minimumeisen en de benchmarks, of een verwijzing ernaar;
- 4° de aanbevelingen voor de kosteneffectieve verbetering van de energieprestatie van het gebouw, die minstens betrekking hebben op:
 - a) de thermische kenmerken van het gebouw;
 - b) de verwarmingsinstallatie en warmtevoorziening;
 - c) de installatie voor ventilatie;
 - d) het gebruik van passieve zonne-energie en zonnewering;
 - e) de koelinstallatie;
 - f) de ingebouwde lichtinstallatie;
 - g) het gebruikersgedrag;
 - h) het energiezorgsysteem als dat beschikbaar is.

7 Aanbevelingen

De hieronder vermelde aanbevelingen zijn opgesomd ter ondersteuning van de gebouwverantwoordelijke en de gebouwenbeheerder.

De aanbevelingen zijn een aanvulling op de aanbevelingen van omzendbrief FM/2008/1 voor de gebruikers van het gebouw. Dit hoofdstuk volgt dan ook dezelfde indeling.

De volgende onderwerpen komen aan bod:

- Energiezuinig gebruik verwarming en koeling
- Beperken van het gebruik van sanitair warm water
- Energiezuinig gebruik verlichting
- Voorkeur voor gebruik van de trap in plaats van de lift
- Vermijden van gebruik van verplaatsbare huishoudapparaten
- Uitschakelen toestellen bij niet-gebruik
- Energiezuinige keuze van ICT ruimten

Nota vooraf: deze aanbevelingen zijn niet in tegenspraak met de Codex (ARAB).

1.12 Energiezuinig gebruik verwarming en koeling

Tijdens het stookseizoen moet de temperatuur in de openbare gebouwen aan onderstaande twee eisen voldoen. Energiezuinig gebruik van verwarming en koeling houdt daar rekening mee.

1. Het thermische comfort

Het thermische comfort is voldoende hoog zodat de kwaliteit van het werk en de gezondheid van de gebruiker niet in het gedrang komen.

2. Het rationeel energieverbruik

De verwarming van een openbaar gebouw vertegenwoordigt een niet te verwaarlozen deel van de exploitatiekosten. De verhoging van de temperatuur met 1 °C brengt een extra verbruik mee van ongeveer 6 à 7 %.

1.12.1 Temperatuursvoorschriften

- f. In de kantoren van de openbare gebouwen is **tijdens de bezettingsuren en tijdens het stookseizoen de richttemperatuur vastgesteld op 21 °C.**
- g. In de kantoren van de openbare gebouwen is **tijdens de bezettingsuren en tijdens de koelperiode de richttemperatuur vastgesteld op 25 °C.**
- h. **Zorg ervoor dat de temperatuur buiten de bezettingsuren en tijdens het stookseizoen wordt beperkt** ('s nachts is 16 °C voldoende), behalve in uitzonderlijke gevallen (ziekenhuizen, wachtposten, permanentielokalen ...), waar een constante temperatuur zowel overdag als 's nachts verantwoord is. Zorg er wel voor dat de temperatuur niet te laag is. Bij een te lage temperatuur wordt er immers condensatie gevormd in de lokalen. Dat kan beter vermeden worden.
- i. **Vermijd grote schommelingen van de temperatuur tijdens de bezettingen.** In de eerste plaats kan een optimale afregeling van de installatie dat verhelpen. Als er dan nog schommelingen optreden, neem dan verdere technische maatregelen zoals het plaatsen van sensoren om een aparte temperatuursregeling voor de verschillende verdiepingen van een gebouw mogelijk te maken.
- j. **Zie erop toe dat het opvoeren van de temperatuur voor de bezettingen zo laat mogelijk gebeurt**, rekening houdend met de voorwaarde dat er een aanvaardbare temperatuur heerst tijdens de eerste bezettingen. Maak daarover afspraken met de persoon die verantwoordelijk is voor het onderhoud van de installaties. Door klokken en andere digitale middelen kan het verbruik geminimaliseerd worden. Evalueer regelmatig de instellingen en stuur ze bij als dat nodig is.

1.12.2 Technische installatie

- a. Een **verwarmingsketel en de koelmachine kan het best jaarlijks onderhouden en optimaal afgesteld worden.** Controleer of de onderhoudsfirma dat doet.
- b. Kijk na of de thermische installatie in het kantoorgebouw onderworpen is aan de verplichting om op **regelmatige tijdstippen emissiemetingen** te laten uitvoeren. Informatie daarover kunt u krijgen bij de gebouwenbeheerder.

- c. **Let op de goede werking van de verwarmings- en koelelementen in de lokalen.** Ga in het begin van het stookseizoen even na of alle elementen optimaal werken. Schakel de onderhoudsploeg in als een element minder goed functioneert.
- d. **Controleer de temperatuur in de lokalen op een regelmatige basis.** Neem klachten over de temperatuur ernstig en ga ter plaatse meten. Deel de resultaten van de metingen ook mee aan de werknemers. Zo voelt iedereen zich betrokken.
- e. Let erop dat **de leidingen van de verwarmings- en koelinstallatie goed geïsoleerd zijn en blijven**, zeker in onverwarmde ruimtes. Loskomen of zelfs ontbreken van isolatie kan leiden tot een groot energieverlies.
- f. Plaats **tochtstrips** bij slecht sluitende en oude buitendeuren en ramen, en breng **radiatorfolie** aan achter radiatoren tegen buitenmuren of koude binnenmuren.
- g. De **relatieve luchtvochtigheid in de lokalen** ligt tussen 40 % en 70 %.
- h. Koeling van een groot kantoorgebouw vraagt veel energie. Vandaar dat koeling in gebouwen het best zo veel mogelijk via **natuurlijke ventilatie** kan gebeuren.
- i. Zorg ervoor dat de kantoren toch nog **voldoende geventileerd** worden. Een algemene regel is een aanvoer van verse lucht met een minimaal debiet van 30 m³/(pers.h). De kwaliteit van de binnenlucht kan ook gemeten worden aan de hand van het verschil in CO₂-concentratie tussen de binnen- en buitenlucht: bij een aanvaardbare luchtkwaliteit is dat verschil kleiner dan 1000 ppm.

1.12.3 Sensibiliseren van de werknemers

- a. Bij centrale temperatuursregeling (verwarming-koeling) is het aangeraden om **geen ramen te openen**. Op die manier kan de installatie maximaal benut worden. Bij het ontbreken van een centrale temperatuursregeling worden de ramen pas geopend nadat de individuele verwarmings- en/of koelelementen zijn uitgeschakeld. Controleer of deze aanbeveling wordt gevolgd, ook buiten de bezettingsperioden.
- b. Zie erop toe dat 's avonds de **verwarmings- en koelelementen uitgeschakeld** zijn. Dat is ook brandveiliger.
- c. Zorg ervoor dat **deuren en verbindingsgangen** met toegang tot niet of slechts zeer sporadisch verwarmde ruimten (garages, kelders, trappenhuizen enzovoort) zo veel mogelijk **gesloten worden**.
- d. Zie erop toe dat **automatisch sluitende deuren nooit geblokkeerd worden**. Branddeuren of automatisch sluitende deuren die toegang geven tot de nooduitgangen mogen bovendien nooit geblokkeerd worden omwille van de brandveiligheid.
- e. **Sta het gebruik niet toe van bijzetradiatoren, van mobiele aircotoestellen** of andere voorwerpen die het warmterendement van de eindtoestellen kunnen beïnvloeden. Die toestellen veroorzaken immers een extra energieverbruik. Een uitzondering hierop vormen de lokalen waarin een minimumtemperatuur, overeenkomstig Codex (ARAB), niet kan worden bereikt wegens een tijdelijke beschadiging van de installatie of een punctueel gebrek aan thermische isolatie. In ieder geval is vooraf de toestemming van de energieverantwoordelijke en de preventieadviseur vereist.

- f. **Zorg ervoor dat radiatoren of convectoren** nooit bedekt worden met bijvoorbeeld kleding of kantoomateriaal en dat er nooit een bureau of kast voor of gedeeltelijk voor een verwarmings- of koelelement wordt geplaatst. Dat zorgt immers voor een lager rendement van de installatie.
- g. Zorg ervoor dat **alle verwarmings- en koelelementen** die in dezelfde ruimte opgesteld zijn, op **dezelfde temperatuur** ingesteld staan. Als de elementen elk op een andere temperatuur ingesteld worden, blijft de ene koelen wat de andere verwarmt. Dat betekent een zeer grote energieverspilling.
- h. Spoor de werknemers aan om in de eerste plaats **gebruik te maken van de zonnewering** als de temperatuur in een ruimte hoger oploopt. Zonnewering zorgt er immers voor dat de koelinstallatie minder snel gebruikt wordt en dus minder energie verbruikt.
- i. **Informeer de gebouwgebruikers over het correct gebruik van de verwarmings- en koelinstallatie.** Een juist gebruik zorgt voor een daling van het energieverbruik!
- j. Als de lokalen beschikken over (ventilo)convectoren of radiatoren als individuele, aanvullende temperatuurregeling, **spoor dan de gebruikers ertoe aan om die toestellen uit te schakelen als ze naar huis gaan.** Het is niet de bedoeling dat de lokalen ook de hele nacht bijverwarmd worden.
- k. **Breng het gebruikersgedrag optimaal in kaart** en vertaal dat naar de instellingen van de verwarmingssystemen.

1.13 Beperken van het gebruik van sanitair warm water

- a. Beperk de **temperatuur van het sanitair warm water aan het vertrek van de warmwaterbereider tot 60 °C.** Zorg er wel voor dat de temperatuur van het warme water aan het toppunt en op de retourleiding niet lager is dan 55 °C, om legionella-besmetting te voorkomen. Volg dus de temperatuur van het warme water nauwkeurig.
- b. **Installeer in de douches spaardouchekoppen.** Met een spaardouchekop kan je even comfortabel douchen met de helft van het water dat een normale douchekop verbruikt.
- c. **Beperk het gebruik van warm water in de sanitaire ruimten.** Het opwarmen van water kost immers veel energie. Zorg er wel voor dat het schoonmaakpersoneel steeds toegang heeft tot warm water.

1.14 Energiezuinig gebruik verlichting

- a. **Raad het gebruik van verlichting overdag tijdens periodes met voldoende natuurlijke verlichting op de werkplek af.** De lichtsterkte op de werkplek moet conform de bepalingen van het Koninklijk besluit van 26 september 1966 en de toepasselijke Europese normen (EN 12464) zijn.
- b. Zie erop toe dat **de verlichting uitgeschakeld is in kantoren, vergaderzalen en andere ruimtes die niet permanent bemand zijn.** Archief ruimtes zijn daar een goed voorbeeld van. Dat geldt niet voor gebouwen waar om veiligheidsredenen een afwijking verantwoord is.
- c. **Breng een schakelklok, timer, bewegingsmelder of lichtsensor aan op plaatsen waar vaak vergeten wordt het licht uit te schakelen.** Zo voorkomt u dat lampen onnodig blijven branden. Als u hierbij spaarlampen of tl-lampen wilt gebruiken, koop

dan uitvoeringen die daarvoor geschikt zijn. Let er bovendien op dat het stroomverbruik van de sensor niet hoger is dan de besparing die erdoor wordt gerealiseerd.

- d. Zorg ervoor dat **de verlichting in de gebouwen op een bepaald uur volledig uitgeschakeld wordt**, nadat de conciërge, onderhoudsdiensten of gebouwverantwoordelijke gecontroleerd heeft of er niemand meer aanwezig is.
- e. Zie erop toe dat **de verlichtingstoestellen zorgvuldig worden onderhouden en gereinigd**, zodat de rendementsverliezen beperkt blijven. Door vuil en stof op de verlichtingsarmaturen of lampen vermindert de lichtsterkte. Het is dus noodzakelijk om ze regelmatig schoon te maken.
- f. **Vervang gloeilampen en halogeenlampen zo veel mogelijk door lampen met een hoog rendement.** Gloeilampen en halogeenlampen hebben een laag rendement. Maar 5 tot 10 % van de verbruikte elektriciteit wordt omgezet in licht. Dat betekent dat 90 tot 95 % van de elektriciteit verloren gaat als warmte. Spaarlampen en tl-buislampen daarentegen hebben een hoger rendement. Als de lamp gemiddeld meer dan 30 minuten per dag brandt, is een tl-buislamp of spaarlamp het goedkoopst.

1.15 Aanduiden trappenhallen in de gebouwen

Moedig gebouwgebruikers aan om meer de trappen te gebruiken. Zorg er daarom voor dat de trappenhallen **duidelijk aangegeven zijn als trappenhal, bijvoorbeeld door middel van een pictogram of een pijl**.

Nooduitgangen die niet gebruikt kunnen worden om enkele verdiepingen naar boven of naar beneden te gaan, bijvoorbeeld omdat ze vanuit de trappenhal niet geopend kunnen worden, vallen hier niet onder.

1.16 Vermijden van gebruik van verplaatsbare huishoudtoestellen

Elektrische toestellen kunnen een veiligheidsrisico inhouden. Het gebruik van verplaatsbare huishoudtoestellen (koffiezetapparaten, koeltoestellen ...) is onderworpen aan het voorafgaand advies van de preventieadviseur omwille van de brandveiligheid. Als de preventieadviseur een positief advies geeft, koop dan het meest energiezuinige toestel. Elk extra apparaat verhoogt immers het energieverbruik.

1.17 Uitschakelen van toestellen bij niet-gebruik

- a. Spoor de gebouwgebruikers aan om **elk apparaat onmiddellijk na gebruik uit te schakelen** tenzij ze het apparaat kort nadien opnieuw nodig hebben. Dat is energiezuiniger en ook brandveiliger. Gsm-laders en koffiezetapparaten bijvoorbeeld verbruiken nog heel wat energie als ze langer dan nodig in het stopcontact blijven zitten.
- b. Sensibiliseer de gebouwgebruikers om **tijdens de middagpauzes of als ze vertrekken naar een vergadering, zo veel mogelijk toestellen uit te schakelen**, zoals printers en beeldschermen.
- c. **Controleer of in lokalen die niet gebruikt worden, alle toestellen** die niet constant hoeven te functioneren, **uitgeschakeld zijn**.
- d. Zie erop toe dat **na de bezettingsuren alle kantoorapparatuur zo veel mogelijk wordt uitgeschakeld**. Kantoorapparatuur (zoals computers, beeldschermen, printers en kopieerapparaten) gebruiken veel energie, zeker als ze lange tijd ongebruikt aan staan. Zet ook ventilatoren af.

1.18 Energiezuinige keuze van ICT ruimten

Zorg ervoor dat de beschikbare ICT-ruimten optimaal gebruikt worden. Elke extra ICT-ruimte vergt immers aparte koelcapaciteit, wat aanleiding geeft tot extra energieverbruik. Vandaar dat het inrichten van aparte lokalen per dienst wordt afgeraden. Het delen van ICT-ruimtes is mogelijk.

Als het toch noodzakelijk is om een nieuwe ICT-ruimte in een gebouw in te richten, wordt daarvoor toestemming gevraagd aan de gebouwenbeheerder en de facturatieverantwoordelijke. De toestemming van de facturatieverantwoordelijke is vereist aangezien hij belast is met het nemen van de nodige budgettaire beslissingen en in bepaalde gevallen zorgt voor het opsplitsen van de energiefacturen onder de verschillende bezettende diensten.

BIJLAGE 3

Bijlage 3 Overzicht van acties van sensibilisering en informatie in verband met energiezorg

Type	Naam	Doel + Wat	Doelgroep	Trekker	Periode
Studiedag	Nieuwe energieprestatie-regelgeving	Toelichting van nieuwe energieprestatieregelgeving voor gebouwen	Gebouwenbeheerders, betrokkenen bij bouw- of verbouwingsproces	CCM	Voorjaar 2006
Studiedag	Toelichting actieplan energiezorg	Toelichting en bespreking acties binnen actieplan energiezorg	Alle ambtenaren)	CCM	Najaar 2006
Studiedag	Energiecafé + Bezoek aan het “hernieuwbare energiehuis” in Brussel	Energiezorg in kantoorgebouwen: Voorstelling actieplan energiezorg in de Vlaamse overheidsgebouwen & geleid bezoek aan het “Renewable Energy House”, een huis waarin Europese instellingen gehuisvest zijn die met hernieuwbare energie bezig zijn en die voor 100% hernieuwbare energietechnieken implementeert	Gebouwenverantw., gebouwenbeheerders of leidinggevend Vlaamse overheid	CCM + toenmalige ANRE ¹	Najaar 2006
Informatie-rondes	Toelichting handleiding “Waardering van kantoor-gebouwen”	Toelichting (voorstelling) herwerkte handleiding “Waardering van kantoorgebouwen – op weg naar een duurzame huisvesting voor de Vlaamse overheid	Gebouwverantwoordelijken, gebouwenbeheerders, logistiek verantwoordelijken	AFM	Voorjaar 2008
Studiedag	Infosessie Rationeel energiegebruik door beheerders van technische installaties	Toelichting omzendbrieven REG, praktijkvoorbeelden energiezorg binnen de Vlaamse overheid, overzicht van de instrumenten die AFM aanbiedt om aan Energiezorg te doen.	Gebouwverantwoordelijken, gebouwenbeheerders, logistiek verantwoordelijken	CCM en AFM	Voorjaar 2008
Informatie-rondes	Informatievergadering over EPC(-raamcontract) voor publieke gebouwen	Interne informatievergaderingen over energieprestatiecertificaat voor publieke gebouwen + voorstelling van raamcontract	Gebouwverantwoordelijken, gebouwenbeheerders, Logistieke verantwoordelijken	AFM	Mid-najaar 2008

¹ ANRE : afdeling Natuurlijke Rijkdommen en Energie van het departement LNE.

Bijlage 3 Overzicht van acties van sensibilisering en informatie in verband met energiezorg

Type	Naam	Doel + Wat	Doelgroep	Trekker	Periode
Studiedag	Milieuvriendelijke overheids-opdrachten	Informatie over bruikbare instrumenten voor het “vergroenen” van overheids-opdrachten. De handleiding “Waardering van kantoorgebouwen” werd in werksessie voorgesteld en besproken.	Verantw. Aankoop, logistiek binnen Vlaamse en lokale overheid, milieu- en duurzaamheids-ambtenaren	CCM	Najaar 2008
Excursie	Bezoek verbrandingsoven Neder-over-Heembeek	Bezoek verbrandingsoven als elektriciteitsleverancier.	Alle ambtenaren	CCM	Najaar 2007
Campagne	Energiecampagne Rationeel energiegebruik	Sensibilisatiemateriaal (affiches en cartoons) werd ter beschikking gesteld (op bestelling)	Alle entiteiten	CCM	Najaar 2006
Campagne	Thema energie staat in de kijker tijdens sportdag Vlaamse ambtenaren	Thema energie: fietsen waarbij men energie kan opwekken	Alle ambtenaren	CCM	Najaar 2006
Campagne	Energiecampagne	Sensibiliseren om rationeel om te gaan met energie a.d.h.v. affiches, energiequiz, energieblog tijdens de campagneduur	Alle ambtenaren	CCM	Najaar 2007
Campagne	Thema energie op sportdag Vlaamse ambtenaren	Thema energie: attractie zwaaifietsen	Alle ambtenaren	CCM	Najaar 2007
Campagne	Dikke-truiendag	Oproepen om rationeel om te gaan met energie en zo CO ₂ -uitstoot te reduceren, campagne is opgezet om iedereen jaarlijks te herinneren aan de ondertekening van het Kyoto-protocol + acties organiseren gericht naar Vlaamse entiteiten	Alle ambtenaren	CCM	Voorjaar 2007, 2008

BIJLAGE 4

Bijlage 4 Rapportering energieverbruik

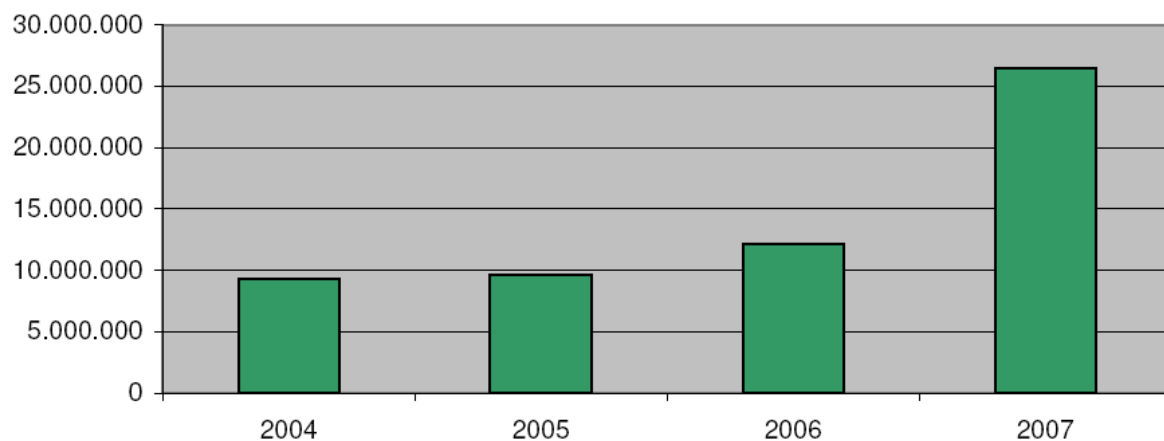
Het energieverbruik van onderstaande gebouwen wordt hieronder gerapporteerd:

Gebouw	Gebouwtype	Bruto opp. (m ²)	Elektriciteit HS	Aardgas HD	Water
Boudewijngebouw (Brussel)	Kantoorgebouw	56.029	X	X	X
VAC Hasselt (Hasselt)	Kantoorgebouw	24.500	X	X	X
Arenberg (Brussel)	Kantoorgebouw	16.729	X Vanaf 1/1/06	X Vanaf 1/1/07	X
Gallaitstraat 78 (Schaarbeek)	Museum	?	X	X	X
Martelaarsplein 7 (Brussel)	Kantoorgebouw	13.505	X	X	
Martelaarsplein 19 (Brussel)	Kantoorgebouw	15.724	X	X	
VanGangberghelaan 92 (Merelbeke)	Onderzoekscentrum	13.400	X Vanaf 1/1/05	X Vanaf 1/1/05	
Bauwensplein (Aalst)	Kantoorgebouw	3.125	X Vanaf 1/1/06		X
Koningsstraat 14 (Brussel)	Kantoorgebouw	1.873	X	X	X
Koningsstraat 136 (Brussel)	Kantoorgebouw	2.859	X	X	X
Leuvenseplein 12 (Brussel)	Kantoorgebouw	?	X Vanaf 1/1/06	X Vanaf 1/1/06	X Vanaf 1/1/06
Terlindenlaan 14 (Overijse)	Kantoorgebouw	855	X	X	
Ellips (Brussel)	Kantoorgebouw	32.469 (excl. Parking)	X Vanaf 1/1/07	X Vanaf 1/1/07	
Graaf de Ferraris- gebouw ¹	Kantoorgebouw	39.686	X	X	X
Henri Conscience- gebouw ¹	Kantoorgebouw	58.550	X	X	X

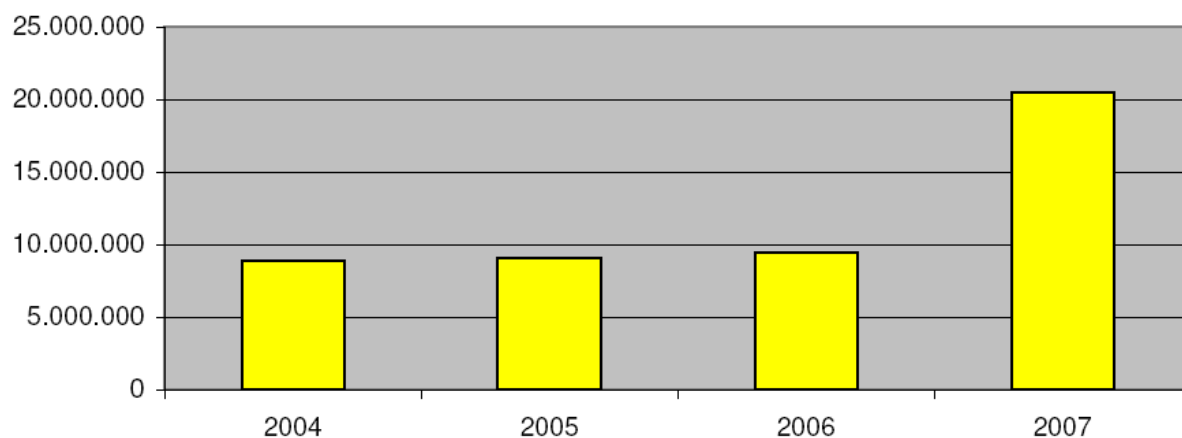
¹ Energiefacturen worden niet door het AFM betaald.

Bijlage 4 Rapportering energieverbruik

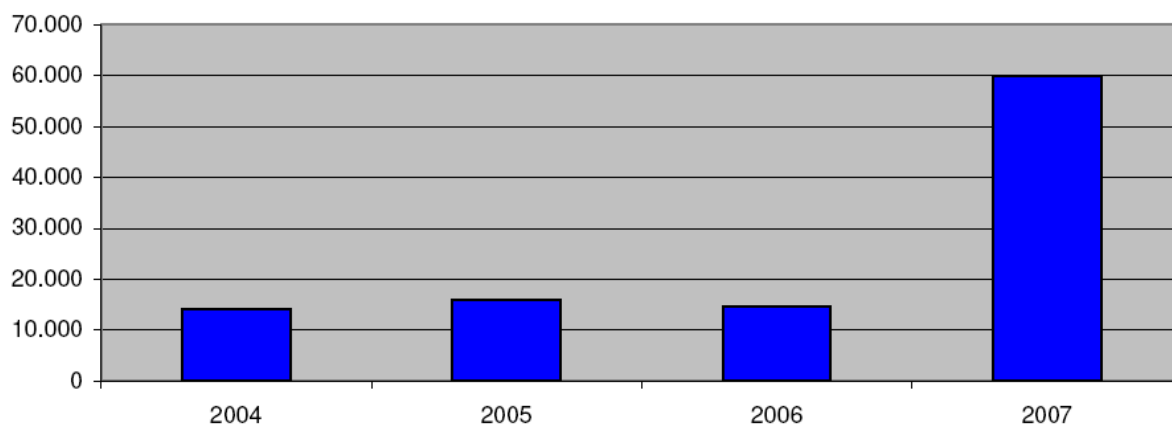
Elektriciteit: jaarverbruik (kWh)

Aardgas: jaarverbruik (kWh)

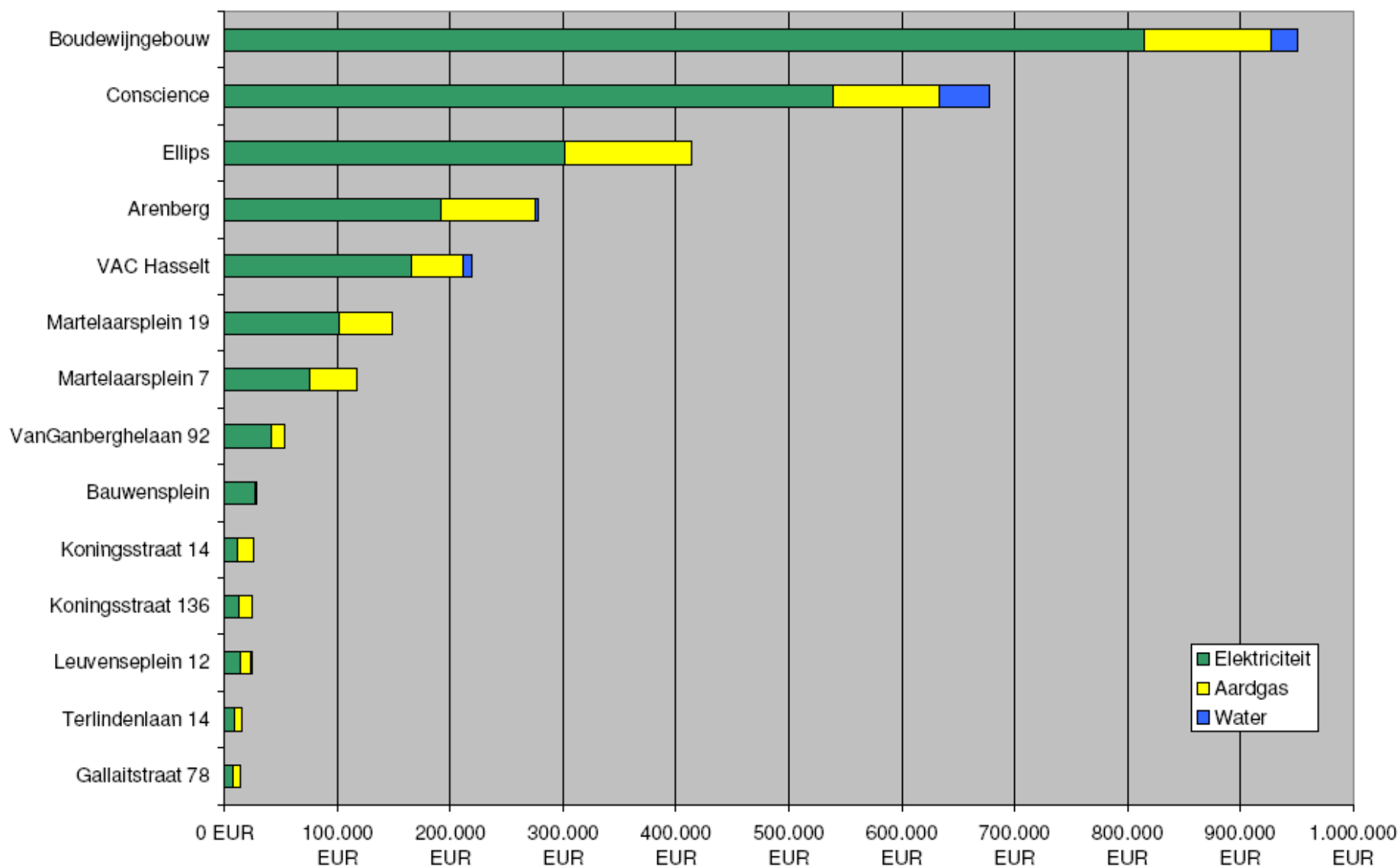

Water: jaarverbruik (m³)

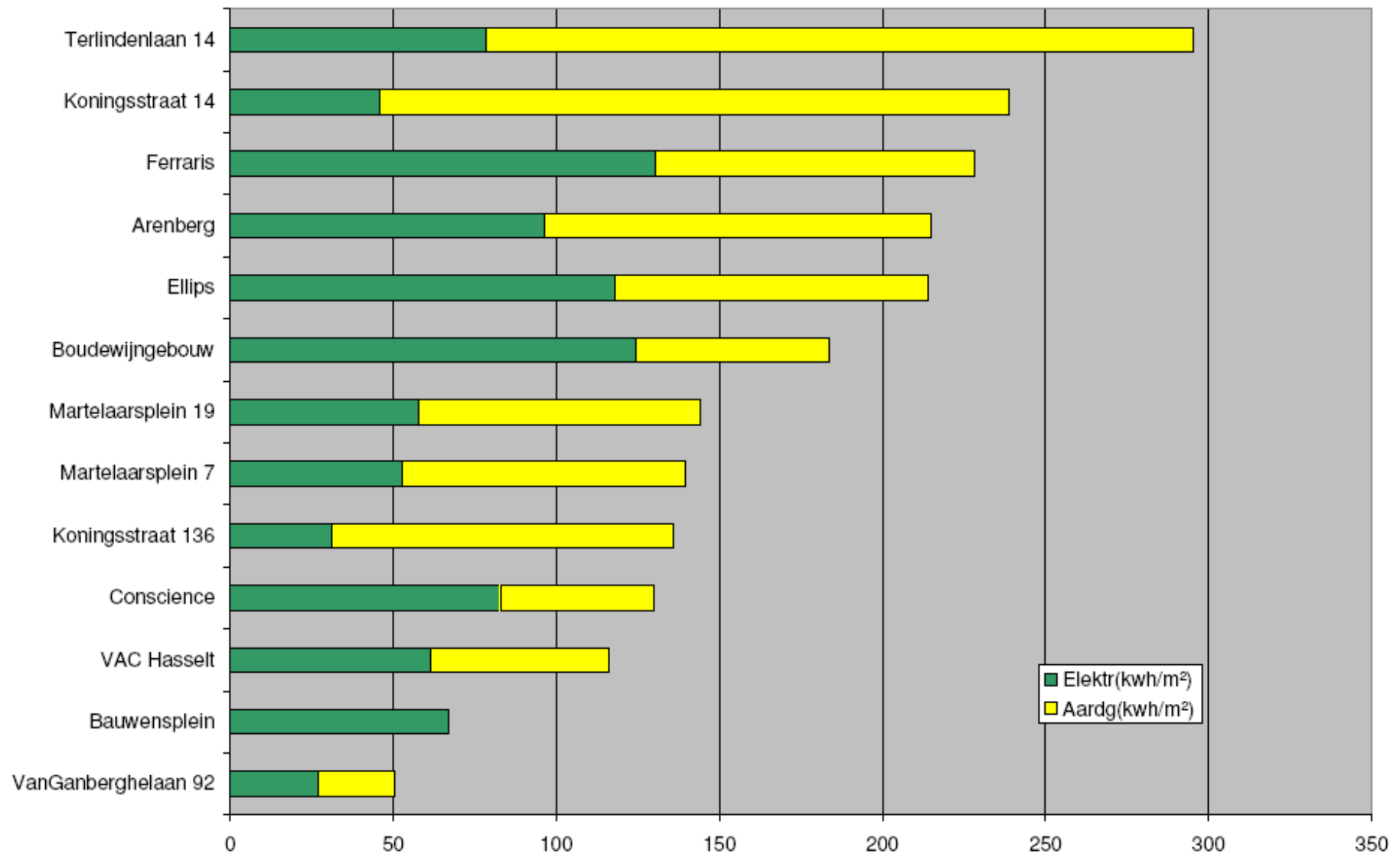

Bijlage 4 Rapportering energieverbruik

Energielasten 2007

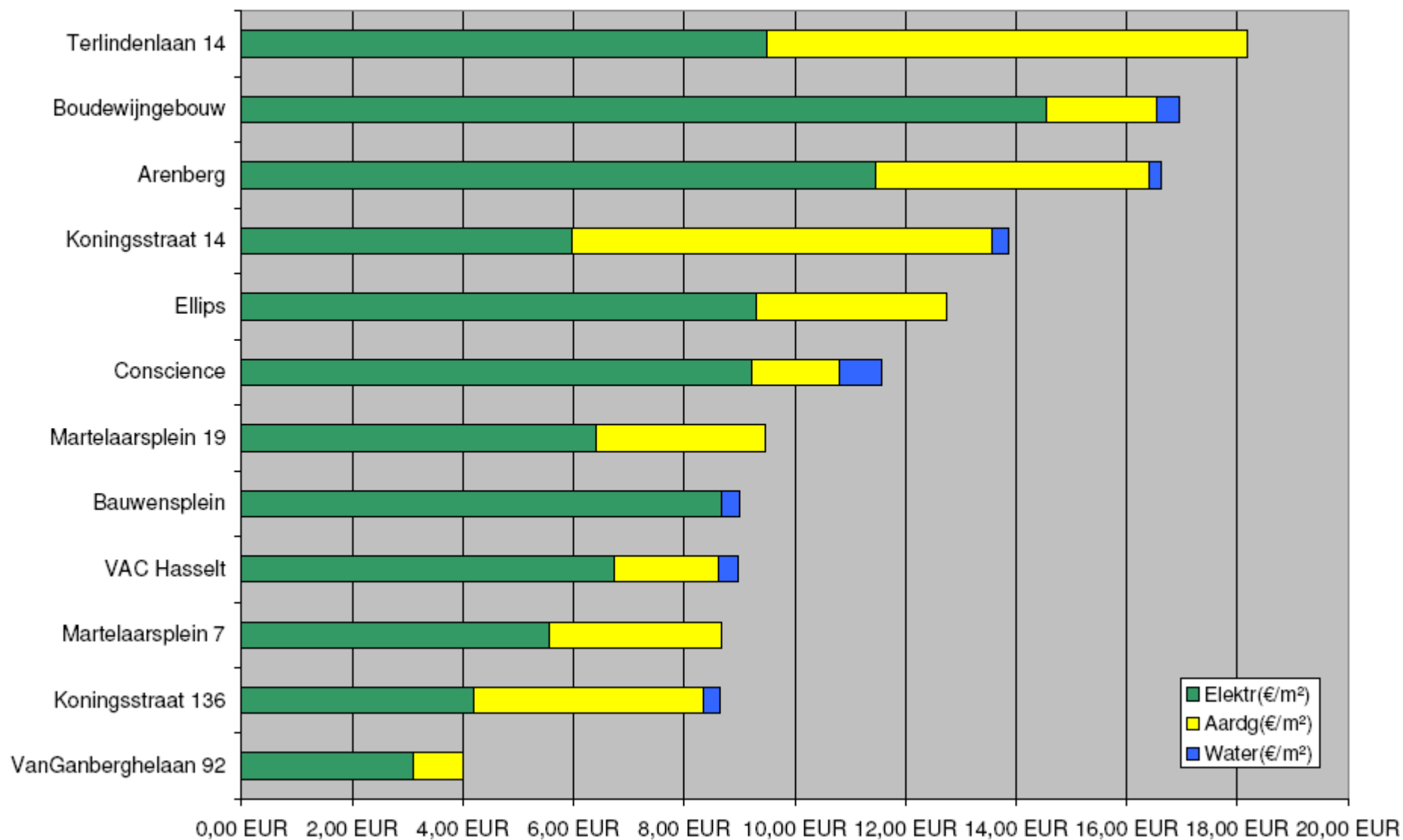

Bijlage 4 Rapportering energieverbruik
Kengetallen 2007 elektriciteit & aardgas (kWh/m²)

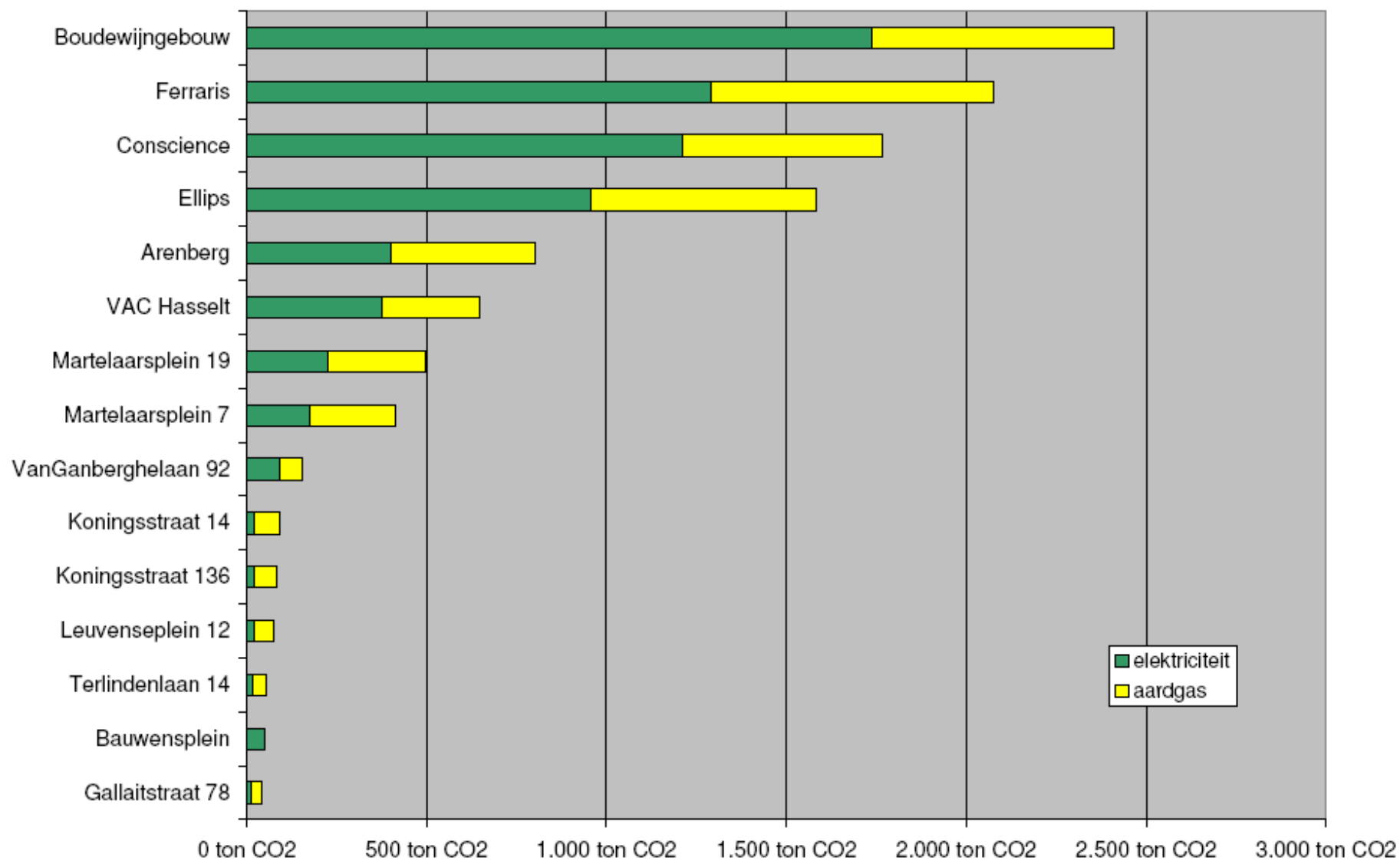
Bijlage 4 Rapportering energieverbruik

Kostprijs per m² 2007 (€/m²)

Bijlage 4 Rapportering energieverbruik

CO2-uitstoot 2007

BIJLAGE 5

Bijlage 5 Overzicht stand van zaken van energiebesparingsmaatregelen (april 2009)

Brussel Hoofdstad

Gebouw code	Adres	Energiebesparingsmaatregel	Investering	status (jaartal)	
			(euro)	uitgev.	lopend
H21002	Boudewijnlaan 30 1000 Brussel	Regeling keteltemperatuur	3.000		2009
		frequentiegeregelde pompen	25.000		
		energiezuinige ICT-apparatuur	150.000		
		warmterecuperatie luchtgroepen	250.000		2009
		schakeling verlichting	1.200.000		2009-2010
		isolatie afsluitkranen collector	7.500		
		frequentiegeregelde ventilatoren	500.000		
		buitenzonnewering			
		toezicht onderhoudscontract	1500		
		plaatsen submeters : "meten is weten"	2500		2010
H21003	Kliniekstraat 25 1070 Anderlecht	energiezuinige toestellen (A-label)	4.000		
		LCD-schermen	44.000		
		isoleren leidingen	2.500	2008	
		isoleren kraanwerk	1.500	2008	
		frequentiegeregelde circulatiepompen	2.000		
		vervangen ketel door condenserende ketel	22.774		
		thermostatische kranen	250	2008	
		infiltratie verminderen	500		
		Power Save Mode	200		
		elektrische boilers met klok uitvoeren of tijdelijk afschakelen	200		
		onderhoud ketels	200	2007	
		aanpassen instellingen regeling	250	2007	
		plaatsen condensatorbatterijen	300		
		plaatsen submeters : "meten is weten"	2.000		
		uitschakelen verlichting bij voldoende daglicht	0		
		uitschakelen toestellen bij niet gebruik	0		
		verlagen verwarming of afzetten koeling bij verlaten	0		
P21002	Koning Albert II-laan 20 1000 Brussel	Isoleren kranen diam. > DN40	11.400	2008	
		Zonnewering	1.800.000		
		Verminderen aantal lampen in de gang	6.000	2007	
		Bij defect vervangen door frequentiegeregelde circulatiepompen	29.750		2009
		Vervangen beeldschermen door LCD schermen	600.000		
		Condenserende ketels	81.320		
		Energie recuperatie luchtgroepen	80.000		
		Handleiding ventiloconvectoren	1.600	2007	
		Vervangen gloeilampen door spaarlampen	750	2007	
		Optimaliseren instelpunten van de verwarming, koeling en ventilatie (vb. stilleggen ketels in de zomer)			2009
		Uitschakelen verlichting bij voldoende daglicht			
		Uitschakelen van toestellen bij niet-gebruik			
		Power Save Mode			
		Plaatsen submeters : "Meten is weten"			lopende
		Verlagen verwarming of afzetten koeling bij verlaten van kantoor			2009
P21003	Koning Albert-II laan 15 1000 Brussel	Condenserende ketels	77.200		
		Vervangen beeldschermen door LCD schermen	580.000		
		Verminderen aantal lampen in de parking	5.000	2008	
		Zonnewering	1.560.000		
		Afzonderlijke productie sanitair warm water	7.500	2008	
		Bij defect vervangen door frequentiegeregelde circulatiepompen	32.500		
		Energie recuperatie luchtgroepen	180.000		
		Handleiding bij gebruik ventilo's	1.600		
		Optimaliseren instelpunten van de verwarming, koeling en ventilatie	1.500	2007	
		Power Save Mode	500		
		Uitschakelen verlichting bij voldoende daglicht			
		Plaatsen submeters : "Meten is weten"	2.500		lopende
		Verlagen verwarming of afzetten koeling bij verlaten van kantoor			
		Uitschakelen van toestellen bij niet-gebruik			

Bijlage 5 Overzicht stand van zaken van energiebesparingsmaatregelen (april 2009)

Brussel Hoofdstad

Gebouw code	Adres	Energiebesparingsmaatregel	Investering	status (jaartal)	
			(euro)	uitgev.	lopend
P21004	Rauterstraat 139/141 1070 Anderlecht	isoleren kraanwerk	2500	2008	
		LCD-schermen	8000		
		aanpassen verlichting	4000	2008	
		Power Save Mode	150		
		Instellingen en regeling luchtgroepen	2500		
		enkel glas vervangen door dubbel glas	2500		
		instellingen en regeling stookplaats	2500	2007	
		afzonderlijke productie sanitair warm water	6500		
P21004	Rauterstraat 139/141 1070 Anderlecht (vervolg)	frequentiegeregelde circulatiepompen	3000		
		energiezuinige toestellen (A-label)	500		
		energierecuperatie luchtgroepen	12500		
		uitschakelen toestellen bij niet gebruik			
		Uitbreiden onderhoudscontract en toezien op onderhoudscontract	2500		
		uitschakelen verlichting bij daglicht			
		opleiding gebouwverantwoordelijke	500		
		plaatsen submeters : "meten is weten"	2500		
P21005	Anspachlaan 110 1000 Brussel	verlagen verwarming bij verlaten kantoor			
		infiltratie verminderen	500		
		LCD-schermen	16.000		
		Power Save Mode	200		
		energierecuperatie luchtgroepen	25.000		
		aanpassen instellingen regeling ventilatie	2.000	2007	
		free-cooling	15.000		
		vervangen ketel door condenserende ketel	56.825		
		frequentiegeregelde circulatiepompen	5.000		
		frequentie/toerentalregeling ventilatoren	20.000		
		aanpassen instellingen regeling verwarming	1.000	2007	
		plaatsen condensatorbatterij	600		
		uitschakelen verlichting bij voldoende daglicht	0		
		uitschakelen toestellen bij niet gebruik	0		
		verlagen verwarming	0		
P21006	Olympiadeaan 10 1140 Evere	plaatsen submeters : "meten is weten"	2.000		
		aanpassen verlichting loads 1	4.000	2006	
		afzonderlijke productie SWW	6.000	2006	
		energiezuinige toestellen (A-label)	2.000		
		verwijderen zonwerende panelen	1.280		
		stookplaats loads 2 vernieuwen	16.250		2009
		LCD-schermen	14.000		
		isoleren leidingen stookplaats administratief gebouw	400	2007	
		isolatie verbeteren beide loads	25.000		
		regeling & instellingen stookplaats administratief gebouw	1.500		2009
		Power Save Mode	150		
		netwerkprinters	200		
		dubbel glas loads 1	12.500		
		thermostatische kranen	500		2009
		uitschakelen verlichting bij daglicht	-		
		plaatsen submeters : "meten is weten"	2.000		
		verlagen verwarming bij verlaten kantoor	-		2009
		opleiding gebouwverantwoordelijke	500		
		uitschakelen toestellen bij niet gebruik	-		
		toezien op onderhoudscontract	1.500		
P21007	Martelaarsplein 19 1000 Brussel	overschakelen van stookolie naar aardgas	42.000		
		Vervangen beeldschermen door LCD schermen	106.000		
		Verminderen aantal lampen in parking	5.000		
		Bij defect vervangen door frequentiegeregelde circulatiepompen	7.500		
		Vervangen halogeenspots door TL-lampen	750		
		Energierecuperatie op de luchtgroepen	80.000		
		Power Save Mode	500		
		verbeteren van de cos phi	3.000	2005	
		Isoleren kranen diam. > DN40	11.400		
		Condenserende ketels	34.000		
		Afzonderlijke productie sanitair warm water	7.500		

Bijlage 5 Overzicht stand van zaken van energiebesparingsmaatregelen (april 2009)

Brussel Hoofdstad

Gebouw code	Adres	Energiebesparingsmaatregel	Investering	status (jaartal)	
			(euro)	uitgev.	lopend
P21007	Martelaarsplein 19 1000 Brussel (vervolg)	Optimaliseren instelpunten van de verwarming, koeling en ventilatie (vb. stilleggen)	1.000	2007	
		ketels in zomer)			
		Plaatsen submeters : "Meten is weten"	2.500	2007	
		Uitschakelen van toestellen bij niet-gebruik			
		Verlagen verwarming of afzetten koeling bij het verlaten van kantoor		2007	
		Uitschakelen verlichting bij voldoende daglicht			
P21008	Koningsstraat 136 1000 Brussel	isoleren kraanwerk	1.500	2008	
		LCD-schermen	8.000		
		aanpassen instellingen regeling	1.000	2007	
		afzonderlijke productie sanitair warm water	4.000		
		frequentiegeregelde circulatiepompen	3.500		
		vervangen aardgasketel door condenserende ketel	18.919		
		bewegingsdetectoren verlichting	5.000		
		energiezuinige toestellen (A-label)	1.000		
		Power Save Mode	200		
		onderhoud ketels	200		
		voorzien condensatorbatterij	100	2007	
		plaatsen submeters : "meten is weten"	2.000		
		uitschakelen verlichting bij voldoende daglicht	0		
		verlagen verwarming of afzetten koeling bij verlaten kantoor	0		
		opleiding gebouwverantwoordelijke	500		
		uitschakelen toestellen bij niet gebruik	0		
P21011	Akenkaai 2 1000 Brussel	aanpassen regeling (verwarming en koeling)	5.000	2008	
		superisolerende beglazing	100.000		
		verbeteren isolatie van leidingen	1.500	2008	
		ketels theater vervangen door condenserende ketels	64.053		
		energiezuinige apparatuur (LCD, A-label)	5.000		
		ketels saintelette vervangen door condenserende ketels	20.871		
		frequentiegeregelde circulatiepompen	7.500		
		vervangen convectoren podium	7.500		
		ketels akenkaai vervangen door condenserende ketels	8.272		
		afzonderlijk productie SWW loges dmv doorstroomboiler	1.500		
		netwerkprinters	500		
		nazien instelling regeling (luchtgroepen, koelinstallatie en verwarmingsinstallatie)	1.500		
		Nachtspoeling			
		opleiding gebouwverantwoordelijke	500		
		verlagen verwarming bij verlaten kantoor			
		uitschakelen toestellen bij niet gebruik			
		uitschakelen verlichting bij voldoende daglicht			
		plaatsen en registreren submeters : "meten is weten"	2.500		

Bijlage 5 Overzicht stand van zaken van energiebesparingsmaatregelen (april 2009)

Brussel Hoofdstad

Gebouw code	Adres	Energiebesparingsmaatregel	Investering	status (jaartal)	
			(euro)	uitgev.	lopend
P21013	Martelaarsplein 7 1000 Brussel	Condenserende ketels	34.000		
		Vervangen beeldschermen door LCD schermen	68.000		
		Power Save Mode	500		
		Energie recuperatie luchtgroepen	65.000		
		Bij defect vervangen door frequentie geregelde circulatiepompen	7.500		
		Isoleren kranen diam. > DN40	10.500	2008	
		Afzonderlijke productie sanitair warm water	7.500		
		Optimaliseren instelpunten van de verwarming, koeling en ventilatie (vb. stilleggen ketels in zomer)	1.000	2007	
		Uitschakelen verlichting bij voldoende daglicht			
		Plaatsen submeters : "Meten is weten"	2.500		lopende
		Verlagen verwarming of afzetten koeling bij bij verlaten van kantoor			
		Uitschakelen van toestellen bij niet-gebruik			

Bijlage 5 Overzicht stand van zaken van energiebesparingsmaatregelen (april 2009)

Vlaams Brabant

Gebouw code	Adres	Energiebesparingsmaatregel	Investering	status (jaartal)	
			(euro)	uitgev.	lopend
P23021	De Maille Tour Landrylaan 2 1820 Steenokkerzeel	energiezuinige toestellen (A-label)	625		
		hotfill wasmachine	1.000		
		SWW: isoleren leidingen + circulator	2.000	2008	
		herstellen kraanwerk convectoren en radiatoren	1.500	2007	
		zonnecollectoren	11.900		
		spaarlampen	959		
		vernieuwen stookplaats	60.000		
		opleiding gebouwverantwoordelijke	500		
		verlagen verwarming bij verlaten ruimte	0		
		uitschakelen verlichting bij daglicht	0		
		plaatsen submeters : "meten is weten"	2.000		
		toezien op onderhoudscontract	500		
P23035	Destelheidestraat 66 1653 Dworp	zonnecollectoren	12.500		
		collector, kraanwerk, onderstations	50.000		
		afzonderlijke productie sanitair warm water	7.500		
		relighting	220.000		
		thermostatische kranen	5.000	2008	
		regeling en instellingen	1.000		
		goede kennis technische installaties	1.000		
		opleiding gebouwverantwoordelijke	500		
		energiezuinige gebruikershouding			
		plaatsen submeters : "meten is weten"	2.500		

Bijlage 5 Overzicht stand van zaken van energiebesparingsmaatregelen (april 2009)

Bijlage 5 Overzicht stand van zaken van energiebesparingsmaatregelen (april 2009)

Oost-Vlaanderen

Gebouw code	Adres	Energiebesparingsmaatregel	Geraamde kost	status (jaartal)		
				uitgev.	lopend	bedrag
P42023	Poortelos 3 9230 Wetteren	energiezuinige toestellen (A-label)	625			
		thermostatische kranen (centrale)	250			
		aanpassen verlichting (centrale)	1.000			
		netwerkprinters	200			
		Power Save Mode	150			
		LCD-schermen	4.000			
		regeling en instellingen (centrale+bruggenbestand)	2.500			
		herinrichten kantoorruimte (loads naar centrale)	150			
		vernieuwen luchtverhitters & leidingen (centrale)	5.000			
		uitschakelen verwarming bij het verlaten	0			
		plaatsen submeters : "meten is weten"	1.500			
		opleiding gebouwverantwoordelijke	500			
		uitschakelen toestellen bij niet gebruik	0			
		uitschakelen verlichting bij daglicht	0			
P44022	Nederkouter 28 9000 Gent	thermostatische kranen bijkomend voorzien	1.000			
		enkel glas vervangen door superisolerende beglazing	15.000			
		LCD-schermen	40.000	2008		
		verlichting met bewegingsdetectie en daglichtsturing	65.000	deels uitgevoerd 2007		
		energiezuinige toestellen (A-label)	1.000			
		frequentiegeregelde circulatiepompen	5.000			
		isoleren leidingen achterbouw+ kraanwerk	7.500			
		infiltratie verminderen	1.000			
		optimaliseren instellingen kringen/ketels	1.500	2006		
		netwerkprinters	600			
		Power Save Mode	150			
		uitschakelen verlichting bij daglicht				
		verlagen verwarming bij verlaten kantoor				
		opleiding gebouwverantwoordelijke	500			
		uitschakelen toestellen bij niet gebruik				
		plaatsen submeters : "meten is weten"	2000			
P44072	Brusselsesteenw. 370 9090 Melle	vernieuwen centrale stookplaats (stookolie)	195.000	deels uitgevoerd 2007		
		vervangen oude frigo's door energiezuinige toestellen (A-label)	2.500			
		regeling luchttoevoer ketels	500	2008		
		vernieuwen compressiekoelmachines	25.000	2005		40.000
		relighting	25.000		2010	
		vernieuwen stookplaats nieuw labogebouw (aardgas)	17.000	masterplan	2010	
		voorzien dubbele beglazing (proeffabriek)	200.000	masterplan	2010	
		toezien op onderhoud en onderhoudscontract stookinstallaties	500		lopende	
		uitschakelen stookketels in zomer		2008		
		uitschakelen toestellen bij niet gebruik				
		plaatsen submeters : "meten is weten"	2.500			
		uitschakelen verlichting bij voldoende daglicht in hoofdgebouw				
		technische opleiding gebouwverantwoordelijke	500			
		verlagen verwarming bij verlaten kantoor/gebouw		2008		
		overschakelen van stookolie naar aardgas	45.000		2008	46.000

Bijlage 5 Overzicht stand van zaken van energiebesparingsmaatregelen (april 2009)

Gebouw code	Adres	Energiebesparingsmaatregel	Geraamde kost	status (jaartal)		
				uitgev.	lopend	bedrag
P44081	Scheldeweg 68 9090 Melle	vernieuwen stookplaats met condenserende en HR-ketels	179.000	2007		320.000
		energiezuinige toestellen A-label	5.000	2008		
		dubbel glas + vernieuwen raamwerk	25.000			
		doorschuifreiniging				
		isolatie stallingen (ligvloer, plafond en wanden)				
		frequentieregeling		2007		
		verlichting stallen	20.000			
		afsluiten radiator in open garage	50	2007		
		vloerverwarming varkensstal				
		relighting administratief gebouw	40.000	2008		50.000
		isolatie dak administratief gebouw	15.000			
		regeling met diafragmaschuif				
		elektronische dimmers op warmtelampen				
		isoleren leidingen en kraanwerk	1.500	2007		
		technische opleiding bouwverantwoordelijke	500	2007		
		verlagen verwarming bij verlaten kantoor				
		uitschakelen toestellen bij niet gebruik				
		uitschakelen verlichting bij voldoende daglicht				
		overschakelen van stookolie naar aardgas	39.110	2007		
		plaatsen submeters : "meten is weten"	5.000	2007		
		toezien op onderhoud en onderhoudscontract stookinstallaties	500			
P44105	Burg. Van Gansberghelaan 92 9820 Merelbeke	vernieuwen stookplaats stallingen	225.000	2007		35.000
		vernieuwen ventilatoren met frequentiegeregelde ventilatoren	25.000			
		thermostatische kranen radiatoren stallingen+hoofdgebouw	5.000	2007		
		vervangen oude frigo's door energiezuinige toestellen (A-label)	2.500	2004/2005		
		isolatie stallingen	100.000			
		relighting hoofdgebouw	25.000			
		isolatie dak hoofdgebouw (bij vernieuwen dak)	15.000			
		aanpassen verlichting stallingen	15.000			
		uitschakelen toestellen bij niet gebruik				
		plaatsen submeters : "meten is weten"	2.500			
		technische opleiding bouwverantwoordelijke	500			
		uitschakelen verlichting bij voldoende daglicht in hoofdgebouw				
		verlagen verwarming bij verlaten kantoor/gebouw		2007		
		overschakelen van stookolie naar aardgas	70.000			
		toezien op onderhoud en onderhoudscontract stookinstallaties	500			
		uitschakelen stookketels in zomer		uitgevoerd		
P44126	Burg. Van Gansberghelaan 96 9820 Merelbeke	temperatuurregeling ketels	2.000	2007		2.000
		energiezuinige kantoorapparatuur en A-label toestellen	30.000			
		vernieuwen koelgroepen	15.000	2007		
		nieuw buitenschrijnwerk + isolatie muren	200.000			
		frequentiegeregelde pompen	5.000	2007		
		relighting hoofdgebouw	75.000			
		zonnecollectoren	7.500			
		verlagen verwarming bij verlaten kantoor/gebouw		2007		
		plaatsen submeters : "meten is weten"	2.500			
		overschakelen stookolie naar aardgas	7.500			
		uitschakelen toestellen bij niet gebruik				
		toezien op onderhoud en onderhoudscontract stookinstallaties	500			

Bijlage 5 Overzicht stand van zaken van energiebesparingsmaatregelen (april 2009)

Gebouw code	Adres	Energiebesparingsmaatregel	Geraamde kost	status (jaartal)		
				uitgev.	lopend	bedrag
P44126 vervolg	Burg. Van Gansberghelaan 96 9820 Merelbeke	nazicht automatische regeling serres uitschakelen verlichting bij voldoende daglicht in hoofdgebouw	500	2008		
P44132	Burg. Van Gansberghelaan 109 9820 Merelbeke	LCD-schermen	18.000			
		voorzien van isolatie dak loods zaadopslag	5.000			
		thermostatische kranen	2.500			
		vernieuwen poorten zaadmagazijn en toegangsdeuren hoofdgebouw en serres	15.000	2008		
		vernieuwen regeling HVAC aangesloten op GBS	25.000	2009		
		frequentiegeregelde circulatiepompen	7.000	2009		
		relighting kantoren en labo's	50.000			
		vernieuwen raamwerk hoofdgebouw door dubbel (isolierend) glas	100.000	2006		180.000
		grondige vernieuwing stookplaatsen en luchtverwarmers	106.500	2009		
		Power Save Mode	500			
		energiezuinige toestellen (A-label)	2.500			
		uitschakelen verlichting bij voldoende daglicht	0			
		verlagen verwarming bij verlaten kantoor	0	2009		
		uitschakelen toestellen bij niet gebruik	0			
		toezien op onderhoud en onderhoudscontract stookinstallaties	500		lopende	
		technische opleiding gebouwverantwoordelijke	500			
		overschakelen stookolie naar aardgas	50.000	2008		280.000
		plaatsen submeters : "meten is weten"	2.500			
		uitschakelen stookketels in zomer	0			
P44139	Burg. Van Gansberghelaan 111 9820 Merelbeke	herstellen en vernieuwen dakbedekking + isoleren dak en muren loods zaadddroging	12.500			
		isoleren leidingen verwarmingsinstallatie loods triage	1.500			
		vervangen oude frigo's door energiezuinige toestellen (A-label)	250			
		vernieuwen stookplaats machineloods en conciërgewoning met condenserende ketels	14.500			
		reinigen plastic lichtstraten dak machineloods	500			
		herstel isolatie dak machineloods	1.500			
		frequentiegeregelde pompen	2.000			
		aanpassen verlichting machineloods	5.000			
		zaadddroging door middel van zonnewarmte	20.000			
		bewegingsdetectie verlichting	5.000			
		vernieuwen ventilatoren droging zaad	5.000			
		herstel raamwerk, toegangspoort en deur machineloods + vervanging enkel glas door dubbel glas	10.000			
		thermostatische kranen	250			
		uitschakelen stookketels in zomer		uitgev.		
		verlagen verwarming bij verlaten kantoor/gebouw				
		technische opleiding gebouwverantwoordelijke	500			
		uitschakelen verlichting bij voldoende daglicht in machineloods				
		toezien op onderhoud en onderhoudscontract stookinstallaties	500	uitgev.		
		uitschakelen toestellen bij niet gebruik				
		plaatsen submeters : "meten is weten"	2.500			
		overschakelen van stookolie naar aardgas	38.330			

Bijlage 5 Overzicht stand van zaken van energiebesparingsmaatregelen (april 2009)

Gebouw code	Adres	Energiebesparingsmaatregel	Geraamde kost	status (jaartal)		
				uitgev.	lopend	bedrag
P44147	Burg. Van Gansberghelaan 115 9820 Merelbeke	bij vernieuwing dak voorzien van isolatie	12.500			
		energiezuinige toestellen (A-label)	2.500			
		LCD-schermen	20.000			
		thermostatische kranen	2.500	2008		2.500
		vernieuwen raamwerk door dubbel (isolerend) glas	65.000	deels 2006	deels 2008	150.000
		frequentieregelde circulatiepompen	10.000	2008		
		vernieuwen regeling HVAC aangesloten op GBS	20.000	2008		
		relighting kantoren en labo	75.000	2006	2008	100.000
		grondige vernieuwing stookplaatsen en luchtverwarmers	188.500	2008		
		Power Save Mode	500			
		plaatsen submeters : "meten is weten"	2.500			
		uitschakelen stookketels in zomer	0	uitgev.		
		overschakelen stookolie naar aardgas	50.000	2006		300.000
		uitschakelen verlichting bij voldoende daglicht	0			
		uitschakelen toestellen bij niet gebruik	0			
		verlagen verwarming bij verlaten kantoor	0			
		toezien op onderhoud en onderhoudscontract stookinstallaties	500	uitgev.		
		technische opleiding gebouwverantwoordelijke	500			
P44148	Caritasstraat 21 9090 Melle	energiezuinige toestellen (A-label)	2.500			
		herstel raamwerk en vernieuwing glas (isolerend)	100.000			
		grondige vernieuwing stookplaatsen	303.500	2008		300.000
		LCD-schermen	20.000			
		thermostatische kranen	2.500	2006		
		frequentieregelde circulatiepompen	20.000	inbegrepen bij omschakeling gas		
		vernieuwen regeling aangesloten op GBS	50.000	inbegrepen bij omschakeling gas		
		vernieuwen en isoleren ondergrondse leidingen naar serres	10.000	2006		60.000
		relighting kantoren en labo	75.000	deels	2007	
		Power Save Mode	500			
		verlagen verwarming bij verlaten kantoor	0			
		overschakelen stookolie naar aardgas	150.000	inbegrepen bij omschakeling gas		
		uitschakelen toestellen bij niet gebruik	0			
		toezien op onderhoud en onderhoudscontract stookinstallaties		uitgevoerd		
		uitschakelen verlichting bij voldoende daglicht	0			
		plaatsen submeters : "meten is weten"	2.500	inbegrepen bij omschakeling gas		

Bijlage 5 Overzicht stand van zaken van energiebesparingsmaatregelen (april 2009)

West-Vlaanderen

Gebouw code	Adres	Energiebesparingsmaatregel	Investering	status (jaartal)		
			(euro)	uitgev.	lopend	bedrag
P31005	Gemeneweidestraat 8 8490 Jabbeke	aanpassen verlichting	6.000			
		LCD-schermen	6.000			
		thermostatische kranen	1.250			
		Power Save Mode	100			
		dubbel glas traphal	2.000			
		energiezuinige toestellen (A-label)	600			
		stookplaats vernieuwen	37.000	2006		10.838
		netwerkprinters	50			
		plaatsen submeters : "meten is weten"	2.000			
		verlagen verwarming bij verlaten kantoor	0			
		opleiding gebouwverantwoordelijke	500			
		uitschakelen verlichting bij daglicht	0			
		uitschakelen toestellen bij niet gebruik	0			
P31018	Philipstockstraat 8000 Brugge	stookplaats markt vernieuwen	15.000			
		omschakelen elektrische verwarming naar CV	7.500			
		beglazing vernieuwen	50.000			
		energiezuinige kantoorapparatuur	15.000			
		Optimaliseren instellingen regeling	500			
		aanpassen regeling verwarming	7.500			
		isolatie dak	4.000			
		energiezuinige huishoudtoestellen	1.000			
		opleiding gebouwverantwoordelijke	500			
		energiebewuste gebruikershouding				
		plaatsen submeters : "meten is weten"	2.000			
		buitenzonnewering	20.000			
P31033	Rijselstraat 231 8200 Brugge	thermostatische kranen	750			
		koeling serverlokaal aanpassen	400			
		LCD-schermen	8000			
		infiltratie verminderen	12500			
		isolatie verbeteren	7500			
		Netwerkprinters	200			
		optimaliseren instellingen stelplaats	1500			
		Power Save Mode	150			
		energiezuinige toestellen (A-label)	1000			
		afwerken relighting	2000			
		uitschakelen verlichting bij daglicht				
		uitschakelen toestellen bij niet gebruik				
		verlagen verwarming bij verlaten kantoor				
		opleiding gebouwverantwoordelijke	500			
		plaatsen submeters : "meten is weten"	2000			
P31037	Spanjaardstraat 17 8000 Brugge	infiltratie verminderen	5.000			
		LCD-schermen	32.000			
		isoleren kraanwerk	2.500			
		isoleren leidingen	2.500			
		frequentiegeregelde circulatiepompen	1.200			
		zonnecollectoren	5.000			
		Power Save Mode	200			
		vervangen ketel door condenserende ketel	19.522			
		voorzien thermostatische kranen	1.000			
		aanpassen instellingen regeling	250			
		plaatsen submeters : "meten is weten"	0			
		uitschakelen verlichting bij voldoende daglicht	0			
		uitschakelen toestellen bij niet gebruik	0			
		verlagen verwarming bij verlaten kantoor	0			
P32004	Roeselarestraat 77 8600 Esen	Isolatie: dubbel glas traphal	3750			
		LCD-schermen	6000			
		Instellingen stookplaats	1250			
		Power Save Mode	150			
		netwerkprinters	200			
		Isolatie: dak isoleren	25000			
		relighting kantoor	20000			
		plaatsen submeters : "meten is weten"	2000			
		verlagen verwarming bij verlaten kantoor				
		uitschakelen verlichting bij daglicht				
		opleiding gebouwverantwoordelijke	500			
		uitschakelen toestellen bij niet gebruik				
P33007	Omloopstraat 1 8900 Ieper	hernieuwen beide collectoren	15000			
		Netwerkprinters	400			
		LCD-schermen	8000			
		Power Save Mode	200			

Bijlage 5 Overzicht stand van zaken van energiebesparingsmaatregelen (april 2009)

West-Vlaanderen

Gebouw code	Adres	Energiebesparingsmaatregel	Investering	status (jaartal)		
			(euro)	uitgev.	lopend	bedrag
P33007	Omloopstraat 1 8900 Ieper (vervolg)	instellen regeling ketel en kringen stelplaats	1500			
		intelligente sturing verlichting	5000			
		uitschakelen verlichting bij daglicht				
		uitschakelen toestellen bij niet gebruik				
		opleiding gebouwverantwoordelijke	500			
		plaatsen submeters : "meten is weten"	2.000			
		verlagen verwarming bij verlaten kantoor				
P34019	Passionistenlaan 82 8500 Kortrijk	stookplaats magazijn vernieuwen	13593			
		instellingen stookplaats hoofdgebouw	1000			
		LCD-schermen	16000			
		bewegingsdetectoren verlichting	10000			
		Power Save Mode	250			
		netwerkprinters	400			
		thermostatische kranen radiatoren	2500			
		regeling poort magazijn	7500			
		infiltratie verminderen	50000	2004		25.047
		isoleren kraanwerk hoofdgebouw	1500			
		uitschakelen toestellen bij niet gebruik				
		plaatsen submeters : "meten is weten"	5000			
		opleiding gebouwverantwoordelijke	500			
		verlagen verwarming bij verlaten kantoor				
		uitschakelen verlichting bij daglicht				
P34020	President Kennedylaan 5 8500 Kortrijk	Onderhoudscontract & instellingen	2500			
		LCD-schermen	16000			
		sanitair warm water op gas	2500			
		enkel glas vervangen door dubbel glas	12500			
		Netwerkprinters	400			
		Power Save Mode	250			
		Relighting	60000	2006		75.496
		verlagen verwarming bij verlaten kantoor				
		uitschakelen toestellen bij niet gebruik				
		uitschakelen verlichting bij voldoende daglicht				
		plaatsen submeters : "meten is weten"	2000			
		opleiding gebouwverantwoordelijke	500			
P35005	Vrijhavenstraat 3 8400 Oostende	voorzien bewegingsdetectoren verlichting	15.000			
		LCD-schermen	44.000			
		Power Save Mode	500			
		zonnecollectoren	6.000			
		frequentiegeregelde circulatiepompen	4.000			
		plaatsen extractieluchtgroep met	15.000			
		warmterecuperatiesysteem voor ventilatie van				
		gangen				
		relighting	150.000			
		energiezuinige toestellen (A-label)	2.000			
		vervangen aardgasketel door condenserende ketel	77.105			
		aanpassen instellingen regeling ventilatie	150			
		aanpassen instellingen regeling ventilatie	150			
		aanpassen instellingen regeling verwarming	500			
		verlagen verwarming bij verlaten kantoor	0			
		plaatsen submeters : "meten is weten"	1.000			
		uitschakelen verlichting bij voldoende daglicht	0			
		uitschakelen toestellen bij niet gebruik	0			
P35015	Duinkerkseweg 10 8400 Oostende	bijkomend isoleren kringen collector	2.500			
		automatisch sluiten garagepoort	15.000			
		superisolerende beglazing	50.000			
		energiezuinige ICT-apparatuur en huishoudtoestellen (A-label)	7.500			
		instellingen regeling verifiëren en optimaliseren	1.500			
		frequentiegeregelde circulatiepompen	1.250			
		afzonderlijke productie sanitair warm water	2.500			
		relighting	10.000			
		condenserende ketels	21.415			
		uitschakelen verlichting bij daglicht				
		uitschakelen toestellen bij niet gebruik				
		verlagen verwarming bij verlaten kantoor				
		opleiding gebouwverantwoordelijke	500			
		plaatsen submeters : "meten is weten"	2.000			

Bijlage 5 Overzicht stand van zaken van energiebesparingsmaatregelen (april 2009)

West-Vlaanderen

Gebouw code	Adres	Energiebesparingsmaatregel	Investerings	status (jaartal)		
			(euro)	uitgev.	lopend	bedrag
P35044	Nieuwpoortsestnw. 889 8400 Oostende	Isolatie CV-leidingen en plaatsing thermostatische kranen	15.000			
		infiltratie ramen verminderen	50.000			
		energiezuinige toestellen (A-label)	2.500			
		individuele split-units technisch gebouw vervangen door ijswatermachine	100.000			
		energiezuinige kantoorapparatuur	30.000			
		optimaliseren instellingen luchtgroepen	1.500			
		enkel glas vervangen door dubbel glas vrachtgebouw	40.000			
		isolatie dak vrachtgebouw	15.000			
		frequentiegeregelde circulatiepompen	18.750			
P35044	Nieuwpoortsestnw. 889 8400 Oostende (vervolg)	gebruik zonnecollectoren voor SWW (restaurant en douches vrachtgebouw)	30.000			
		WKK-installatie	200.000			
		energiezuinige koelmachines koelruimtes vrachtgebouw (met inbegrip van freecooling)	100.000			
		Plaatsen submeters : "meten is weten" (calorimeters)	2.500			
		uitschakelen verlichting bij daglicht				
		uitschakelen toestellen bij niet gebruik				
		verlagen verwarming bij verlaten kantoor				
		opleiding gebouwverantwoordelijke	500			
		Toezicht op onderhoudscontract	500			

Bijlage 5 Overzicht stand van zaken van energiebesparingsmaatregelen (april 2009)

Antwerpen

Gebouw code	Adres	Energiebesparingsmaatregel	Investering (euro)	status (jaartal)		
				uitgev.	lopend	bedrag
P10001	Copernicuslaan 1 2000 Antwerpen	Vervangen beeldschermen door LCD schermen	210.000	Gebouw is verkocht		
		Isoleren kranen diam. > DN40	3.000			
		Bij defect vervangen door frequentiereguleerde circulatiepompen	3.500			
		installeren bewegingsdetectoren + aanpassen regeling verlichtingparking	5.000			
		Condenserende ketels	39.000			
		Relighting	360.000			
		Power Save Mode	500			
		Optimaliseren instelpunten van de verwarming, koeling en ventilatie (vb. stilleggen)	1.000			
		ketels in zomer)				
		Uitschakelen verlichting bij voldoende daglicht				
		Uitschakelen van toestellen bij niet-gebruik				
		Verlagen verwarming bij verlaten van kantoor				
		Plaatsen submeters : "Meten is weten"	2.000			
P11012	Berchemlei 115 2140 Borgerhout	Voorzien van thermostatische kranen op radiatoren	4.000			
		Vervangen enkel glas door dubbel glas	125.000			
		Condenserende ketels gebouw "Mess"	4.663	aanbesteding 05/2009	50.000	alle werken vervat in masterplan (energie is hierbij speciaal aandachtspunt), uitvoering 2010-2011
		Vervangen beeldschermen door LCD schermen	42.000			
		Powersave Mode	500			
		Condenserende ketels	3.882			
		Bij defect vervangen door frequentiereguleerde circulatiepompen	7.500			
		Vernieuwen regeling verwarmingsstelsel	20.000			
		Installeren intelligente sturing verlichting	50.000			
		Gedeeltelijke relighting	100.000			
		Isoleren kranen diam. > DN40 + gedeeltelijke vernieuwing isolatie leidingen	5.000			
		Condenserende ketels centrale stookplaats	62.246			
		Vernieuwen GBS	10.000			
		Verlagen verwarming bij verlaten van kantoor				
		Plaatsen submeters : "Meten is weten"	2.000			
		Uitschakelen verlichting bij voldoende daglicht				
		Uitschakelen van toestellen bij niet-gebruik				
P11019	Meir 50 2000 Antwerpen	relighting	15.000		mei/09	
		enkel glas vervangen door dubbel glas	50.000	niet van toepassing: beschermd gebouw		
		vervangen aardgasketel (stookplaats koetshuis) door condenserende ketel	8.032		mei/09	
		LCD-schermen	16.000			
		Power Save Mode	200			
		afzonderlijke productie SWW	4.000		mei/09	
		vervangen stookolieketels (stookplaats paleis) door condenserende ketel (*)	19.162		mei/09	
		frequentiereguleerde circulatiepompen	4.500		mei/09	
		aanpassen instellingen regeling	1.000			
		vernieuwen regeling	7.500		mei/09	
		vervangen aardgasketel (stookplaats paleis) door condenserende ketel	4.853		mei/09	
		isoleren leidingen	5.000			
		isoleren kraanwerk	5.000			
		energiezuinige toestellen (A-label)	1.000		mei/09	
		thermostatische kranen	2.000			
		plaatsen submeters : "meten is weten"	2.000			
		uitschakelen toestellen bij niet gebruik	0			
		uitschakelen verlichting bij voldoende daglicht	0			
		verlagen verwarming of afzetten koeling bij verlaten kantoor	0			

Bijlage 5 Overzicht stand van zaken van energiebesparingsmaatregelen (april 2009)

Antwerpen

Gebouw code	Adres	Energiebesparingsmaatregel	Investering	status (jaartal)		
			(euro)	uitgev.	lopend	bedrag
P11037	Plaatsnijdersstr. 2 2000 Antwerpen	Aanpassen verlichting	57.500	deels, 2007		± 15.000
		thermostatische kranen	2.500			
		energie-efficiente uitrusting kantoren	12.500			
		vervangen buitenzonwering dak	20.000			
		nachtspoeling	50.000			
		vernieuwen stookplaats + kring dak	171.000	Masterplan is ontwikkeld. Projecten in functie van zoektocht alternatieve financiering		
		energiebewuste houding gebruikers				
		goede kennis technische installaties	1.000			
		plaatsen submeters : "meten is weten"	2.500			
		opleiding gebouwverantwoordelijke	500			
P11053	Luchthaven Deurne 2100 Deurne	overschakelen op aardgas				
		vernieuwen buitenschrijnwerk	150.000			
		KWO met asfaltcollector	1.000.000			
		vernieuwen grote stookplaats hoofdgebouw	75.000	2007		340.000
		Zonnecollectoren brandweergebouw	4.000			
		isoleren hoofdgebouw	15.000			
		buitenzonnewering	10.000			
		Relighting	100.000			
		uitschakelen toestellen bij niet gebruik				
		plaatsen en registreren submeters : "meten is weten"	5.000			
P11059	Desguinlei 25 2018 Antwerpen	overschakeling stookolie naar aardgas	150.000	2007		14.294
		gebouwbeheersysteem	100.000	2007		inbegrepen in 340.000
		frequentieregelde circulatiepompen	5.000			
		vernieuwing glas	500.000			
		isolatie verbeteren	50.000			
		warmterecuperatie luchtgroepen zalen	50.000	2008		450.000
		relighting	75.000	studieopdracht voorzien in		
		Uitschakelen verlichting bij daglicht				20.000
		warmterecuperatie luchtgroepen zalen				
		vervangen 2 stookolieketels door 1 condenserende ketel	50.000			
P12012	Zemstbaan 78 2800 Mechelen	plaatsen submeters : "meten is weten"	2.000			
		Energiezuinige toestellen (A-label)	500			
		installeren condenserende ketel	7.000			
		Power Save Mode	150			
		netwerkprinters	150			
		Optimaliseren regeling en instellingen verwarming	1.500			
		LCD-schermen	3.000			
		Bijkomende isoleren leidingen	40			
		Frequentieregelde circulatoren	1.000			
		intelligente sturing verlichting	12.500			
P13006	Zaardendijk 20 2460 Kasterlee	vernieuwen hoogrendements ketel	5.000			
		plaatsen submeters : "meten is weten"	1.500			
		uitschakelen toestellen bij niet gebruik	0			
		uitschakelen verwarming bij het verlaten lokaal	0			
		opleiding gebouwverantwoordelijke	500			
		energiezuinige toestellen (A-label)	2.250			
		Power Save Mode	50			
		regeling luchtverhitters	300	progr. 2009, in studie		
		thermostatische kranen	2.500			
		isolatie leiding verbeteren	300	progr. 2009, in studie		
		condenserende stookolieketel	26.250	progr. 2009, in studie		
		opleiding gebouwverantwoordelijke	500			
		plaatsen submeters : "meten is weten"	2.000	progr. 2009, in studie		
		uitschakelen toestellen bij niet gebruik	0			
		uitschakelen verlichting bij daglicht	0			

Bijlage 5 Overzicht stand van zaken van energiebesparingsmaatregelen (april 2009)

Antwerpen

Gebouw code	Adres	Energiebesparingsmaatregel	Investering	status (jaartal)		
			(euro)	uitgev.	lopend	bedrag
P13007	Molenstraat 62 2460 Lichtaart	isolatie verbeteren (meerkost)	50.000	2007		180.000,00
		buitenschrijnwerk (meerkost)	50.000	2008		35.000
		thermostatische kranen	3.000			
		stookplaats PAV 9 vernieuwen	5.000	2007		totaal stookplaatsen
		stookplaats Jeugdhôtel vernieuwen	25.000	2007		
		stookplaats Sporthal vernieuwen	15.000	2007		
		stookplaats Restaurant vernieuwen	20.000	2007		
		stookplaats PAV5+6 vernieuwen	10.000	2007		
		frequentiegeïregelde pompen	25.000			
		energiezuinige keukenapparaten	5.000			
		verlichting	75.000			
		optimaliseren instellingen	1.500			
P13007	Molenstraat 62 2460 Lichtaart (vervolg)	plaatsen en uitlezen submeters : "meten is	5.000			
		optimaliseren instellingen	1.500			
		uitschakelen toestellen bij niet gebruik				
		omschakeling stookolie naar aardgas				
P13030	De Breem 5 2350 Vosselaar	energiezuinige toestellen (A-label)	875			
		aanpassen verdeling sanitair warm water	750	2008		5.700
		netwerkprinters	200			
		LCD-schermen	5.000			
		thermostatische kranen	1.000			
		Power Save Mode	150			
		vernieuwen stookplaats	63.750		2009	63.750
		uitschakelen toestellen bij niet gebruik	0			
		uitschakelen verlichting bij voldoende daglicht	0			
		uitschakelen verwarming bij het verlaten lokaal	0			
		opleiding gebouwverantwoordelijke	500			
		plaatsen submeters : "meten is weten"	1.500			
P13046	D. Sanodreef 26 1800 Geel	stookplaats vernieuwen	300.000			
		zonnecollectoren	60.000			
		buitenschrijnwerk	150.000			
		energiezuinige toestellen	15.000			
		relighting	150.000			
		isolatie verbeteren	50.000			
		thermostatische kranen	10.000			
		uitschakelen toestellen bij niet gebruik				
		plaatsen submeters : "meten is weten"	5.000			
		optimaliseren instellingen				
		centrale stookplaats + WKK				

BIJLAGE 6

Bijlage 6 Overzicht van gerealiseerde energiebesparingsmaatregelen (versie april 2009)

Oost-Vlaanderen

Gebouw code	Gemeente	Energiebesparende maatregel	uitgevoerd in (jaar)	in uitvoering	totaal bedrag	volledig/deels energiebesparend	terugverdien-tijd
E41001	Grimminge	plaatsen warmtepompsysteem voor kantoorverwarming	2006		35.000	volledig	10
P44049	Gent	plaatsen warmtepompsysteem voor kantoorverwarming	2007		20.000	volledig	10
P46026	Kallo	dubbele beglazing	2008		130.000		
P44105	Merelbeke	plaatsen condensatorbatterijen	2006		2.554	volledig	
P44132	Merelbeke	plaatsen condensatorbatterijen	2006		2.749	volledig	
P42023	Wetteren	plaatsen condensatorbatterijen	2006		2.554	volledig	
H41004	Aalst	Studie relighting	2007		2.831	volledig	
P44046	Gent	Vernieuwen verlichting		2009	15.000	volledig	
P46026	Kallo	Buitenzonnepanelen	2008		55.000	volledig	
P42022	Dendermonde	Vervanging buitenschrijnwerk met energiezuinigere beglazing		2009	25.500	volledig	

Bijlage 6 Overzicht van gerealiseerde energiebesparingsmaatregelen (versie april 2009)

West-Vlaanderen

Gebouw code	Gemeente	Energiebesparende maatregel	uitgevoerd in (jaar)	in uitvoering	totaal bedrag	volledig/deels energiebesparend
P 35060	OOSTENDE	plaatsen buitenzonnewering	2005		70.107	
P 35060	OOSTENDE	relighting		2008	138.518	volledig
P35060	OOSTENDE	plaatsen glasfolies		in studiefase		
P 37002	PITTEM	relighting	2006		62.412	
P 37002	PITTEM	dakisolatie	2008		10.211	
P 37002	PITTEM	Vernieuwen waterhuishouding		in uitvoering	65.000	deels
P 33007	IEPER	relighting	2006		43.339	
P 31034	BRUGGE	relighting	2007		104.714	
P 31034	BRUGGE	plaatsen glasfolies	2007			
P 36004	BEITEM	relighting	2005			
P 36004	BEITEM	plaatsen buitenzonnewering	2006		11.747	
P 36004	BEITEM	vernieuwen stookplaats	2003		31.920	
P 31005	JABBEKE	plaatsen glasfolies	2007			
P 31005	JABBEKE	Vernieuwen waterhuishouding	2008		125.000	deels
P 31014	LOPPEM	plaatsen glasfolies	2008			
E 38001	DE PANNE	plaatsen glasfolies	2008			
P 31065	BEERNEM	schoolgebouw volgens Passiefhuisconcept	2006		433.355	
P 37021	ST.BAAFS VIJVE	beglazing + verlichting en isolatie	2008		28.814	
P 34015	HARELBEKE	beglazing + verlichting en isolatie		2008	28.814	
P 34005	KORTRIJK	dakisolatie	2006		5.040	
P 37007	RUISELEDE	plaatsen buitenzonnewering	2005		5.241	
P37007	RUISELEDE	omschakeling op aardgas		lopende		volledig
P 35048	OOSTENDE	isolatie IT-wachtpost	2006		308	
P 35048	OOSTENDE	plaatsen buitenzonnewering navigatie	2005		2.500	
P 35048	OOSTENDE	plaatsen buitenzonnewering directielokalen	2005		10.819	
P 34019	KORTRIJK	plaatsen buitenzonnewering	2003		4.265	
P 34005	KORTRIJK	vervangen cv-ketel	2006		1.929	
P 32005	ZARREN	vervangen beglazing	2004			
P32004	ESEN	Verbeteren cos phi	2006		2.554	volledig
P35065	OOSTENDE	Vervangen van de brander	2006		2.211	
P35025	OUDENBURG	Vervangen cv ketel en brander	2004		3.529	
H31008	BRUGGE	plaatsen zonnewering gelijk-1 ste verdiep	2003		7.441	
P35001	BREDENE	Uitbreiden en verbouwen	2003		9.379	
P31053	BLANKEBERGE	vervangen van ramen enkel glas, plaatsen van isolatie in vloer.isoleren van buitengevels		2009		volledig
E31001	ZEEBRUGGE	Vervangen schrijnwerk en glas		2009	149.000	deels

Bijlage 6 Overzicht van gerealiseerde energiebesparingsmaatregelen (versie april 2009)

Antwerpen

Gebouw code	Gemeente	Energiebesparende maatregel	uitgevoerd in (jaar)	in uitvoering	totaal bedrag	volledig/deels energiebesparend
P11105	Antwerpen	vernieuwen stookplaats + volledige verwarmingsinstallatie	2006		1.000.000	volledig
		isoleren dak	2006		incl.	volledig
		Vervangen enkelglas in dubbelglas	2006		incl.	volledig
P11020	Antwerpen	vernieuwen stookplaats	2006		180.000	volledig
		isoleren panelen onder ramen	2007		11.000	volledig
		Omschakeling naar aardgas	2006		18.202	volledig
OPZ	Geel	kliniek 135 bedden: koeling doormiddel van koude-warmteopslag	2006		175.000	volledig
		sanitair warmwater doormiddel van zonnepanelen	2006		45.000	volledig
		radiatoren, vloerverwarming en ventilatie (weersafhankelijke regelingen)	2006		10.000	volledig
		gebouwenbeheerssysteem	2006		40.000	volledig
		A.B. gebouw: installatie gas- warmtepomp		2009	300.000	volledig
		Zonneboiler		2009	50.000	volledig
		K dienst onderstation nieuwe regelingen		2009	25.000	volledig
		polyvalent centrum : plaatsing condenserende ketel, weersafhankelijke regeling		2009	10.000	volledig
		woningen : Pas 202,204,206 Omschakeling op aardgas : plaatsing van condenserende gaswandketels met weersafhankelijke regeling	2007		75.000	volledig
		poorthuis: omschakeling op aardgas, aangeblazen gasbrander, weersafhankelijke regelingen	2007		incl. in 75000	volledig
		Verpleeginrichting volgens eisen EPB		2010		
P99999	Mol	superisolierende buitenschrijnwerken		2009	30.000	volledig
		weersafhankelijke regelingen			1.000	volledig
		Nieuwbouw sportzaal met lokalen: verluchting/verwarming doormiddel van een condenserende gasketel met aangeblazen gasbrander (grootste vermogen)	2004		250.000	volledig
		plaatsen glasfolie		2009	15.000	volledig

Bijlage 6 Overzicht van gerealiseerde energiebesparingsmaatregelen (versie april 2009)

Antwerpen

Gebouw code	Gemeente	Energiebesparende maatregel	uitgevoerd in (jaar)	in uitvoering	totaal bedrag	volledig/deels energiebesparend
P11059	Antwerpen	bouwfase 4.2: verwarming via conderende gasketels, superisolerende buitenschrijnwerken		2010	100.000	volledig
		superisolerende buitenschrijnwerk en -beglazing			750.000	volledig
		isolatie			120.000	volledig
P12018	Duffel	Vernieuwen verwarmingsinstallatie	2006		33.000	volledig
		Isoleren Gevels	2006		10.000	volledig
P11111	Antwerpen	Superisolerende buitenschrijnwerken, bijkomende dakisolatie	2008		180.000	volledig
P13007	Lichtaart	pav 1 - isoleren daken	2008		180.000	volledig
		vervangen zonnepanelen op dak restaurant		2008	12.572	volledig
P13006	Kasterlee	isolerend buitenschrijnwerk/beglazing		2009	10.800	volledig
		relighting ateliers		2009	10.000	volledig
		renovatie paviljoenen - isolatie 12cm	2008		3.400	volledig
P12028	Mechelen	Omschakeling op gas, isolatie gevels	2008		20.000	volledig
P13030	Vosselaar	Actieplan Energiezorg Vlaamse Overheid		in 2009	63.750	volledig
P11012	Borgerhout	plaatsen condensatorbatterijen	2007		5.108	volledig
P12012	Mechelen	plaatsen condensatorbatterijen	2007		2.604	volledig
P.....	Kalmthout	Omschakeling op aardgas	2007		506	volledig
P12035	Mechelen	Inrichting Dossinkazerne tot museum: studie en ontwerp		lopende		deels
P11102	Antwerpen	Nieuwbouw MIN-Hotel: energiezuinige nieuwbouw met zonnecollectoren en PCM-buffervat	2009			volledig

Bijlage 6 Overzicht van energiebesparingsmaatregelen (versie april 2009)

Vlaams Brabant en Brussel

Gebouw code	Gemeente	Energiebesparende maatregel	uitgevoerd in (jaar)	in uitvoering	totaal bedrag	volledig/deels energiebesparend
P21024	SCHAARBEEK	Plaatsen van superisolerende beglazing	2008		23.476	volledig
H21002	BRUSSEL	Plaatsen van energiezuinige armaturen bij herinrichting kantoren secretaris-generaal dep. BZ	2008		351.568	deels (5%)
H21002	BRUSSEL	Plaatsen van energiezuinige armaturen bij herinrichten 4de en 5de verdieping	2006		3.236.285	deels (5%)
H21002	BRUSSEL	Plaatsen van energiezuinige armaturen bij inrichten kantoren voor Vlaamse Bouwmeester	2007		283.615	deels (5%)
H21002	BRUSSEL	Plaatsen energiezuinige armaturen bij inrichten kabinet 1ste verdieping	2007		609.047	deels (5%)
H21002	BRUSSEL	Plaatsen warmtewerende glasfolie verd 1 - 6		in 2009	35.000	volledig
H21002	BRUSSEL	Plaatsen warmtewerende glasfolie verd 7 - 9		in 2009	12.000	volledig
H21002	BRUSSEL	Studie vernieuwen ketels		studie 2009		volledig
H21023	BRUSSEL	Onderhoudscontract		vanaf 2008	90.000	volledig
P21008	BRUSSEL	Plaatsen warmtewerende glasfolie	2008		7.000	volledig
P21007	BRUSSEL	Plaatsen nieuwe boiler waarmee men dynamisch kan inspelen op de buitentemperatuur	2008		10.000	volledig
P21007	BRUSSEL	Plaatsen warmtewerende glasfolie	2006			volledig
P21013	BRUSSEL	Aanpassen luchtdebieten en sturing	2008		50.000	volledig
P21013	BRUSSEL	Vervangen van continu gestookte gasboilers door elektrische boilers	2008			
P24003	BERTEM	Plaatsen zonnewering, superisolerende beglazing, diepergelegen ramen, aanpassen HVAC installatie		in uitvoering	187.429	volledig
		Inperken nuttig verwarmd volume		in 2009		deels
P22001	DROGENBOS	Plaatsen van dakisolatie	2007		240.953	deels
P23092	HOEILAART	Plaatsen van dakisolatie en isolerende beglazing	2007		1.914.572	deels
E23001	HOEILAART	Vervangen van enkele beglazing door isolerende beglazing	2007		32.933	volledig
E23001	HOEILAART	Plaatsen van dakisolatie	2006		14.524	volledig
P23079	HOEILAART	Plaatsen isolerende beglazing	2007		39.901	volledig
P23036	GAASBEEK	Studie van aangepast HVAC systeem ifv metingen van binnenklimaat	2007		25.410	volledig
P23036	GAASBEEK	Relighting		in 2009		volledig

Bijlage 6 Overzicht van energiebesparingsmaatregelen (versie april 2009)

Vlaams Brabant en Brussel

Gebouw code	Gemeente	Energiebesparende maatregel	uitgevoerd in (jaar)	in uitvoering	totaal bedrag	volledig/deels energiebesparend
P23052	OVERIJSE	Plaatsen energiezuinige ketel	2006		9.066	volledig
P23030	SINT PIETERS LEEUW	Relighting		in 2009		volledig
P24059	TERVUREN	Isoleren dak, plaatsen isolerende beglazing		in 2009		volledig
P23047	VILVOORDE	Relighting	2008			volledig
	AMSTERDAM	Relighting		in 2009		volledig
P23035	DWORP	plaatsen condensatorbatterijen	2007		6.458	volledig
P21025	BRUSSEL	Buitenzonnewering	2008			deels
P21025	BRUSSEL	Energiezuinige verwarming en ventilatie	2008			volledig
P21027	BRUSSEL	Relighting		studie 2009	3.000	deels

Bijlage 6 Overzicht van gerealiseerde energiebesparingsmaatregelen (versie april 2009)

Limburg

Gebouw code	Gemeente	Energiebesparende maatregel	uitgevoerd in (jaar)	in uitvoering	totaal bedrag	volledig/deels energiebesparend	terugverdien-tijd
P73013	BILZEN	Energiebesparende maatregelen als onderdeel Masterplan		lopende	2.100.000	deels (0,1)	
P73012	LANAKEN	Vernieuwen en verbeteren van dakisolatie	2008		170.533	deels (0,75)	
H72002	MAASEIK	Studie Relighting	2007			volledig	
H72002	MAASEIK	Studie glasfolie		2009		volledig	
P71006	HASSELT	Plaatsen 72 thermostatische kranen	2008		4.162	volledig	5 jaar

Bijlage 6 Overzicht van gerealiseerde energiebesparingsmaatregelen (versie april 2009)

BIJLAGE 7

Bijlage 7 Overzicht van rendabele grote investeringen – doorlichting van auditrapporten 2002-2004

	Gebouw	Bouwjaar	Kengetal kWh/m ²	Reden om niet te weerhouden	Besparingspotentieel
1	Graaf de Ferraris gebouw	1995	165.2	Recent gebouw ¹	
2	Copernicus gebouw	1987-1991	131.5	Verbouwing gepland	
3	Waterbouwkundig labo	1938-1960	88.14	Het waterbouwkundig labo is minder geschikt omdat er onderhoudscontracten lopen voor de CV-sturing en voor het technisch gedeelte.	Vervanging stookketel Investering: 62.246€, TVT: 15 jaar
4	Martelaarsplein 19 + Koolstraat 35	1977 V:1991-1994	123	Geen rendabele grote investeringen	Suggestie Ingenium: afzonderlijke productie SWW Investering: 7500€, TVT: 1,2jaar
5	Conscience gebouw	1998	127.7	Recent gebouw ²	
6	Martelaarsplein 7 + Kreupelenstraat 2	V: 1991-1993	129.7	Geen rendabele grote investeringen	Suggestie Ingenium: afzonderlijke productie SWW Investering: 7500€, TVT: 1,2jaar
7	VDAB Brugge	?	166.4	Geen rendabele grote investeringen	
8	Adm. Gebouw Anderlecht Kliniekstraat	V: 1990	99.4	Geen rendabele grote investeringen	
9	Ancienne Belgique	V: 1992-1996	145.5	Geen rendabele grote investeringen	
10	Koninklijk Paleis Antwerpen	1747	206.9	Geen rendabele grote investeringen	
11	Gelijke Kansen Huis	1960	117.6	Geen rendabele grote investeringen	
12	Adm. Gebouw Oostende Vrijhavenstraat	1984	91		Vervanging aardgasketel Investering: 77.105€, TVT: 12 jaar
13	CLO-DVP Melle	Jaren '60	499.3		Grondige vernieuwing stookplaatsen Investering: 303.500€, TVT 7 jaar Relighting kantoren en labo Investering: 75.000€, TVT 15 jaar
14	Adm. Gebouw Kortrijk Passionistenlaan	1975	136	Geen rendabele grote investeringen	

¹ Er zijn wel rendabele grote investeringen, met name energierecuperatie luchtgroepen (80.000€, TVT 10 jaar) en condenserende ketels (81.320€, TVT 10 jaar).

² Er is een rendabele grote investering, nl. condenserende ketels (77.200€, TVT 9 jaar)

Bijlage 7 Overzicht van rendabele grote investeringen – doorlichting van auditrapporten 2002-2004

	Gebouw	Bouwjaar	Kengetal kWh/m ²	Reden om niet te weerhouden	Besparingspotentieel
15	Regiegebouw Kortrijk Kennedylaan	1975	100	Geen rendabele grote investeringen	
16	CLO-DVL Merelbeke	1955-1980	123		Grondige vernieuwing stookplaatsen en luchtverwarmers Investering: 188.500€, TVT 13 jaar
17	Regiegebouw Ieper Omloopstraat	1970	70	Geen rendabele grote investeringen	
18	CLO-DFE Merelbeke	1956	178		Grondige vernieuwing stookplaatsen en luchtverwarmers Investering: 106.500€, TVT 13 jaar
19	Regiegebouw Diksmuide	1980	130	Geen rendabele grote investeringen	
20	KMSKA	1890	219		Aanpassen verlichting Investering: 57.500, TVT 5 jaar Nachtspoeling Investering: 50.000€, TVT 10 jaar Vernieuwen stookplaats + kring dak Investering: 171.000€, TVT 10 jaar
21	De Rode Poort	1948	138	Geen rendabele grote investeringen	
22	CLO-Hoeve Merelbeke	?	66	Geen rendabele grote investeringen	
23	Vormingscentrum Destelheide	1971	182	Geen rendabele grote investeringen	Voorbeeldfunctie vormingscentrum: zonnecollectoren Investering: 12.500€, TVT 9 jaar
24	DLO-DVV-GV Melle	1956-1996	126		Vernieuwen stookplaats Investering: 179.000€, TVT 6 jaar
25	CLO-DVV-KV Merelbeke	1965	176		Vernieuwen stookplaats stallingen Investering: 225.000€, TVT 9 jaar
26	Rauterstraat	1997	202	Geen rendabele grote investeringen	

Bijlage 7 Overzicht van rendabele grote investeringen – doorlichting van auditrapporten 2002-2004

	Gebouw	Bouwjaar	Kengetal kWh/m ²	Reden om niet te weerhouden	Besparingspotentieel
27	OC Rode Kruis	1983	127		Vernieuwen stookplaats Investing: 60.000€, TVT 10 jaar levert een besparing op van 105.297 kWh
28	Administratief gebouw Evere	1966	204	Geen rendabele grote investeringen	
29	CLO-DVK Melle	?	270		Vernieuwen centrale stookplaats Investing: 195.000€, TVT 9 jaar
30	Adm. Gebouw Jabbeke	1980	142	Geen rendabele grote investeringen	
31	Luchthaven Oostende		272		Energiezuinige koelmachines koelruimtes vrachtgebouw Investing: 100.000€, TVT 10 jaar WKK-installatie Investing: 200.000€, TVT 12 jaar, besparing 240.000 kWh.
32	Boudewijngebouw	1989	159		Frequentieregelde ventilatoren Investing: 500.000€, TVT 10 jaar Schakeling verlichting Investing: 1.200.000€, TVT 13 jaar Warmterecuperatie luchtgroepen Investing: 250.000€, TVT 14 jaar
33	CLO-DGB	1972	376	Geen rendabele grote investeringen	
34	De Singel	1964-1988	137		Isolatie verbeteren Investing: 50.000€, TVT 7 jaren Warmterecuperatie luchtgroepen zalen Investing: 50.000€, TVT 7 jaar Relighting Investing: 75.000€, TVT 11 jaar
35	OPZ Geel	Jaren '80	282	Grondige renovatie gepland	
36	Vlaams Centrum voor Grafiek	1950-1972	266	Geen rendabele grote investeringen	

Bijlage 7 Overzicht van rendabele grote investeringen – doorlichting van auditrapporten 2002-2004

	Gebouw	Bouwjaar	Kengetal kWh/m ²	Reden om niet te weerhouden	Besparingspotentieel
37	Adm. Gebouw Vosselaar	1978	120		Vernieuwen stookplaats Investing: 63.750€, TVT 10 jaar
38	Luchthaven Deurne	1930-1980	264		Vernieuwen stookplaats hoofdgebouw Investing: 75.000€, TVT 5 jaar Relighting Investing: 100.000€, TVT 10 jaar
39	MUHKA (Museum Hedendaagse Kunst Antwerpen)	1987-1993	242		WKK Investing: 90.000€, TVT 9 jaar Warmterecuperatie luchtgroepen 75.000€, TVT 13 jaar
40	Kaaitheater	1994	124	Geen rendabele grote investeringen	
41	Nederkouter Gent	Bouwjaar 1784	123	Geen rendabele grote investeringen	
42	Zemstbaan Mechelen	1980-1985	90	Geen rendabele grote investeringen	
43	Adm. Gebouw Poortelos 4	1950-1970	73	Geen rendabele grote investeringen	
44	Regie Oostende	Jaren '70 V: 1985	118	Geen rendabele grote investeringen	
45	De Hoge Rielen	V: 1976	192	Grondige renovatie gepland (Masterplan)	
46	Markt Brugge	1900	141	Geen rendabele grote investeringen	

BIJLAGE 8

Bijlage 8 Overzicht van % groene stroomafname van Vlaamse entiteiten

Naam	Gemeente	Aandeel groene stroom	
		op 1 juli 2007	op 1 juli 2008
Ancienne Belgique	Brussel	12	12
Bestuurszaken-Faciliteiten-Management Gebouwen Energie	Brussel	100	12
Bloso-atelier Pathoekeweg	Brugge	100	12
Bloso-centrum Gent Wielerpiste	Gent	100	12
Bloso-centrum Blankenberge	Blankenberge	100	12
Bloso-centrum Brugge	Assebroek	100	12
Bloso-centrum Genk	Genk	100	12
Bloso-centrum Genk Conciërgewoning	Genk	100	12
Bloso-centrum Genk Manege/Stallen	Genk	100	12
Bloso-centrum Gent	Gent	100	12
Bloso-centrum Hasselt	Hasselt	100	12
Bloso-centrum Herentals Ijsbaan	Herentals	100	12
Bloso-centrum Herentals Sporthotel	Herentals	100	12
Bloso-centrum Hofstade Domein	Hofstade	100	12
Bloso-centrum Hofstade Waterzuiveringsstation	Hofstade	100	12
Bloso-centrum Hofstade Zwembad	Hofstade	100	12
Bloso-centrum Liedekerke	Liedekerke	100	12
Bloso-centrum Nieuwpoort Havengeul	Sint-Joris	100	12
Bloso-centrum Nieuwpoort Spaarbekken	Sint-Joris	100	12
Bloso-centrum Nieuwpoort Wittebrug	Sint-Joris	100	12
Bloso-centrum Oordegem	Oordegem	100	12
Bloso-centrum Waregem	Waregem	100	12
Bloso-centrum Willebroek	Heindonk	100	12
Bloso-centrum Willebroek Windsurfchalet	Heindonk	100	12
Bloso-centrum Willebroek Zeilchalet	Heindonk	100	12
Bloso-centrum Woumen	Woumen	100	12
CJSM - Alden Biesen Landcomman	Rijkhoven	12	12
De Hoge Rielen vzw	Lichtaart	12	12
De Scheepvaart NV.	Hasselt	12	12
De Singel	Antwerpen	30	12
Destelheide	Dworp	12	12
Fed. Overheidsdienst Financiën - Restaurant Brugge	Brugge	12	12
Frans Masereel Centrum	Kasterlee	12	12
GBJ De Kempen	Mol	12	12
GBJ De Zande Jongensafdeling	Ruiselede	100	12
GBJ De Zande Meisjesafdeling	Beernem	100	12
GBJ TRIBUNE VOETBAL	Ruiselede	100	12
Gemeenschapsonderwijs Scholengroep 22 Internaat K.L.	Gent	12	12
Hogeschool Antwerpen - Campus Blairon	Antwerpen	12	12
Hogeschool Antwerpen - Campus Herman Teirlinck Instituut	Antwerpen	12	12
Hogeschool Antwerpen - Campus Keizerstraat	Antwerpen	12	12
Hogeschool Antwerpen - Campus Lier	Antwerpen	12	12
Hogeschool Antwerpen - Campus Merksem	Antwerpen	12	12
Hogeschool Antwerpen - Campus Mutsaard	Antwerpen	12	12
Hogeschool Antwerpen - Campus Noord	Antwerpen	12	12
Hogeschool Antwerpen - Campus Paardenmarkt	Antwerpen	12	12
Hogeschool Antwerpen - Campus Schilderstraat	Antwerpen	12	12
Hogeschool Antwerpen - Campus 't Zuid Bouwmeesterstraat	Antwerpen	12	12
Hogeschool Antwerpen - Campus 't Zuid Kasteelstraat	Antwerpen	12	12
Hogeschool Antwerpen - Campus 't Zuid Verschansingstraat	Antwerpen	12	12
Hogeschool Antwerpen - Productontwikkeling	Antwerpen	12	12
Hogeschool Gent	Gent	12	12
Hogeschool West Vlaanderen - Dep DLO	Brugge	12	12
ILVO - Dier - Melle	Gontrode	50	12
ILVO - Dier Oostende	Oostende	50	12

Bijlage 8 Overzicht van % groene stroomafname van Vlaamse entiteiten

Naam	Gemeente	Aandeel groene stroom	
		op 1 juli 2007	op 1 juli 2008
ILVO - Plant Melle	Melle	50	12
ILVO - Plant Merelbeke	Merelbeke	50	12
ILVO - Technologie en Voeding Melle	Melle	50	12
ILVO - Technologie en Voeding Merelbeke	Merelbeke	50	12
ILVO-Dier	Brussel	50	12
Infrastruct Aed B1 Ls-Diverse	Schaarbeek	12	12
Instituut Natuur en Bosonderzoek	Anderlecht	50	12
Kaattheater	Brussel	12	12
Kasteel Van Ham	Steenokkerzee I	12	12
Kind En Gezin	Sint-Gillis	12	12
Kon. Museum Schone Kunsten	Antwerpen	12	12
LNE - Afd. Milieuv vergunningen	Sint-Michiels	100	12
LNE - Agentschap Voor Natuur En Bos	Brussel	100	12
LNE - Natuur recreatiedomein De Vroente	Kalmthout	100	12
MOW Afdeling Kust/Mdk	Oostende	100	12
MOW AWV Antwerpen	Antwerpen	100	12
MOW AWV Vlaams-Brabant	Vilvoorde	100	12
MOW Afdeling Scheepvaartbegeleiding Maritiem Plein	Oostende	100	12
MOW AWV Limburg	Hasselt	100	12
MOW AWV Oost-Vlaanderen Eeklo	Eeklo	100	12
MOW AWV Oost-Vlaanderen Erembodegem	Erembodegem	100	12
MOW AWV Oost-Vlaanderen Gentbrugge	Gentbrugge	100	12
MOW AWV Oost-Vlaanderen Oudenaarde	Oudenaarde	100	12
MOW AWV Oost-Vlaanderen Sint-Niklaas	Sint-Niklaas	100	12
MOW AWV Oost-Vlaanderen Wetteren	Wetteren	100	12
MOW AWV Oost-Vlaanderen Zwijnaarde	Zwijnaarde	100	12
MOW AWV West Vlaanderen	Brugge	100	12
MOW Dienst Loodswezen	Antwerpen	100	12
MOW EMA	Antwerpen	100	12
MOW EMG	Gent	100	12
MOW Luchthaven Antwerpen	Deurne	100	12
MOW Maritieme Toegang	Oostende	100	12
MOW Vloot DAB	Antwerpen	100	12
MOW Waterbouwkundig Labo	Borgerhout	100	12
Museum Hedendaagse Kunst	Antwerpen	12	12
OPZ Geel	Geel	12	12
Orthopedagogisch Observatie- en behandelingscentrum	Gent	12	12
RWO Oost-Vlaanderen	Gent	100	12
RWO Vlaams Brabant	Leuven	100	12
RWO Vlaams Instituut Onroerend Erfgoed	Brussel	100	12
RWO West-Vlaanderen	Brugge	100	12
Universiteit Antwerpen CDE Dienst Infrastructuur	Wilrijk	12	12
Universiteit Antwerpen CGB Dienst Infrastructuur	Antwerpen	12	12
Universiteit Antwerpen CS Dienst Infrastructuur	Antwerpen	12	12
VDAB / EAN541448812000562341	Brussel	12	12
VDAB / PLC862-615500-3800-800862-12862	Brussel	12	12
VDAB / PLC004-615500-3000-800004-12004	Brussel	12	12
VDAB / PLC008-615500-3000-800008-10000	Brussel	12	12
VDAB / PLC010-615500-3000-800010-10000	Brussel	12	12
VDAB / PLC024-615500-3000-800024-12024	Brussel	12	12
VDAB / PLC026-615500-3000-800026-12026	Brussel	12	12
VDAB / PLC032-615500-3000-800032-12032	Brussel	12	12
VDAB / PLC072-615500-3070-800072-10000	Brussel	12	12
VDAB / PLC074-615500-3070-800074-12074	Brussel	12	12
VDAB / PLC077-615500-3100-800077-10000	Brussel	12	12
VDAB / PLC078-615500-3100-800078-10000	Brussel	12	12
VDAB / PLC079-615500-3070-800079-10000	Brussel	12	12
VDAB / PLC087-615500-3070-800087-10000	Brussel	12	12
VDAB / PLC102-615500-3070-800102-12102	Brussel	12	12

Bijlage 8 Overzicht van % groene stroomafname van Vlaamse entiteiten

Naam	Gemeente	Aandeel groene stroom	
		op 1 juli 2007	op 1 juli 2008
VDAB / PLC109-615500-3070-800109-12109	Brussel	12	12
VDAB / PLC206-615500-3200-800206-10000	Brussel	12	12
VDAB / PLC207-615500-3200-800207-10000	Brussel	12	12
VDAB / PLC214-615500-3200-800214-10000	Brussel	12	12
VDAB / PLC216-615500-3200-800216-10000	Brussel	12	12
VDAB / PLC240-615500-3360-800240-10000	Brussel	12	12
VDAB / PLC243-615500-3360-800243-10000	Brussel	12	12
VDAB / PLC244-615500-3360-800244-10000	Brussel	12	12
VDAB / PLC247-615500-3360-800247-10000	Brussel	12	12
VDAB / PLC252-615500-3360-800243-10000	Brussel	12	12
VDAB / PLC257-615500-3360-800257-12257	Brussel	12	12
VDAB / PLC258-615500-3360-800258-12258	Brussel	12	12
VDAB / PLC281-615500-3200-800281-10000	Brussel	12	12
VDAB / PLC287-615500-3200-800287-10000	Brussel	12	12
VDAB / PLC293-615500-3200-800293-10000	Brussel	12	12
VDAB / PLC309-615500-3320-800309-12309	Brussel	12	12
VDAB / PLC310-615500-3320-800310-12310	Brussel	12	12
VDAB / PLC312-615500-3320-800312-12312	Brussel	12	12
VDAB / PLC313-615500-3320-800313-12313	Brussel	12	12
VDAB / PLC314-615500-3320-800314-10000	Brussel	12	12
VDAB / PLC315-615500-3320-800315-12315	Brussel	12	12
VDAB / PLC318-615500-3320-800318-12318	Brussel	12	12
VDAB / PLC323-615500-3320-800323-10000	Brussel	12	12
VDAB / PLC324-615500-3320-800324-10000	Brussel	12	12
VDAB / PLC329-615500-3320-800329-10000	Brussel	12	12
VDAB / PLC337-615500-3320-800337-10000	Brussel	12	12
VDAB / PLC344-615500-3320-800344-10000	Brussel	12	12
VDAB / PLC349-615500-3320-800349-10000	Brussel	12	12
VDAB / PLC353-615500-3320-800353-10000	Brussel	12	12
VDAB / PLC356-615500-3320-800356-12356	Brussel	12	12
VDAB / PLC357-615500-3320-800357-12357	Brussel	12	12
VDAB / PLC359-615500-3320-800359-11100	Brussel	12	12
VDAB / PLC360-615500-3360-800360-10000	Brussel	12	12
VDAB / PLC364-615500-3360-800364-10000	Brussel	12	12
VDAB / PLC376-615500-3360-800376-10000	Brussel	12	12
VDAB / PLC378-615500-3360-800378-12378	Brussel	12	12
VDAB / PLC385-615500-3360-800385-12385	Brussel	12	12
VDAB / PLC400-615500-3400-800400-10000	Brussel	12	12
VDAB / PLC402-615500-3400-800402-12402	Brussel	12	12
VDAB / PLC403-615500-3400-800403-10000	Brussel	12	12
VDAB / PLC405-615500-3400-800405-10000	Brussel	12	12
VDAB / PLC406-615500-3400-800406-10000	Brussel	12	12
VDAB / PLC409-615500-3400-800409-10000	Brussel	12	12
VDAB / PLC444-615500-3560-800444-10000	Brussel	12	12
VDAB / PLC453-615500-3560-800453-10000	Brussel	12	12
VDAB / PLC485-615500-3480-800485-10000	Brussel	12	12
VDAB / PLC489-615500-3480-800489-10000	Brussel	12	12
VDAB / PLC491-615500-3480-800491-12538	Brussel	12	12
VDAB / PLC496-615500-3480-800496-10000	Brussel	12	12
VDAB / PLC505-615500-3480-800505-12480	Brussel	12	12
VDAB / PLC506-615500-3480-800506-12500	Brussel	12	12
VDAB / PLC521-615500-3480-800521-12521	Brussel	12	12
VDAB / PLC522-615500-3480-800522-12522	Brussel	12	12
VDAB / PLC524-615500-3480-800524-10000	Brussel	12	12
VDAB / PLC525-615500-3480-800525-10000	Brussel	12	12
VDAB / PLC536-615500-3480-800536-12536	Brussel	12	12
VDAB / PLC560-615500-3560-800560-10000	Brussel	12	12
VDAB / PLC562-615500-3560-800562-10000	Brussel	12	12
VDAB / PLC564-615500-3560-800564-10000	Brussel	12	12
VDAB / PLC565-615500-3560-800565-10000	Brussel	12	12
VDAB / PLC584-615500-3560-800584-10000	Brussel	12	12
VDAB / PLC585-615500-3560-800585-10000	Brussel	12	12
VDAB / PLC587-615500-3560-800587-12587	Brussel	12	12

Bijlage 8 Overzicht van % groene stroomafname van Vlaamse entiteiten

Naam	Gemeente	Aandeel groene stroom	
		op 1 juli 2007	op 1 juli 2008
VDAB / PLC588-615500-3560-800588-12588	Brussel	12	12
VDAB / PLC589-615500-3560-800560-10000	Brussel	12	12
VDAB / PLC604-615500-3600-800604-10000	Brussel	12	12
VDAB / PLC607-615500-3600-800607-10000	Brussel	12	12
VDAB / PLC608-615500-3600-800608-10000	Brussel	12	12
VDAB / PLC615-615500-3600-800615-10000	Brussel	12	12
VDAB / PLC618-615500-3600-800618-10000	Brussel	12	12
VDAB / PLC626-615500-3600-800626-12604	Brussel	12	12
VDAB / PLC649-615500-3700-800649-12649	Brussel	12	12
VDAB / PLC650-615500-3700-800650-10000	Brussel	12	12
VDAB / PLC699-615500-1320-800699-10000	Brussel	12	12
VDAB / PLC700-615500-3700-800700-10000	Brussel	12	12
VDAB / PLC704-615500-3700-800704-10000	Brussel	12	12
VDAB / PLC705-615500-3700-800705-10000	Brussel	12	12
VDAB / PLC707-615500-3700-800707-10000	Brussel	12	12
VDAB / PLC709-615500-3700-800709-12709	Brussel	12	12
VDAB / PLC710-615500-3700-800710-10000	Brussel	12	12
VDAB / PLC730-615500-3700-800730-10000	Brussel	12	12
VDAB / PLC740-615500-3700-800740-12740	Brussel	12	12
VDAB / PLC742-615500-3700-800732-12732	Brussel	12	12
VDAB / PLC747-615500-3700-800747-12747	Brussel	12	12
VDAB / PLC748-615500-3700-800748-12748	Brussel	12	12
VDAB / PLC752-615500-3750-800752-10000	Brussel	12	12
VDAB / PLC753-615500-3750-800753-12753	Brussel	12	12
VDAB / PLC759-615500-3750-800759-10000	Brussel	12	12
VDAB / PLC767-615500-3750-800767-10000	Brussel	12	12
VDAB / PLC770-615500-3750-800770-10000	Brussel	12	12
VDAB / PLC772-615500-3750-800772-12772	Brussel	12	12
VDAB / PLC775-615500-3750-800775-10000	Brussel	12	12
VDAB / PLC780-615500-3750-800780-12780	Brussel	12	12
VDAB / PLC782-615500-3750-800782-12782	Brussel	12	12
VDAB / PLC783-615500-3750-800783-12773	Brussel	12	12
VDAB / PLC800-615500-3800-800800-10000	Brussel	12	12
VDAB / PLC815-615500-3800-800815-10000	Brussel	12	12
VDAB / PLC816-615500-3800-800816-10000	Brussel	12	12
VDAB / PLC818-615500-3800-800818-10000	Brussel	12	12
VDAB / PLC822-615500-3800-800822-10000	Brussel	12	12
VDAB / PLC835-615500-3800-800835-10000	Brussel	12	12
VDAB / PLC835-615500-3800-800869-12835	Brussel	12	12
VDAB / PLC837-615500-3800-800837-12837	Brussel	12	12
VDAB / PLC846-615500-3800-800846-11801	Brussel	12	12
VDAB / PLC847-615500-3800-800847-10000	Brussel	12	12
VDAB / PLC848-615500-3800-800848-10000	Brussel	12	12
VDAB / PLC852-615500-3800-800852-10000	Brussel	12	12
VDAB / PLC853-615500-3800-800853-10000	Brussel	12	12
VDAB / PLC858-615500-3800-800858-10000	Brussel	12	12
VDAB / PLC864-615500-3800-800864-12864	Brussel	12	12
VDAB / PLC901-615500-3900-800901-12901	Brussel	12	12
VDAB / PLC905-615500-3900-800905-10000	Brussel	12	12
VDAB / PLC906-615500-3900-800906-10000	Brussel	12	12
VDAB / PLC910-615500-3900-800910-10000	Brussel	12	12
VDAB / PLC923-615500-3900-800923-12923	Brussel	12	12
VDAB / PLC990-615500-1320-800990-10000	Brussel	12	12
VDAB / PLC997-615500-3100-800997-10000	Brussel	12	12
Vlaams Agentschap Voor Personen Met Handicap	Sint-Joost-Ten-Node	12	12
Vlaams Parlement Dir. Infrastructuur en Logistiek	Brussel	12	12
Vlaamse Gemeenschapscommissie Dienst Financiën - Gebouwen	Brussel	12	12
Vlaamse Opera	Antwerpen	12	12
VMM Afdeling Water Antwerpen	Antwerpen	12	12
VMM Afdeling Water Brabant	Leuven	12	12
VMM Afdeling Water Gent	Gent	12	12

Bijlage 8 Overzicht van % groene stroomafname van Vlaamse entiteiten

Naam	Gemeente	Aandeel groene stroom	
		op 1 juli 2007	op 1 juli 2008
VMM Afdeling Water Hasselt	Hasselt	12	12
VMM Afdeling Water West-Vlaanderen	Sint-Andries	12	12
VMM Water Antwerpen Herentals	Herentals	12	12
WenZ - ABS	Gent	12	12
WenZ - ABS - District 1	Gent	12	12
WenZ - ABS - District 2	Gent	12	12
WenZ - ABS - District 3	Gent	12	12
WenZ - ABS - District 4	Gent	12	12
WenZ - ABS - District 5	Gent	12	12
WenZ - ABS - District 6	Gent	12	12
WenZ - ABS - District 7	Gent	12	12
WenZ - Afdeling Zeekanaal District 1	Willebroek	12	12
WenZ - Afdeling Zeekanaal District 2	Willebroek	12	12
WenZ - Afdeling Zeeschelde	Antwerpen	12	12
WenZ - Afdeling Zeeschelde District 1	Antwerpen	12	12
WenZ - Afdeling Zeeschelde District 2	Antwerpen	12	12
WenZ - Afdeling Zeeschelde District 3	Antwerpen	12	12
WenZ - Afdeling Zeeschelde District 4	Antwerpen	12	12

Bijlage 8 Overzicht van % groene stroomafname van Vlaamse entiteiten

Naam	Gemeente	Aandeel groene stroom vanaf 1 mei 2009
Agentschap Voor Natuur en Bos Antwerpen	Antwerpen	100
Agentschap Voor Natuur en Bos Gent	Gent	100
Agentschap Voor Natuur en Bos Hasselt	Hasselt	100
Agentschap Voor Natuur en Bos Leuven	Leuven	100
Agentschap Voor Natuur en Bos St-Andries	Sint-Andries	100
Ancienne Belgique	Brussel	100
ARTESIS HOGESCHOOL ANTWERPEN	Antwerpen	100
AWV Antwerpen	Antwerpen	100
AWV Limburg	Hasselt	100
AWV Oost-Vlaanderen Brakel	Brakel	100
AWV Oost-Vlaanderen Churchillstwg	Wetteren	100
AWV Oost-Vlaanderen Eeklo	Eeklo	100
AWV Oost-Vlaanderen Gentbrugge	Gentbrugge	100
AWV Oost-Vlaanderen Oudenaarde	Oudenaarde	100
AWV Oost-Vlaanderen Sint-Niklaas	Sint-Niklaas	100
AWV Oost-Vlaanderen Wetteren	Wetteren	100
AWV Oost-Vlaanderen Zwijnaarde	Zwijnaarde	100
AWV Vlaams-Brabant District Aarschot	aarschot	100
AWV Vlaams-Brabant District Bertem	Bertem	100
AWV Vlaams-Brabant District St. Pieters Leeuw	Sint-Pieters/Leeuw	100
AWV Vlaams-Brabant District Vilvoorde	Vilvoorde	100
AWV West-Vlaanderen Brugge	Brugge	100
AWV West-Vlaanderen Brugge Markt	Brugge	100
AWV West-Vlaanderen Brugge Markt	Brugge	100
AWV West-Vlaanderen Diksmuide	Diksmuide	100
AWV West-Vlaanderen Ieper	Ieper	100
AWV West-Vlaanderen Oostende	Oostende	100
AWV West-Vlaanderen Pittem	Pittem	100
AWV West-Vlaanderen Sint-Michiels	Sint-Michiels	100
Bloso Pathoekeweg Brugge	Brugge	100
Bloso-centrum Blankenberge	Blankenberge	100
Bloso-centrum Brugge	Assebroek	100
Bloso-centrum Genk	Genk	100
Bloso-centrum Gent	Gent	100
Bloso-centrum Hasselt	Hasselt	100
Bloso-centrum Herentals	Herentals	100
Bloso-centrum Hofstade	Hofstade	100
Bloso-centrum Liedekerke	Liedekerke	100
Bloso-centrum Nieuwpoort	Sint-Joris	100
Bloso-centrum Oordegem	Oordegem	100
Bloso-Centrum Waregem	Waregem	100
Bloso-centrum Willebroek	Heindonk	100
Bloso-centrum Woumen	Woumen	100
CJSM - Alden Biesen Landcomman	Rijkhoven	100
De Scheepvaart NV.	Hasselt	100
De Singel	Antwerpen	100
Dep. LNE - Afdeling Logistiek	Brussel	100
Dep.LNE - AMIS NEC De Vroente	Kalmthout	100
Dienst Loodswezen Ls-Gebouw	Antwerpen	100
EMA	Antwerpen	100
EMG	Gent	100
FMDO	Vorst	100
Fonds Jongerenwelzijn GI De Kempen	Mol	100
Fonds Jongerenwelzijn GI De Zande Beernem	Beernem	100
Fonds Jongerenwelzijn GI De Zande Ruislede	Ruislede	100
ILVO - Dier Brussel	Brussel	100
ILVO - Dier Melle	Melle	100
ILVO - Dier Oostende	Oostende	100
ILVO - Directie	Merelbeke	100
ILVO - Plant	Melle	100
ILVO - T&V Melle	Melle	100

Bijlage 8 Overzicht van % groene stroomafname van Vlaamse entiteiten

Naam	Gemeente	Aandeel groene stroom vanaf 1 mei 2009
ILVO - T&V Merelbeke	Merelbeke	100
Instituut Natuur en Bosonderzoek	Anderlecht	100
IVA FM - Afdeling Gebouwen / energie & milieu	Brussel	100
Jeugdcentrum Hoge Rielen	Lichtaart	100
Jint vzw.	Brussel	100
Kaattheater	Brussel	100
Kasteel Van Ham	Steenokkerzeel	100
Kind en Gezin	Sint-Gillis	100
Kon. Museum voor Schone Kunsten Antwerpen	Antwerpen	100
LNE - Afdeling Milieu-inspectie Gent	Gent	100
LNE - Afdeling Milieu-inspectie St. Michiels	Sint-Michiels	100
LNE - Afdeling Milieuvergunningen Gent	Gent	100
LNE - Afdeling Milieuvergunningen St. Michiels	Sint-Michiels	100
MARITIEME TOEGANG Antwerpen	Antwerpen	100
MARITIEME TOEGANG Oostende	Oostende	100
MDK-Scheepvaartbegeleiding 1	Oostende	100
MDK-Scheepvaartbegeleiding 2	Oostende	100
MDK-Scheepvaartbegeleiding 3 Kant.	Oostende	100
MDK-Scheepvaartbegeleiding 3 Marit.P	Oostende	100
MOW Afdeling Kust/Mdk	Oostende	100
Museum Hedendaagse Kunst	Antwerpen	100
OPENBAAR PSYCHIATRISCH ZORGCENTRUM	Geel	100
RWO Agentschap R.O.Vlaams Brabant	Leuven	100
RWO OOST-VLAANDEREN	Gent	100
RWO Vlaams Inst. Onroerend Erfgoed	Sint-Joost-Ten-Noode	100
RWO West-Vlaanderen	Brugge	100
SGR 22 GO Onderwijs v.d. Vl. Gemeenschap Internaat KL.	Gent	100
UNIVERSITEIT ANTWERPEN	ANTWERPEN	100
UNIVERSITEIT ANTWERPEN	ANTWERPEN	100
UNIVERSITEIT ANTWERPEN	ANTWERPEN	100
Universiteit Gent	Gent	100
VCCV "Het Veltmanshuis"	Sint-Martens-Voeren	100
VCCV-"De Voerpoort"	Moelingen	100
VDAB	BRUSSEL	100
VGC Dienst Financien - Gebouwen	Brussel	100
VGC Dienst Financien - Gebouwen	Brussel	100
Vlaams agentschap voor Personen met een Handicap	Sint-Joost-Ten-Noode	100
Vlaams Centrum	Schaarbeek	100
Vlaamse Millieumaatschappij Antwerpen	Antwerpen	100
Vlaamse Millieumaatschappij Brussel	Brussel	100
Vlaamse Millieumaatschappij Erembodegem	Erembodegem	100
Vlaamse Millieumaatschappij Gent	Gent	100
Vlaamse Millieumaatschappij Hasselt	Hasselt	100
Vlaamse Millieumaatschappij Herentals	Herentals	100
Vlaamse Millieumaatschappij Leuven	Leuven	100
Vlaamse Millieumaatschappij Sint-Andries	Sint-Andries	100
Vlaamse Overheid Luchthaven Antwerpen	Deurne	100
Vloot Oostende	Oostende	100
VLOOT OOSTENDE (Antw)	Antwerpen	100
VLOPERA	Antwerpen	100
Vormingscentrum Destelheide	Dworp	100
Waterbouwkundig Laboratorium	Borgerhout	100
WenZ - ABS - District 1	Gent	100
WenZ - ABS - District 2	Gent	100
WenZ - ABS - District 3	Gent	100
WenZ - ABS - District 4	Gent	100
WenZ - ABS - District 5	Gent	100
WenZ - ABS - District 6	Gent	100
WenZ - ABS - District 7	Gent	100

Bijlage 8 Overzicht van % groene stroomafname van Vlaamse entiteiten

Naam	Gemeente	Aandeel groene stroom vanaf 1 mei 2009
WenZ - AZK - District 1	Willebroek	100
WenZ - AZK - District 2	Willebroek	100
WenZ - AZS - District 1	Antwerpen	100
WenZ - AZS - District 2	Antwerpen	100
WenZ - AZS - District 3	Antwerpen	100
WenZ - AZS - District 4	Antwerpen	100

BIJLAGE 9

Bijlage 9 Actieplan Energiezorg 2009-2010

Globale doelstelling: Rationeel energieverbruik binnen de Vlaamse overheidsgebouwen

	Act.	Deelact.	Sub	Beschrijving van activiteiten	Trekker - verantwoordelijke	Betrokkenen	Doelgroep	2009				2010			
Resultaat 1				Draagvlak creëren voor energiezorg											
Activiteiten Resultaat 1	1.1			Richtlijnen en afspraken opstellen en formaliseren				Q1	Q2	Q3	Q4	Q1	Q2	Q3	Q4
		1.1.1		Opvolgen van stand van zaken: rapportering over energiezorg (generieke bepalingen) in ondernemingsplannen (van beheers- en managementovereenkomsten)	Dept. BZ	IMZ, Afd. Gebouwen, VEA, Dept. LNE AMNEB	Vlaamse entiteiten	x	x	x	x	x	x	x	x
		1.1.2		De verantwoordelijkheden per gebouw met betrekking tot energiezorg worden vastgelegd (wie voorziet budgetten, wie betaalt de facturen, wie vult de energieboekhouding in, wie sensibiliseert de gebruikers, etc.)	Afd. Gebouwen	IMZ, Afd. Gebouwen, VEA, Dept. LNE AMNEB	Vlaamse entiteiten	x	x	x	x	x	x		
			1.1.2.1.	AFM zorgt ervoor dat verantwoordelijkheden vastliggen voor de gebouwen waarvoor zij de energiefactuur betaalt + onderzoekt de mogelijkheid van het mechanisme van generieke budgetten	Afd. Gebouwen	LA, gebouwen-beheerd., gebouwverantw., logistiek verantw.	alle entiteiten onder beheer van AFM	x	x	x	x	x	x	x	
			1.2.2.2.	Het dept. LNE legt verantwoordelijkheden en bevoegdheden vast w.b. energiezorg (i.h.k. van milieu- en energiezorg-systeem volgens ISO 14001)	IMZ	LA, logistiek verantw., gebouwenbeheerders, gebouwverantw.	alle afdelingen van het dept. LNE	x	x	x	x	x			
		1.1.3.		Afstemming bewaken met actieplan "duurzaam aankoopbeleid"	IMZ	AFM, VEA, cel DO	Vlaamse entiteiten	x	x	x	x	x	x	x	x
	1.2.			Sensibiliseren en engageren ivm energiezorg - Organiseren van vorming				Q1	Q2	Q3	Q4	Q1	Q2	Q3	Q4
		1.2.1		Binnen de Vlaamse overheid wordt via de bestaande kanalen op regelmatige tijdstippen informatie rond energiezorg verspreid, o.a. het energieverbruik binnen de Vlaamse overheid, acties die worden ondernomen ter vermindering van het energieverbruik, ... (via website, e-brief)	IMZ	Afd. Gebouwen, VEA, communicatie-verantwoordelijken,	alle ambtenaren	x	x	x	x	x	x	x	x
			1.2.1.1	Organiseren van vorming aan nieuwe gebruikers van EMC-boekhoudingspakket	IMZ	Afd. gebouwen	gebouwbeheerders, gebouwverantw.	x	x	x	x				
			1.2.1.2	Dikke Truierendag 2009 (link met omzendbrieven)	IMZ	AFM, VEA, Dept. LNE	alle ambtenaren	x							
		1.2.2		Acties die lopen binnen de Vlaamse overheid in de kijker zetten (concrete resultaten): bijv. terugkoppeling van resultaten van energieboekhouding, naar aanleiding van rapportering, omzendbrieven	IMZ	AFM, VEA	alle ambtenaren	x	x	x	x	x	x	x	x
			1.2.2.1	Bepalen van manier hoe relevante informatie over energiezorg op gebruiksvriendelijke wijze aan gebouwverantwoordelijken kan aangeboden worden	IMZ	AFM, VEA	bouwheren, gebouwenbeheerd.		x	x	x	x	x		
			1.2.2.2	Communicatie naar aanleiding van herwerkte/geactualiseerde handleiding “Waardering van kantoorgebouwen”	Afd. gebouwen	IMZ	bouwheren, gebouwenbeheerd.						x	x	

Bijlage 9 Actieplan Energiezorg 2009-2010

Globale doelstelling: Rationeel energieverbruik binnen de Vlaamse overheidsgebouwen

	Act.	Deelact.	Sub	Beschrijving van activiteiten	Trekker - verantwoordelijke	Betrokkenen	Doelgroep	2009				2010			
Resultaat 2				Energieverspilling voorkomen en energieverbruik reduceren											
Resultaat 2	2.1			Metten is weten (nulanalyse, monitoring)				Q1	Q2	Q3	Q4	Q1	Q2	Q3	Q4
		2.1.1		EMC (energy monitoring and control)- boekhoudingspakket ter beschikking stellen van alle Vlaamse entiteiten: raamcontract is opgemaakt. Stand van zaken opvolgen + entiteiten motiveren in te schrijven	Afd. Gebouwen	IMZ, VEA	Vlaamse entiteiten	x	x	x	x	x	x	x	x
		2.1.2		Automatisering van gegevensinvoer: raamcontract opmaken voor telemetrische gegevensinvoer via systeem van aankoopcentrale waarin Vlaams entiteiten kunnen intekenen	Afd. Gebouwen	IMZ, VEA	Vlaamse entiteiten	x	x	x	x				
		2.1.3		Doorvoeren van automatisatie van submetering naar een centrale database voor de grote kantoorgebouwen in Brussel (in beheer van Afd. Gebouwen)	Afd. Gebouwen	IMZ, VEA	entiteiten in beheer van Afd. Gebouwen	x	x	x	x	x	x	x	x
		2.1.4		Bij gebouwen met gebouwenbeheerssysteem of sturingssysteem in nieuwe aanbestedingsdossiers (onderhoudscontracten) een apart hoofdstuk vastleggen + bestaande onderhoudscontracten (indien mogelijk) uitbreiden met een apart hoofdstuk rond energiebudgettering.	Afd. Gebouwen	IMZ, VEA	entiteiten in beheer van Afd. Gebouwen	x	x	x	x	x	x	x	x
		2.1.5		Ondersteunen van Vlaamse entiteiten in het behalen van energieprestatiecertificaat: Opvolgen van raamcontract voor opmaak van EPC van publieke gebouwen waar Vlaamse entiteiten kunnen intekenen	Afd. Gebouwen	IMZ, VEA	Vlaamse entiteiten	x	x	x	x	x	x	x	x
		2.1.6		Opmaken van raamcontract voor uitvoer van energie audits	Afd. Gebouwen	IMZ, VEA	Vlaamse entiteiten	x	x	x	x				
	2.2			Ondersteunen opmaak actieplan energiezorg van entiteiten (waar reeds energieaudit is uitgevoerd)				Q1	Q2	Q3	Q4	Q1	Q2	Q3	Q4
		2.2.1		Opmaak onderhoudscontract van stookplaatsen, koeling en sanitair (HVAC)	Afd. Gebouwen		Entiteiten in Vlaams-Brabant en Brussel	x	x	x	x				
		2.2.2		Ondersteuning bieden aan entiteiten die energiebesparende maatregelen willen financieren met derde partij financiering (DPF) (initiatiefnemer is de geïnteresseerde entiteit)	VEA	Afd. gebouwen, IMZ	Vlaamse entiteiten	x	x	x	x	x	x	x	x
	2.2.3		Opvolgen van REG-investeringen in gebouwen in beheer van Afd. Gebouwen	Afd. gebouwen	VEA, IMZ	Vlaamse entiteiten onder beheer van Afd. Gebouwen	x	x	x	x	x	x	x	x	

Bijlage 9 Actieplan Energiezorg 2009-2010

Globale doelstelling: Rationeel energieverbruik binnen de Vlaamse overheidsgebouwen

	Act.	Deelact.	Sub	Beschrijving van activiteiten	Trekker - verantwoordelijke	Betrokkenen	Doelgroep	2009				2010			
Resultaat 2				Energieverspilling voorkomen en energieverbruik reduceren											
Resultaat 2	2.3			Energiebewust huren, bouwen en renoveren				Q1	Q2	Q3	Q4	Q1	Q2	Q3	Q4
		2.3.1		Aanpassing van evaluatiemethodes van handleiding "Waardering van kantoorgebouwen": interne herwerking + opvolgen van overheidsopdracht	IMZ	AFM, OVAM, VEA, dept. LNE, VMM, Vlaamse Bouwmeester, Toegankelijkheidsbureau	bouwheren, gebouwenbeheerd.	x	x	x	x	x			
		2.3.2		Uitwerken opvolgtraject zodat de handleiding op periodieke basis geactualiseerd wordt	IMZ	AFM, OVAM, VEA, dept. LNE, VMM, Vlaamse Bouwmeester, Toegankelijkheidsbureau	bouwheren, gebouwenbeheerd.				x	x	x	x	x
	2.4			Innovatie en inzetten van duurzame energiebronnen				Q1	Q2	Q3	Q4	Q1	Q2	Q3	Q4
				Uitvoeren van haalbaarheidsonderzoek voor het plaatsen van PV-panelen op daken van de Vlaamse overheidsgebouwen: onderzoek naar wenselijkheid, financiële en technische haalbaarheid (terugverdientijd) en opmaak van plan van	IMZ	Afd. Gebouwen, VEA	Vlaamse entiteiten	x	x	x	x				
Resultaat 3				Rapporteren en bijsturen van actieplan											
Resultaat 3	3.1			Evaluatie en rapportering van stand van zaken van energiezorg				Q1	Q2	Q3	Q4	Q1	Q2	Q3	Q4
		3.1		Opmaak van 2-jaarlijkse rapportering	IMZ	Afd. Gebouwen, VEA, betrokken Vlaamse entiteiten	Vlaamse Regering	x							x
		3.2		Opmaak actieplan energiezorg 2011-2015	IMZ	Afd. Gebouwen, VEA	Vlaamse Regering							x	x
	3.2			Rapportering van energieverbruik				Q1	Q2	Q3	Q4	Q1	Q2	Q3	Q4
		3.2.		jaarlijkse rapportering van energieverbruik: - energieverbruik van entiteiten waarvan AFM energiefactuur betaalt - indien energiecijfers verplicht worden gerapporteerd door alle entiteiten: opnemen in rapportering	Afd. gebouwen	IMZ, VEA, betrokken Vlaamse entiteiten	Vlaamse Regering, Vlaamse Parlement	x			x				x

